

Giovanni Arpino

UN DELICT DE ONOARE

Giovanni Arpino

UN DELICT DE ONOARE

În românește de MARIANA STĂNCIULESCU

Editura pentru Literatură Universală
1966

Giovanni Arpino
UN DELITTO D'ONORE
1963

Partea întâi

I

Strigătele femeilor îi surprinsesă în spatele copacului.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Sabina, așezându-se în genunchi.

Strigătele continuau, înspăimântătoare. Sabina scruta zarea ducându-și înfricoșată mâna la gură.

În sfârșit văzură: mai întâi trei figuri negre de femei ce alergau desperate pe marginea dealului, apoi doi bărbați care umblau în grabă, îndoindu-și picioarele, și transportau ceva întunecat și lung: un sicriu. Apărură o clipă legănându-se pe fondul alb al cerului, apoi fură înghițiți de verdele prăfuit al alunilor în spatele cărora se afla cimitirul.

— Un sinucigaș, spuse Gaetano Castiglia, reășezându-se. Se duc să-l îngroape în pământ nesfințit.

Sabina, palidă, se strânse din nou lângă copac.

— Nu te teme, îi surâse bărbatul atingându-i ușor umărul cu degetele întinse.

— Totdeauna morții mă înspăimântă, murmură fata.

Apoi se întoarse să-l privească; doctorul Castiglia o fixă îndelung până când ea își plecă ochii și chipul neted, perfect, cu umerii obrazilor înalți și cu gura cuprinsă de un tremur neîntrerupt.

Acum Sabina privea din nou depărtarea în care, sub cerul de primăvară, se întindea câmpia tăcută, cu

ogoarele de tutun de un verde crud. Spuse:

— Dacă n-o să am copii vreau să mor.

Bărbatul respiră puternic:

— Uite ce vreau să-ți spun, vorbi el. Până acum nu mi-a fost gândul la copii, ci numai la tine. Vei vedea c-o să avem, desigur. Și că vor fi respectați.

Se aplecă spre umărul ei și, simțind-o tremurând, vru să-și sprijine fruntea de brațul ei. Atunci mâna fetei o căută pe a sa.

— Sabina, îi spuse el, ținând ochii închiși, vreau ca toți de aici, când vor ridica ochii să te privească, să vadă în tine o minune.

Îl simțea respirând cu gura deschisă aproape de brațul ei și răsufierea lui îi încălzea un mic rotocol de carne sub mânecă.

Strângându-i degetele șopti:

— Faceți-mi ceva.

Bărbatul însă își revenise. Fuma privind verdele spălăcit al tutunului.

Îi spuse ca de obicei:

— Să nu ne irosim. Trebuie să ajungem la fericirea noastră fără pată. Lumea e murdară, dar noi, nu. Să mergem.

Se ridicară în picioare și o porniră de-a lungul potecii fără să se privească, el cu mâinile în buzunare, ea strângându-și-le la subsuoară.

— Iarăși să facem plimbarea aceea! În seara asta vă rog nu, avu ea curajul să-i spună.

— Ba da, răspunse el fără să se întoarcă. Să nu mai discutăm. Știi că mama mea trebuie să ne vadă.

Pe șosea îi aștepta trăsura; Gaetano Castiglia aranjă hățurile, o ajută pe fată să se așeze și calul porni încet.

— Nu vrei să încerci? propuse oferindu-i hățurile.

— Cu dumneavoastră, nu, se apără Sabina, râzând.

— Dar va trebui să înveți să conduci cât mai repede.

O doamnă nu iese decât în trăsură.

— Și la Neapole?

— La Neapole sunt trăsurile publice și chiar mașini! îi răspunse grav.

Șoseaua plină de praf alergia în curbe lente printre câmpurile de tutun; din când în când câte un țăran călare pe catâr se descoperea înaintea chipului cu ochi negri și nas mare al doctorului Castiglia, care abia răspundea la salut.

— La mine nici nu se uită, spuse Sabina.

— Se vor învăța, pe viața mea! Vei vedea, când vei purta numele meu...

Sabina își strângea din nou brațele în jurul trupului în obișnuitul său gest care exprima teamă.

— Vă rog, începu ea din nou: Nu mă duceți la plimbare. În seara asta nu.

Castiglia dădu bice calului care începu să galopeze leneș.

Acum munții Irpini cu pădurile presărate ici și colo cu pete galbene ca de lepră – ce întrerupeau verdele castanilor cu ochiuri golașe, mari și mici – apăreau mai întunecați în lumina apusului.

Șoseaua se îndrepta spre Atripalda și, la o curbă, văzură în depărtare pata alb-rozalie a satului Avellino, întinsă larg pe câmpie.

— Lăsați-mă la Atripalda, la mătușa mea, se rugă Sabina.

— Nu! fu răspunsul. Să nu mai discutăm. Știi că plimbarea trebuie s-o facem.

Ocoliseră satul și acum urcau de-a lungul unui drum abrupt, închis între tufișuri de castani tineri. La o curbă, doi oameni stăteau pe loc, cu bicicletele sprijinite una de alta. Trăsura se opri. Cei doi îl salutară pe doctorul Castiglia cu mâna la frunte.

— Așteptăm vizita dumneavoastră, domnule doctor, spuseră surâzând.

Aveau chipuri înguste și întunecate, iar pe cămașa neagră ieșeau în evidență câteva panglici de decorație și o medalie.

— Domnule doctor, reluă vorba cel mai scund dintre ei, dacă binevoiți... Sâmbătă seara la clubul nostru vine avocatul Farina. Un milanez, știți...

— Poate, răspunse surâzând Castiglia.

— Domnule doctor, cum ajungem la putere vă alegem primar...

— Să nu ne grăbim, să nu ne grăbim, zâmbi Castiglia, cu pleoapele întredeschise.

Porni calul și cei doi salutară cu mâna la frunte, ridicând-o așa în sus, desfăcută.

— Cine erau? întrebă Sabina.

— Nimic important. Niște fasciști. Vor să merg cu ei.

— Și ce vor?

— Politică. O doamnă nu vorbește niciodată despre politică.

— Și chiar o să vă facă primar? râse încet, cu mulțumire, Sabina.

Gaetano Castiglia ridică din umeri.

— Eh, sunt oameni cam lungi de mână; măcar de-ar ajunge ei la putere. Dar pe mine lucrurile astea nu mă interesează.

Nu se priveau. Sabina cu bărbia în piept și cu brațele încrucișate se uita ținută în jos.

Ajunseră la primele case din Montrone. Calul se opri.

— Să mergem, îi spuse Castiglia ajutând-o să coboare. Apoi porni hotărât.

Știa că trebuie să meargă în pas cu el și se grăbi să-l ajungă din urmă.

Drumul, înaintând printre case, se îngusta din ce în ce; în semiîntunerice lumea privea de la porți.

II

— Sus capul, îi șoptise printre dinți.

Dar Sabina mergea alături, cu ochii plecați. Se simțea urmărită de privirile repezi ale tuturor și auzea salaturile murmurate sau scandate care porneau de la fiecare poartă spre el, și răspunsurile scurte ale doctorului Castiglia.

Știa că îl supără cu sfiala ei, dar nu reușea în niciun chip să ridice ochii din pământ. Alături de bărbatul țeapăn care o lua înainte, ea mergea greu, fiindcă ulița era împărțită în două de un mic izvorăș, iar pe pietrele înclinate un pantof i se sucea în afară. În sfârșit, drumul se termină; Castiglia se opri și începu să vorbească.

— Să nu facem ca aseară, îi porunci cu glasul scăzut. Trebuie să mă ții de braț, ai înțeles? Dacă nu, cum am să-i pot vorbi? Cum am s-o pot convinge că nu-i vorba de o copilărie, ci că mă expun, că vreau să mă expun tot mai mult?

Porniră din nou. Acum drumul era așternut cu pietriș pentru că ducea, după câțiva pași, la casa familiei Castiglia, ultima din sat, joasă și roșiatică, în spatele unui simulacru de grădină.

— Brațul! i se porunci, și își strecură mâna deasupra cotului lui. Și vorbește, nu sta tăcută; ne-au văzut, vorbește! auzi din nou spunându-i-se.

— Mor de rușine, îi răspunse ea.

Înaintau foarte încet, spre terasă unde seara, după asfințit, doamna Magdalena Castiglia, bătrână și paralică, era adusă să ia puțin aer. De acolo, de sus, ea domina bucățica de drum presărat cu pietriș, spectrul ruginiu al unui palmier din grădină și pe fiul său care, la braț cu Sabina, se plimba în sus și-n jos, până la ora mesei.

— Astăzi este joi, vine și unchiul meu, preotul, spuse Gaetano.

— Îi vedeți?

— N-am nevoie să-i privesc.

— Niciodată n-o să vă lase să mă luați în căsătorie.

Doctorul Castiglia râse printre dinții strânși.

— Ba da, vei vedea că da. Vreau numai ca mama să-mi dea consimțământul, mulțumită. Aș putea s-o ameninț, să-i spun că mă întorc în America, că mă mut la Roma. Dar asta nu-i treabă de bărbat. O, ai să vezi că vor fi de acord, c-or să ne binecuvânteze și că ne va cununa chiar unchiul meu, preotul.

— Parcă-i văd. O să spună că sunt prea tânără pentru dumneavoastră.

— Pentru că ai șaptesprezece ani și eu treizeci și nouă? Mama mea da, într-adevăr, s-a căsătorit cu un om mai tânăr.

Se găseau la câțiva metri de gardul grădinii, și se întoarseră să coboare. Aici, cu spatele întors spre terasă, Sabina se simțea și mai rușinată.

— Dar când o să se întâmple asta? întrebă suspinând.

— Curând, spuse el, sigur. Cum obțin consimțământul, pleci din sat. Trebuie să termini o dată cu cârciuma aia și cu mătușa care te pune să servești vin căruțașilor. O să mergi la cealaltă mătușă din Atripalda. O să-ți iau o casă. O să înveți să citești și să scrii. O să fie frumos când ai să-mi poți scrie prima scrisoare, nu-i așa? Și o să-ți pregătești trusoul. O să conduci o trăsurică. Totul trebuie să fie perfect. Și cum o să înveți să scrii o să mi te adresezi cu tu.

Îl asculta ca de atâtea mii de ori, visând la acea casă din Atripalda pe care și-o închipuia, roză, cu doi palmieri și cu lumină electrică. Acolo, într-un an, va învăța să fie o doamnă.

Îi era frică și-i venea să râdă. Mergând cu capul în jos se rușina de pantofii ei de țărancă.

— Vreau să vină vara mai repede, spuse ea. O rochie, oricum ar fi ea, arată altfel. Mi-e rușine să vin aici îmbrăcată cu hainele astea.

Degetele lui îi strânseseră brațul.

— Nu-mi place vara, îl auzi spunând cu asprime. Nu-mi place. Tu... rochiile alea...

Se opriră o clipă în fața zidului ieșit în afară, care dădea spre vale. Luminile din Avellino tremurau în depărtare și munții se proiectau negri pe bolta cerului. Dinspre Atripalda se vedea un mănunchi mai mic de lumini. Sub cerul încă luminos, fără stele, câmpia stătea neclintită, cu respirația oprită.

Degetele ei abia-i atingeau stofa mânecii.

— Pariez că ne privesc cu binoclul, spuse Castiglia. Și unchiul, fricos cum e, n-o să înceteze o clipă să-i dea dreptate.

— Lăsați-mă să plec, se rugă Sabina.

Ridică ochii și-l văzu: foarte palid, cu dinții strânși împingând în afară, sub piele, osul maxilarului.

— Să te las să te întorci în cârciuma aia? spuse el. Să torni vin țăranilor beți? Rușinea asta trebuie să se termine numaidecât sau înnebunesc! Tu trebuie să fii respectată, auzi tu?!... Jură-mi!...

Izbucnirea lui făcu gura Sabinei să tremure.

— Jură-mi că nimeni nu-ți vorbește, că nu-ți face semne și că nu ți-a făcut vreodată!

Îi răspunse dând din cap.

— Pe drum să nu te uiți în ochii nimănui, urmă el. Dacă-ți vorbește cineva să nu răspunzi. O doamnă nu răspunde niciodată, se face că nu aude. Iar a doua zi îmi repeți mie tot ce ți-a spus. Vreau să știu dacă am pe aici dușmani care îndrăznesc așa ceva.

Îl asculta cu ochii în pământ, cu degetele împletite pe piept.

— Nu înțeleg de ce nu vorbești dumneavoastră cu mătușa mea, spuse ea la sfârșit. Știți prea bine, v-am spus doar, o vorbă de-a dumneavoastră și n-o să mă mai pună să servesc în cârciumă...

Dar cunoștea dinainte răspunsul:

— Nu vreau să am de-a face cu ea. Numai cu tine

vreau să am de-a face. N-am de gând să mă căsătoresc cu rudele tale, nu vreau să vorbesc cu ele. Nu poți să înțelegi. Mai întâi, trebuie să obțin consimțământul mamei mele, și apoi vei merge la Atripalda.

Îl asculta privind-l tulburată, plimbându-și ochii de la fruntea la buzele lui.

Apoi spuse:

— Mă duc.

Își strânseseră mâinile, apoi Sabina se îndreptă spre pâlnia neagră a satului.

Doctorul Gaetano Castiglia o urmărea cu ochii, stând nemișcat pe marginea drumului. Cu toată umbra serii deslușea satul până la biserica din dreptul căreia începea coborâșul spre Atripalda. Cu picioarele depărtate, cu mâinile în buzunare, număra pașii Sabinei între zidurile întunecoase de care stăteau sprijiniți oameni ce priveau.

La jumătatea drumului Sabina traversă și dispăru în dosul ușii de la cârciumă; doctorul Castiglia stătu o clipă nemișcat privind în gol, așteptând parcă ceva.

Apoi auzi din spate sunetul clopotului care-l chema la masă.

Era o necuviință din partea mamei sale să sune la masă înainte de sosirea lui. Dar era prea târziu ca s-o mai împiedice să-i fie ostilă. Numai înfruntând-o cu toată bunăvoința și cu tot devotamentul filial cuvenit va putea să înfrângă rezistența maternă.

Acum era noapte și dinspre munți adia un vânt călduț.

Se întoarse încet și îndreptându-se spre poartă văzu luminile aprinse în sufragerie. Trebuia să fie calm, să se stăpânească; își promise să nu ridice tonul, în ruptul capului.

După ce mânca, familia Castiglia nu se scula imediat de la masă.

Doamnei Magdalena și cumnatului său le plăcea să mai întârzie lângă ultimul pahar de vin, sau lângă o cafea, în timp ce fata strângea masa.

Conversația continua alături de agitația slujnicei pe care comesenii o ajutau cu gesturi mărunte, ridicând un colț al feței de masă sau dând la o parte o ceașcă. Până când familia Castiglia rămânea singură în sufragerie, în care, din cauza luminii slabe, tablourile cu peisaje și marea fotografie ovală a lui Vincenzo Castiglia, mort cu mulți ani în urmă, într-un accident de vânătoare, deveneau niște pete mari, negre.

Fata ieșise cu ultimele cești goale și preotul își fuma trabucul. Doctorul Gaetano fixa nemișcat suprafața neagră a mesei, iar doamna tăcea.

— Ar trebui să plec, încercă să spună preotul.

— Și de ce, unchiule? răspunse Gaetano fără să ridice ochii. Este o discuție în familie. E inutil să vă ascundeți. Mai ales în seara asta.

— Dar ce amestec am eu? sări repede celălalt, mișcându-și mâinile. Eu nu contez, știți...

Era înalt, prea slab pentru chipul său violaceu, numai vine, așezat pe un corp ce înota în haina neagră.

— Are dreptate, rămâi! porunci femeia.

Și ca întotdeauna, la cuvintele cumnatei sale, don Alfonso Castiglia nu crâcni.

Bietul preot; soarta sa depindea de bunăvoința doamnei Magdalena. Dânsa, cu cele o sută de hectare de tutun, cu cei șaptezeci de catâri, cu pădurile de castani și cu proprietățile din Salerno și Vietri, căsătorindu-se cu Vincenzo Castiglia nu numai că dăduse greutate numelui unor avocați fără faimă, dar avea în mână și posibilitatea de a ajuta mai mult sau mai puțin un preot lipsit de mijloace.

— Cum vreți, spuse deci resemnat don Alfonso.

Dar stătea ca pe ace. Tăcerea aceea, gesturile celor doi, care nu se priveau, îl chinuiau mai mult decât o ceartă violentă între mamă și fiu.

Până când, în sfârșit, doamna Magdalena începu:

— Aici, credeți-mă, am văzut de toate. În casa asta vreau să spun, completă ea din capul mesei. Dar de ridicol, de ridicolul care e mai grav decât rușinea, nu avusesem încă parte.

Se adresase preotului, ca și cum ar fi continuat o discuție începută între ei doi. Don Alfonso trăgea din trabuc, și urmărea cu atenție disperată fumul ce se desprindea în inele mari din mucusul lung.

— De ridicol, repetă femeia fremătând, e limpede?

Dar Gaetano Castiglia simți că sub acea asprime mama sa era deja nesigură, ostilă, dar slabă. Și se bucura văzând acea față acoperindu-se cu mii de încrețituri care arătau în ce măsură femeia aceasta era mai degrabă îngrijorată și îndurerată în sinea sa decât potrivnică.

— De două ori ar fi putut să se căsătorească de cum s-a întors din America, continuă doamna Magdalena, adresându-se bietului său cumnat. Dar, nu; erau tinere demne de el, și atunci n-a vrut. Asta ne trebuia acum, înțelegeți? Poftim!

Și în clipa aceea făcu să alunece pe masă o scrisoare pe care o scoase din sân.

Doctorul prinse cu iuțea foaia și o rupse fărâme după ce o strânse tare în pumn.

— Și eu am primit scrisori anonime, vreo trei, patru, spuse calm. Și totuși nu am vrut să le citesc. Toată invidia din lume nu valorează cât o răsuflare a acestei fete, înțelegeți? Înțelegeți, mamă? Toți oamenii ăștia plini de venin să vină să-mi spună în față porcăriile lor.

— Desigur că anonimele... spuse cu un fir de voce don Alfonso.

Doamna Magdalena își acoperise fața cu mâinile. Inelele din degetele uscate, cu vine mari, străluceau sub

raza de lumină.

Don Alfonso profită de acest moment pentru a-i face semn nepotului să nu se aprindă. Mișcând ușor din mâini, din sprâncene și ținându-și buzele îi recomandă să aibă răbdare și să păstreze respectul cuvenit. Surâse apoi la aprobarea mută a lui Gaetano și îndrăzni să deschidă gura.

— Desigur, suspină. Când se găsesc atâtea fete bune în regiunea asta. O voiai bogată? Sunt destule între Avellino și Salerno. O voiai săracă? Atunci să te fi dus într-o mănăstire ca lumea. Nu te-ai uitat niciodată, nepoate, la fetele acelea din Marcagliano? La orfanele de la maici? Sunt ca niște flori sfinte...

Vorbise prea mult și-și dădu seama că-și irosise cuvintele de pomană. Sfârși cu un mormăit timid, ascunzându-se iarăși după fumul trabucului.

Degetele femeii se sprijineau acum de masă; vocea îi slăbise.

— Oare ce-ai făcut în America? spuse privindu-și în sfârșit fiul. Ce-ai învățat în acel Boston? Numai chirurgie? Te-ai întors anume ca să te însori c-o slujnică de crăsmă analfabetă? Eu nu vreau să spun nimic; o fi înger cum susții tu, o fi vreo madonă. Oricum, nu merită osteneala. Te-ai gândit ce copii o să-ți facă?

Gaetano ascultase cu capul plecat.

Femeia continuă:

— Ești un doctor, o personalitate, și vrei să te încurci cu o țărăncă. Pe care n-o vei putea introduce unde vei fi invitat, care-o să te facă de răs. Sărmana, fără vina ei, bineînțeles. Ți este mult prea inferioară ca să-ți poată fi de vreun folos.

Acum respira greu cu degetele întinse pe masă, sprijinindu-se parcă în ele.

Gaetano ridică ochii și-l văzu pe don Alfonso, care sublinia prin ușoare clătinări din cap, afirmative, argumentele cumnatei.

Văzând acele semne doamna Magdalena recăpătă

forțe și adăugă un nou cuvânt disprețuitor:

— Acele mâini de crâșmăriță vor trebui să-mi închidă ochii... Apoi, întorcându-se spre fiul său: Frumos cal alb ți-ai mai ales, bietul de tine.

— Ce cal? întrebă Gaetano.

Mama se făcu că surâde.

— Nu-ți amintești când erai mic și veneai în camera mea? Te întrebam ce vrei să fii când o să te faci mare; ani de-a rândul mi-ai spus că vrei doar un cal alb...

— Ce legătură are?...

— Are, are, încearcă să înțelegi, suspină femeia închizând ochii pe jumătate.

El își căuta cuvintele ca să înceapă. Ceea ce avea de spus i se încâlcea în piept ca un mănunchi de urzici. Simți pe tâmplă privirea mamei tremurândă, îndurerată, îi spuse:

— N-ar trebui să-ți dai atâta silință ca să mă jignești.

— Eu? Eu, care încerc să te apăr împotriva ta însuși? Fiule... dar nu continuă.

Lui don Alfonso i se păru că acesta este momentul potrivit ca să treacă de partea cumnatei.

— Nu dânsa jignește, începu, ci tu, cu greșelile tale.

— Stai liniștit, îl întrerupse brusc doctorul Castiglia. Dumneata auzi pentru prima dată lucrurile astea. Între mama și mine...

Își întinse mâinile ridicându-le.

— Lăsați-mă să vorbesc, reuși în sfârșit să spună. Vreți să știți într-adevăr cum mă simt? Fiți atenți: n-o să mai vorbesc niciodată despre asta... Acum mă explic, înțelegeți?

Don Alfonso, înspăimântat, manevra chibriturile: femeia își cuprinsese fața în mâini.

— Ce știți dumneavoastră despre deziluziile pe care le-am avut? continuă Gaetano cu voce înceată. Eram în America, stăteam bine, dar singur, singur cum nici nu vă închipuiți. Aveam bani într-adevăr, dar totul era scârbos. Bostonul și americanii erau scârboși. Știți de ce

n-am fost niciodată la New York? Niciodată nu m-am mișcat din Boston, și aș fi putut s-o fac. Nu puteți să vă faceți o idee. Apoi a venit războiul și am făcut cerere de repatriere. Am reușit să mă întorc abia la sfârșitul războiului. Nimic n-am reușit să fac cu adevărat; nici măcar războiul. Și astăzi, doi fasciști m-au salutat în mijlocul drumului. Ei sunt cineva, cu medaliile și decorațiile lor căpătate în război; până și ei! Și mă vor primar, mă vor la club, să se mândrească cu mine pentru că sunt un domn. Dacă aș fi fost în război, aș fi comandat aici tuturor. Viața mea ar fi avut un rost. Înțelegeți?

Rămase o clipă cu gura deschisă, fără să-i privească în ochi, palid.

— Să-ți faci un rost în viață, reluă, înghițind. Da, dar cum? Nu mai sunt un tinerel, n-aș suporta aerele medicilor mari din spitale. Mă înspăimântă ideea de a sta la Roma. Și ce să fac: să-mi deschid cabinet aici, la Montrone, sau la Avellino? Ca să îngrijesc pânțele țăranilor? Cu o infirmieră care a lăsat sapa din mână cu cinci minute mai înainte? Eu vreau să trăiesc liniștit aici. Pot să nu fac nimic, să mă dedic acestei femei și să fac din ea o doamnă cum îmi place mie. Așa mi s-ar părea că am un rost, înțelegeți? Înțelegeți sau nu, mamă? Totul e plicticos și murdar. Lumea mă scârbește; e vina mea? Fata asta, în schimb, îmi deschide pofta de viață, îmi face bine, o simt! Îmi prinde bine pentru sănătate, mă angajează într-un fel...

Palid, se opri aici, privind masa. Ochii femeii îi căutau pe aceia ai lui don Alfonso.

— Ai auzit? spuse. Cum pot eu să lupt împotriva acestor lucruri? Sunt obosită și el aproape că mă învinovățește, ca și cum eu i-aș vrea răul.

Preotul tușea, i se înroșise fruntea.

— Spune ceva și dumneata, vorbește! îi porunci cumnata. Hai.

— Aceasta e o descărcare, e ca o spovedanie,

murmură haotic bietul om. Asta este...

Își frământa mâinile.

— Toate sunt argumente bune, continuă în grabă. Dacă vreți putem să ne interesăm, să vorbim cu unchii fetei. Poate că dacă luăm lucrurile din pripă...

Nu mai știu cum să termine.

— Din pripă, da, reluă femeia, suspinând și sprijinindu-și bărbia în pumni. Dar de ce trebuia să am eu parte de oboseala asta? Nici nu mai știu măcar de ce trebuie să mă încăpățânez atâta! El spune că-i face bine la sănătate...

— Sunt lucruri grave, bolborosi don Alfonso, tulburat.

— Așa trebuie să faceți, reluă doctorul Castiglia. Mamă, poți să-i chemi aici. Și pe mătușa care stă la Atripalda. Ți vor spune ei dacă nu este bunătatea și puritatea în persoană. Și vei putea, în sfârșit, s-o vezi cum arată, dacă vei voi.

Din nou femeia își acoperise fața cu mâinile și-și apăsa ochii ca și cum ar fi durut-o.

— Am s-o fac și p-asta, acum când știu cum judecă, zise încet. Nu vreau să spui că eu am fost nenorocirea ta. Apoi, numaidecât, cu asprime: Spune-le să vină și-o să vadă ei. Măcar puțin tot o să-i bag eu în sperieți.

Don Alfonso încercă să suradă. Se sculase și se plimba în sus și-n jos, de la fereastră la masă, cu haina fluturând pe lângă el, atent la scrumul trabucului.

Împingându-l cu degetele, femeia urni scaunul pe roțile. Numaidecât fiul fu în spatele ei.

— Ți ajut eu în seara asta, spuse surâzând cu nervozitate.

Don Alfonso începu să-și ia rămas bun.

— Nu mai iscodi cu ochii în toate părțile, îl luă în răs femeia. Coșul dumitale e acolo.

— Noapte bună, noapte bună, Dumnezeu să vă binecuvânteze, repetă bătrânelul.

Din poartă, cu coșul de provizii în mână, saluta încă, simulând o plecăciune.

— Nu, nu, striga doamna Magdalena. Dar deja trebuise să se agațe de fiul său care o ridicase pe brațe.

— Lasă-mă să te duc, râdea el.

Urcă scara cu grijă, treaptă cu treaptă.

Ascultând sfatul maică-sii, de cum trecea de-o ușă, întindea cu grijă mâna ca să răsucescă întrerupătoarele și să stingă lumina în urmă. Simțea pe brațe greutatea ușoară a trupului ei, inconsistent, ca de pasăre împăiată. O așeză pe pat.

— Lasă-mă să rămân un moment, o rugă.

— Întoarce-te, îi porunci ea.

Docil, se întoarse cu spatele, așteptând-o să se așeze între perne. Privi divanul și fotoliile tapițate, care umpleau camera cu fețele lor înflorate.

— Când pleci, scoal-o pe Amalia. Nu pot să mă dezbrac bine singură.

— Da, mamă. Și mulțumesc.

Îi sărută mâinile.

— Dacă ai chef de plâns n-o face aici, ne-am înțeles? L-am văzut plângând prea des pe tatăl tău în camera asta. Poate pentru că trebuia să se culce cu mine...

— Dar...

— Ei, lasă-mă să vorbesc!

O privea și chipul ei galben, neocrotit de pudră, părea că se luminează de un surâs, ca apoi să se întunece pe neașteptate, uscat ca o prună, pentru a se redeschide, în sfârșit, în altfel de încrețituri, duioase.

— E adevărat că tatăl meu plângea?

Femeia îl privea cu surâsul său mut.

— Plângea, râdea. Din cauza băuturii, fii liniștit, numai din cauza băuturii devenea melancolic.

— Eu credeam...

— Nu era fericit cu mine, și nici eu cu el. Dar ne-am respectat întotdeauna, asta da, fără să ridicăm tonul vreodată, fiindcă era ceva care nu ne lipsea: educația. Dragul meu...

Gaetano își sprijinea capul în îndoitura cearceafului,

lângă mâna ei. În genunchi, se simțea slab și mulțumit, golit de vlagă după ce spusese atâtea lucruri.

— Nu știam că viața voastră a fost așa de grea...

Femeia continuă să râdă liniștit.

— Mândria costă scump, spuse.

— Dar tata nu era mândru... începu Gaetano.

— Eu eram, spuse ea râzând. Și du-te acum, lasă-mă să mă odihnesc.

Gaetano nu se mișcă.

— Mai lasă-mă, mamă, să stau aici. Am atâtea lucruri să-ți spun. Fata aceea...

Mâna mamei se ridică de pe cearceaf și îl mângâie o clipă pe tâmplă.

— N-ar fi trebuit să te trimit în America. Am pierdut timpul. M-am înșelat, suspină.

Sub degetele care-l mângâiau Gaetano clătină din cap ca și cum ar fi protestat.

— La Roma ar fi trebuit să te trimit, continuă ea. La Roma; tatăl tău a fost obligat să mă ducă și pe mine o dată acolo. Îmi venea să mor de ciudă când am văzut ce frumoase erau femeile... Roma era un oraș care făcea de tine.

— Nu vorbi în felul ăsta, mamă, îi spuse el. Greșești tratându-mă ca și cum aș fi un copil.

— Nu, răspunse ea, liniștită. Ești un bărbat. Dar slab, mult prea slab. Ca tatăl tău. El era în schimb plin de viață, era un vulcan de veselie.

Mâna îi mângâia cu mai multă insistență.

— Fata aceea, începu din nou Gaetano.

— Chiar trebuie să vorbești de ea?

— Firește. Sigur. O am mereu în minte.

Femeia respiră încet.

— Dar lasă-mă să-ți spun, fiule: a servit într-o cârciumă și tu, care ești bărbat, ar trebui să știi mai bine decât mine ce este o cârciumă.

— Dar pot să-ți jur, mamă... Este o sfântă! O nevinovată care... Eu aș face moarte de om, știi? moarte

de om...

Mâna ei care îi mângâia părul simțea cum i se zbate vena de pe tâmplă.

— La ce trudă te înhami, fiule. Tocmai tu, cu lenea ta...

— Nu sunt leneș.

Femeia își reluă râsul său tăcut:

— Cum nu? N-a venit fiul acelui țăran să te roage să-l înveți cum se fac injecțiile? Și nici măcar asta n-ai chef să faci.

Gaetano clătină din cap.

— Dar asta nu e lene. De ce trebuie să-l învăț? Să stea la locul lui. Să vină în curte, să-și ajute tatăl dacă vrea să muncească. Injecții! Auzi ce le-a intrat în cap. Nu e vorba de lene, mamă, ci de principii.

— Ei, în schimb, ești dispus să-i dai totul, nu? Acum nu te înfierbânta. Gândește-te, în schimb, ea știe ce vrei să-i dăruiești? Își dă seama?

— Lasă-mă să stau aici, mamă, spuse din nou Gaetano, cu obrazul pe cearceaf, cu ochii închiși. Lasă-mă să-ți spun. Să vorbim. Fata aceea este orfană, știi... Eu mă simt tatăl său, fratele său. Vreau să fac din ea o ființă desăvârșită. Căci va trebui să fim desăvârșiți...

IV

Îi ținea mâna mângâindu-i ușor unghiile cu vârfurile degetelor.

— America, repeta. Niciodată!

— Mie mi-ar place să vin cu dumneavoastră. Aici trebuie să trudim atâta. Atâta, zise Sabina.

Printre castani era răcoare. Cu o zi înainte o furtună împrăstase parfumurile primăverii.

— Nu, vom sta aici. Și îi vom face pe toți să moară de invidie, râse Gaetano Castiglia cu gura deschisă, ațâțat. Să moară zi și noapte. Să clocotească fierea în ei. O să vezi ce-o să însemnăm noi doi; mai mult decât America.

Ea nu râdea. Îl asculta atentă, cu acea cută tinerească între ochi.

— De ce vă gândiți atâta la alții? vru să-l întrebe. Apoi zise, înspăimântată: Dacă mă iubiți, ce importanță au ceilalți? De ce vă gândiți mereu la ei?

— Îmi place să ne invidieze, fu răspunsul.

Îi lăsă mâna și culese un fir de iarbă pe care-l frecă până când își umezi degetele, ca apoi să-l arunce.

— Mi-e frică, mereu mi-e frică, murmură Sabina.

— De ce?

— Că nu se poate, că se va întâmpla ceva. Câteodată mi-e teamă c-o să mor de bucurie, ba chiar mi-e frică c-o să mor mai înainte.

Vorbind se înroșise. Acum, din nou palidă, îl privea cu ochii aprinși.

— Spuneți-mi că sunt proastă, zise ea înflăcăându-se. Fiindcă sunt! Ar trebui să mă bateți pentru că nu înțeleg niciodată nimic. Mă respectați prea mult.

El întinse o mână și-o mângâie pe păr și pe obraz.

— O să ai o trăsurică frumoasă și un cal, și o să mergi la pelerinajul din Montevergine cu calul tău împodobit. Ca doamnele din Avellino. Și vei purta mănuși de catifea, mă auzi? Lungi până aici. Și când vom fi căsătoriți, vei avea pălării cu voaletă.

Ea surâdea cu ochii întredeschiși.

— Nu vorbești niciodată cu mine. Mătușa ta spune că nu ești deloc liniștită. Vezi? Asta nu înseamnă încredere: nu trebuie să vorbești cu alții, dar mie trebuie să-mi spui totul. Acum ce gândești?

Dar Sabina își strânsese umerii întâi palidă, apoi roșie și apoi din nou înspăimântată.

— Nu am curaj, șopti. Mi-e teamă de dumneavoastră. Eu aș vrea să vorbesc dar nu pot. Nu fac așa dinadins,

dar nu sunt în stare. Aș avea atâtea să vă spun, dar...
Își acoperi numaidecât gura cu mâna. Apoi numaidecât
râzând: Mătușa din Atripalda spune că dacă nu vă iau,
mă omoară.

— Și are dreptate, răsese și el. Ba dacă nu mă vrei o să
te omor eu. Pentru că fericirea noastră va trebui să
servească drept exemplu tuturor. Fiecare să-și dea
seama că n-a mai văzut oameni ca noi.

Sabina respira cu bărbia în piept; o cărare albă,
subțire îi împărțea părul în două.

— Castiglia, spuse ea încet. Sabina Castiglia. E
frumos, sună bine...

Gaetano își umplu plămânii de aer.

— Trebuie să vin să văd casa din Atripalda, începu.
De când te-ai mutat tu și cu mătușă-ta n-am mai dat pe
acolo. Din cauza lumii, înțelegi? Nu vreau să dau motiv
de vorbă. Ai cumpărat perdele?

— Nu, răspunse ea încet.

Se făcu mică sub izbucnirea lui furioasă.

— Trebuia s-o faci de săptămâna trecută.

— V-am mai spus. Mi-e frică să cheltuiesc banii.
Iertați-mă.

— Nu, nu te iert. Vreau să faci cheltuieli. Trebuie să
știi să faci acest lucru, în fiecare zi trebuie să intri într-o
prăvălie și să cumperi ceva; în fiecare zi ceva.

O bătea cu mâna pe umăr.

— Da, dar știți că mi-e rușine, se apără Sabina.

— Banii pe care ți i-am dat, unde i-ai pus?

— În cufăr...

— Trebuie să-i scoți de-acolo, să cumperi perdele și ce
mai ai nevoie, pânză, tot ce-ți trebuie pentru trusou.
Sau vrei să mă hotărâsc să vorbesc cu mătușa ta? Apoi
ai nevoie de un om, un bătrân, pentru trăsura și cal. O
să ți-l trimit duminică. Trebuie să mă asculți, ai înțeles?

Sabina aproba aplecându-și fruntea cu încapățănare.
Până când el o cuprinse cu brațul și-o trase spre sine,
făcând-o să ajungă cu gura lângă urechea sa.

— Azi noapte am visat, șopti Sabina într-o răsuflare. Vă sărutam pe gură... Simți cum căldura respirației lui îi aleargă spre ceafă. Apoi m-am trezit arzând toată. Era focul dumneavoastră...

Gaetano încercă s-o îndepărteze, dar ea rezista, sprijinindu-și fruntea de umerii săi.

— Faceți-mi ceva, vă rog, îi spuse încetișor, parcă îndurerată. Nu mă disprețuiți atâta.

— Nu, îi spuse el, calm. Nu trebuie să facem nimic. Trebuie să așteptăm timpul sorocit. Dacă ne grăbim totul se prăpădește... Și de ce spui că te disprețuiesc, ești nebună? Să vorbim, în schimb, despre altceva: înveți să scrii?

Gâfâind încă, năucită, aprobă:

— Am învățat alfabetul.

— Hai spune-mi-l.

Fata încercă să scape, apăsându-și degetele pe buze.

— Trebuie să-l spui. Destul cu rușinea asta.

— Și dumneavoastră vă e rușine, îndrăzni ea să spună.

— La mine nu-i vorba de rușine, ci de respect. Înțelegeți? Respect!

— Iertați-mă, o auzi murmurând.

Rămase o clipă tăcut, simțind cum îi fuge sângele din obraji și cum întreg trupul îi este cuprins cu repeziciune de o melancolie plăcută.

— Dacă tu ai înțelege acest respect, vorbi el din nou, greu, dar amenințător, ai prețui norocul tău. Norocul tău și al meu.

Nu mai putu să continue; își mușca buzele. Cu pleoapele lăsate, Sabina stătea în fața lui, împietrită.

— Un om de onoare, spuse el dintr-o răsuflare, bagăți bine în cap ce nume vei purta și gândește-te mereu la onoarea mea!

— Iertați-mă, suspină Sabina.

Împietrit încă, stătea în fața ei, ținându-i creștetul cu privirea, ca și cum ar fi vrut s-o străpungă. Apoi oftă

și atunci ochii ei timizi se ridicară să-l privească.

— Și acum: dă-i drumul. Alfabetul! îi porunci.

Ea, serioasă, ca să poată începe, își îndreptă fața spre castani. După un minut literele îi fugeau de pe buze într-o rostogolire întreruptă ici și colo de frânturi de râs.

— Dar să scrii ai început?

— Am copiat de mai multe ori alfabetul, îi răspunse fata. N-aș fi crezut niciodată că e atât de ușor. Chiar foarte ușor.

— O să vezi că va fi din ce în ce mai ușor. Apoi o să înveți numerele și vei putea număra.

— Banii știi să-i număr.

— Trebuie să-i numeri pe hârtie. Adunarea și înmulțirea. E altceva. Pe urmă am să te învăț chiar eu să scrii caligrafic, cu un scris frumos, de doamnă.

— Îmi place să învăț. O să pot să citesc cărți.

— Dacă ai să vrei.

— Și pianul? Odată mi-ați vorbit de pian.

— Când vom fi căsătoriți, mai târziu. Atunci va putea să vină acasă un profesor sau o profesoară.

Un fluierat îi redeșteptă. Era trenul care tăia un colț din câmpie. Numaidecât fu înghițit de un tunel și dispăru lăsând în urmă vârtejuri de fum care se destrămau pe câmpie.

— La Napoli, spuse Sabina, dac-ați ști cât de mult mă gândesc la Napoli.

Gaetano Castiglia scosese din buzunar un carnețel și un creion.

— Privește, spuse el, iscălitura ta, Așa va fi.

Începu să miște creionul, înșirând încet literele numelui și prenumelui, înalte și clare. Apoi sfârși iute cu o buclă prelungită într-o linie unduită.

— N-o să izbutesc niciodată să fac așa ceva, spuse Sabina, care privea cu capul plecat.

— Ba da, și încă foarte bine. Chiar mai bine decât mine, râse bărbatul, rupând foaia.

— N-o aruncați! strigă Sabina prinzându-l de braț.

Nu! De ce? Puteam s-o arăt mătușii!

Gaetano Castiglia se sculase. Râzând îi întinse mâna ca s-o ajute. Porniră pe potecuță ca să ajungă la trăsură. Mergând printre castani își umpleau plămânii cu parfumul pământului ușor umezit, presărat ici și colo cu pietre acoperite de mușchi. Soarele se vedea încă sus, printre frunze; de la mănăstirea din Montevergine coborau, săltând, frânturi de cântec.

Doctorul Castiglia urni o piatră cu vârful pantofului. Dedesubt furnicau larve albe, încolăcindu-se pe pământul umed.

— Vezi ce scârboasă e lumea? o întrebă el.

— De ce? or fi ouă de gândăcii. Mie nu mi-e scârbă, răspunse Sabina.

Tocul bărbatului se lăsă pe pământ ca să zdrobească învâlmășeala de larve.

— Atunci gândește-te la un bolnav cu pânțelele plin de măruntaie putrede, care put, spuse Castiglia. Ai să vezi și asta, dacă nu ți-e scârbă...

— De ăla, da, doar e un bolnav.

— Medicina pe care am studiat-o m-a făcut să-mi fie silă de tot, încheie Castiglia.

O porniseră din nou la drum. Bărbatul întinse degetele ca să-i mângâie obrazul.

— Numai tu, spuse el. Numai tu ești frumoasă și sfântă. Va trebui să mă iubești mereu.

— Asta e și-n sufletul meu, bolborosi Sabina.

Apoi îl îmbrățișa strângându-l cu toată puterea. O făcea din toată inima, pentru că imediat răsă scurt și ridică ochii.

— Știi, am niște prietene care vin să mă vadă. Mătușa nu le lasă să intre pentru că-i este frică de dumneavoastră. Dar eu vorbesc cu ele de la fereastră. Vor mereu să le povestesc ce facem, cum sunteți. Eu le spun că sunteți un domn, că ele nici nu știu ce-i aia... că dacă vor și ele un domn să facă legământ la mănăstirea Montevergine.

Gaetano îi surâdea dus pe gânduri.

— Ce prietene? întrebă.

— A, niște fete. Dacă nu vreți, nu le mai văd.

O sărută pe frunte.

— Nu că n-aș vrea; e vorba însă de altceva. Tu nu trebuie să fii apropiată de nimeni. Acum ești alta. O altă fată, vără-ți asta în minte.

— Dar cum pot să îndrăznesc, când sunt singură?

— Trebuie să te ții deoparte. Chiar și la biserică, la liturghie, pe drum, în prăvălii. Deoparte. Să le arăți că n-ai nimic de împărțit cu alții.

— Nici cu mătușa?

— Nici cu ea; dar asta mai târziu, când vom fi căsătoriți.

Calul cobora cu grijă drumul prăfuit.

— Credeți c-am s-o pot ajuta pe mătușa din Montrone de Paște? În zilele alea la cârciumă...

— Taci! îi spuse el. Îți dai seama ce zici?

— Numai pentru că...

— Taci. Te-am scos din cârciumă aia și acum vorbești iar de ea?! Abia ți-am spus să n-ai de-a face cu nimeni și tu... Nu înțelegeți?

Oprise calul și, întorcându-se pe scaun, îi vorbea furios, cu voce joasă.

— Vrei să rămâi acolo, cu bețivii? Îți place ce-ți spun? Ei, vorbește: ce spun, ce?

Ea își ținea mâinile la gură.

— Vorbește. Spune ce-ți propuneau. Spune o dată, mărturisește!

Nega, nega întruna cu gura acoperită, înspăimântată.

Gaetano îmboldi calul care, înainte de-a începe coborâșul, avu un tremur.

— Nu trebuie să ne mai gândim la timpurile acelea, reluă el calm. Nici tu, nici eu. Nu trebuie să-mi mai dai niciun prilej ca să mă gândesc la ele. Tu nu știi nimic! Nu știi, bunăoară cum nopți întregi m-am gândit la paharele pe care le umpleai, le duceai la mese, le spălai.

Nu trebuie să mai vorbești niciodată de asta!

— Niciodată n-ați venit să mă luați de acolo, îi răspunse.

— Asta voiai?

— Să nu mă înțelegeți greșit. Totuși ar fi fost frumos dacă veneați o dată.

— M-am gândit de mii de ori la asta. Aș fi intrat numai ca să-i alung pe toți cu lovituri de picior. Dar ți-am spus, nu-mi mai vorbi de asta.

La curbă calul porni într-un trap ușor pe drumul larg deschis. Cu soarele în spate, înaintau, fără să vorbească, în legănarea aspră a trăsurii. Până când casele din Atripalda apărură pe după plantațiile de aluni.

— Am mai avut un vis, spuse ea privind înainte. Dar nu l-am înțeles. Explicați-mi-l dumneavoastră. Am visat că înotam. Ba, mai mult, stăteam întinsă în apă și înaintam încet, fără oboseală, și dedesubt, pe fundul apei, mergeau niște tigri. Înaintau încet-încet, ca și mine. Erau mulți, apa era limpede și-i vedeam bine. Nu-mi era frică. Acuma, în schimb, dacă mă gândesc la ei, îmi este. Ce-o însemna visul ăsta?

Dar el abia o ascultase.

— Tu nu știi ce-i dragostea, îi spuse, întunecat. Eu, dacă tu ai fi bolnavă, mi-ar fi frică să te îngrijesc; aș avea mai degrabă încredere într-un doctor oarecare. Știi pentru ce? Nu, tu nu știi ce înseamnă să iubești!

Sabina tăcea, ținându-și degetele împletite în poală.

— Îndrăznește să spui, dacă poți, că ai muri pentru mine! îi spuse el, strângându-i un umăr cu răutate.

Sabina, moleșită, se lăsă scuturată.

— Aș muri, răspunse. Știți bine că aș muri pentru dumneavoastră. Îi tremura gura. Trebuie să aveți milă, mai adăugă Sabina. Dumneavoastră sunteți un domn, trebuie să vă fie milă. Pe urmă o să vedeți: voi ști să fac totul pentru dumneavoastră. Simt că pot s-o fac. Dar acum trebuie să aveți milă.

Îi prinse în mâini capul care i se aplecase pe umăr și îl strânse la piept, ținându-l cu putere sporită atunci când Gaetano Castiglia încercă să se elibereze.

— Eu te-am învățat asta, eu! spuse bărbatul cu vocea sugrumată aplecându-se spre ea.

Apoi porniră mai departe în tăcere. Sabina coborî în fața casei sale.

— Așteptați, îi spuse ea. Am ceva pentru dumneavoastră.

O luă la fugă și se întoarse din grădină cu un coșuleț. Era învelit într-un sac, cusut de jur împrejurul nuielilor de răchită cu împunsături mari de sfoară, ca legăturile pe care la duc țărani la piață.

— Să nu-l deschideți până când nu ajungeți în camera dumneavoastră. Îmi promiteți? îl întrebă ea, ridicând coșulețul până la scaunul trăsurii.

Gaetano Castiglia plecă vlăguit și amețit.

Acasă, așezat pe pat, tăie sacul cu o foarfecă. În coș erau mere, verzi încă, dar lustruite bine cu postav.

Și fiecare măr avea, de jur împrejur, o corolă de semne. Erau urmele dinților ei care se înfipseseră ușor în coaja aspră, lăsând în urmă mici semicercuri ruginii acum.

Bărbatul privi mult timp merele, respirând cu gura deschisă, goli apoi un sertar cu maiouri și cămăși pentru a face loc fructelor pe care le înșiră unul lângă altul.

V

În casa Castiglia ziua începea leneș, cu zgomotele venite din bucătărie și din curte – repede înăbușite pentru ca doctorul Castiglia să nu fie deranjat.

Doamna Magdalena se trezea de dimineată, dar nu ieșea din cameră. După ce lua cafeaua și se pieptăna în pat, răsfoia caietele de socoteli înguste și lungi, legate în carton, așa cum le avusese înainte tatăl său.

În schimb, doctorul Gaetano dormea până spre amiază, și apărea la parter abia la ora mesei. Palid, cu fața umflată de prea mult somn, făcea câțiva pași prin grădină, ca imediat să se târască spre un fotoliu din sufragerie, unde masa și fusese pusă.

Aici aștepta ca sunetul clopotului să fie urmat de pașii prudenți ai cameristei, care deschidea ușa și se iveau cu castronul de supă în mână.

De când se întorsese din America, Gaetano se bucura de mai mult respect: nici slujitorii din casă, nici arendașii, nici muncitorii mai bătrâni nu mai erau apropiați de el ca pe vremea când era tânăr.

Chiar și bătrâna Caterina, care nu se dezlipea niciodată de mașina de gătit, acum, când el era bărbat, se ținea la distanță. Slăbiciunea pe care o avusese pentru el, cât fusese tânăr, o dovedea încă gătind mereu mâncărurile care-i plăcuseră lui în tinerețe, dar pe care acum doctorul Gaetano le gusta cu o satisfacție amestecată cu ciudă.

Când, de exemplu, se vedea dinaintea omletelor cu verdeață, ceapă și brânză îi lăsa gura apă, ca și înainte, dar îl încerca în același timp și un sentiment de dezamăgire, aproape de ură. Atmosfera complice a casei îl amorțea; e adevărat că totul răspundea cu supunere anumitor pretenții ale sale de comoditate, dar îi producea în același timp și o iritare, o nervozitate, o mohoreală care-i complicau starea sufletească.

Așa se explica înfățișarea sa încruntată pe care ceilalți, începând cu Caterina și cu camerista, și sfârșind cu țărani, o luau drept semn de bărbăție și o respectau de la distanță, schimbând între ei îndemnuri de tăcere.

Nu se întâmpla să alunece un capac în bucătărie sau

să se izbească vreo lopată de pietrele curții, fără ca servitorii, care în cazul acela nu erau vinovați, să nu facă semne evidente spre vinovat prin care să ceară mai multă grijă. Chiar și lătratul neașteptat al unui câine era potolit cu vorbe furioase. Țăranul care ar fi trebuit să se ocupe de flori, dar care știa să îngrijească numai de iepuri și de un colț de grădină, învățase și el să se miște în jurul casei ca și cum acele ziduri ar fi adăpostit un bolnav cufundat în gânduri negre.

Și totuși doctorul Gaetano nu impusese niciodată asemenea restricții, ba dimpotrivă: la întoarcerea sa din America încercase, pentru o scurtă vreme, să schimbe atmosfera vieții familiale. Era evident că încercase în zilele acelea să manifeste o energie rămasă în amortire, dincolo de ocean; voise, bunăoară să se instaleze numaidecât un duș în baie.

Doamna Magdalena a sprijinit cu bucurie inovațiile fiului; fusese de acord când doctorul Castiglia ținuse un discurs, pasămite bărbătesc, împotriva obișnuinței băii săptămânale, eveniment critic al fiecărei sâmbete. Cuvintele „un duș bun e mama zilei” fu deviza care circula cu vioiciune câțva timp. Până când sosiră, ambalate, de la Napoli, diferitele părți ale instalației. Doctorul Castiglia, arțăgos, supraveghease lucrările din baie, atent la toate mișcările zidarilor nepricepuți. Astfel, ceremonia din fiecare sâmbătă, când Caterina și servitorul târau cu teamă pe scări vasele de aramă pline ochi cu apă clocotită, a fost înlăturată pentru totdeauna. Primul duș la Montrone aproape că îi dăduse doctorului Castiglia sentimentul unei vieți noi.

Din America el își amintea mai ales propria-i lene. O târâse peste tot; de la pensiunea de periferie, pentru studenți, cu camerele aranjate după moda franceză, acoperite cu tapete înflorate și cu o baie enormă, în care pentru a ajunge la obiectele risipite trebuiau să se întindă și să se răsucescă ca șerprii, până la hotelul

Gloriana unde avea și duș.

Și aici a continuat să-l macine lenea; ore întregi doctorul privise de la fereastră grădinile depărtate, înșirate ca niște fâșii de hârtie verde peste acoperișurile caselor mici, toate la fel și cenușii. Zgomotele Bostonului îi strânseseră luni de zile craniul într-un cerc de durere continuă, caldă și molatecă pe care antinevralgicele (*cachets*) și vitaminele n-au reușit să o înfrângă.

I se părea că plutește în aer și că nu reușește niciodată să ajungă într-adevăr cu picioarele pe pământ: mai ales duminica, zi care la Montrone și Salerno era plină, consistentă și prietenoasă, la Boston îi fugea printre degete ca firele de nisip, lăsându-l și mai vlăguit în exilul său.

De la fereastră, duminica, vedea un balcon ce se umplea de oameni bine îmbrăcați. Apăreau și umbrele colorate, chiar dacă soarele nu putea să ajungă niciodată la vilișoara aceea joasă, după cum apăreau bărbați care serveau femeile, așteptând cu farfuriile în mână. Toți mâncau în picioare, bărbații mereu gata să alerge în casă pentru a se întoarce cu alte mâncăruri, alte pahare, pentru femeile decoltate.

„Imbecili”, își spunea Castiglia, spionându-i fără invidie.

Retrăgându-se de la fereastră se întorcea la zgomotele discrete ale hotelului Gloriana: se auzeau pocnituri depărtate în țevile care treceau prin pereți, sonerii stinse și pași care se pierdeau dincolo de ușă.

Șezând pe pat, cu ceasul alături, ca să-i spună din vreme ora prânzului, frunzărea reviste pline cu poze de femei, anunțuri publicitare, povestioare erotice, întotdeauna aceleași.

Sau învăța.

Lenea și frica cedau, în fața unei agitații mai puternice decât el, de două ori pe săptămână, când era constrâns să se ducă la Universitate. Acolo, între zidurile albe, tinerii îl înspăimântau, iar veselia și

dezinvoltura celorlalți îi injectau sub piele o tulburare plină de venin.

Pe femei nu le dorea. Ceva în interiorul lui se îngrozea când se găsea față în față cu casieritele de la barurile, cinematografele sau cofetăriile în care abonamentul său lunar îi permitea să-și piardă o grămadă de vreme. Colegele de facultate, cu dinții, cu părul și cu mișcările lor false îl sâcâiau îngrozitor.

Și așa, noaptea, agitându-se în întuneric și nereușind să adoarmă, se obișnuise să-și rezolve singur și în pripă necesitățile, decât să înfrunte contactul cu una dintre acele fete care, după apusul soarelui, se plimbau tăcute pe sub fereastra lui.

Reîntors la Montrone se trezise însă în el o vioiciune electrizantă pe care cei din casă au îndurat-o cu greu.

Se simțise deodată la adăpost și putuse deci să alerge în sus și-n jos, de la parter la camerele de sus, dezaproband totul, criticând mobilele și luminile.

„Aer, aer”, îl auziseră strigând în timp ce deschidea larg o fereastră înghesuind perdeaua într-un colț.

Doamna Magdalena îl lăsase în pace, adăpostindu-se în camera sa. Servitorii au râs și au încercat chiar să-l ajute, făcând să dispară la prima obiecție un candelabru definit „macabru” și un fotoliu de paie „de azil pentru bătrâni”.

Apoi, încet, bătrâna casă roz și descojită a învins, i-a devorat pornirile active și i-a înghițit inovațiile, cum înghite broasca musculițele.

Gaetano Castiglia s-a lăsat înfrânt cu docilitate de somnul său matinal și de vechea plictiseală.

Apa dușului cădea acum cu zgomot pe un trup matur, perdelele grele fuseseră scoase din colțurile ferestrelor și puse la loc și bărbatului care stătea în fotoliu îi plăcea, după masă, să doarmă și să lenevească îndelung.

Doctorul Castiglia se răsucea în această apatie

simțind melancolie și dezgust pentru tot, dușmănie și bănuieli pentru fiecare, în afară de el însuși.

Ziua sa avea o singură rază constantă de lumină: dragostea pentru Sabina, nevoia alternativă pe care o simțea de a se dedica și de a se salva.

Mama și fiul vorbeau la masă puțin; bătrâna deschidea gura doar când voia să arunce una dintre înțepăturile sale seci. El, supus, slab, răbda fără a simți nevoia să-și sufocă resentimentele.

Pentru că, dincolo de respectul pe care i-l purta mamei sale, simțea că se apropie revanșa odată cu căsătoria sa, care trebuia, în sfârșit, să-l elibereze din acea încâlceală, din acea atmosferă lipicioasă, angajându-l într-un fel și redându-l, desigur, vieții.

— Ai cheltuit până acum optsprezece mii de lire, îi spunea maică-sa. Ți-am văzut socotelile. Ești nebun.

Acesta era un subiect care-l putea irita.

— Nu sunt un cerșetor, se auzea răspunzând. Cât a mâncat tatăl meu cu vânătoria, la clubul din Salerno, când s-a încapățânat să facă acea colecție de puști franceze? Cu femeile? Și atunci?

— Fata aceea nu va înțelege niciodată ce faci pentru ea, îi răspundea mama, împăciuitoare, învață tu să trăiască așa niște oameni care nu știu să facă altceva decât să trudească, și ai să vezi recunoștință...

— Optsprezece mii de lire investiți într-o casă, un cal și o trăsură, în obiecte de aur și pânză, care constituiesc un capital, nu însemnează cheltuială. Trebuie să recunoști, încerca el să explice.

— Dacă te pricepi așa bine să administrezi, de ce nu te ocupi de moșie? replica bătrâna la acest punct.

— Voi avea timp, voi avea timp, se muia numaidecât Gaetano. Acum ții tu totul în mână. Și-ți place. Și doi stăpâni însemnează niciunul, nu spui tu mereu așa? De ce vrei să mă amestec în treaba asta?

— Cu optsprezece mii de lire ți-ai fi amenajat o clinică, răspundea ea.

Curăța o pară cu gesturi delicate, atente și foarte precise, care-l scoteau din sărite pe fiu.

Când toată coaja era în farfurie, iar furculița și cuțitul începeau să împartă fructul alb, plectiseala sa ajungea la culme.

Și totuși știa că pe Sabina o va învăța să curețe para tot așa; cu acea ușurință ce rezultă din însăși repetarea gesturilor. Și-o închipuia pe Sabina la masă și, gândindu-se, fericit, la acest lucru, se consola.

— Dacă o să continui în felul ăsta, la sfârșitul anului ai să constăți că jumătate din venitul tău s-a și dus.

— Dar sunt cheltuieli utile, mamă, dacă vrem să ne căsătorim!...

— Dacă vreți să vă căsătoriți, cum să nu! încheia ea cu șervețelul la gură.

După cafea, în timp ce ședeau în fotolii, reluau firul aceleiași discuții.

— Nu citești niciun ziar, fiule, se făcea că se plânge femeia. Tată! tău era cum era, dar se mișca, îi plăcea să vadă lume în casă, era plin de viață. Tu, în schimb? La anul ai putea să fii primar, știi bine acest lucru. De ce nu te hotărăști la ceva?

— Dar nu înțeleg nimic din toate astea, și nu am chef de nimic. Dacă mă critici că n-am de gând să practic medicina te înțeleg, mamă, dar nu încerca să mă împingi în politică...

Ea nu ridica ochii din ziarul deschis.

— Un bărbat care nu este în stare să-mi explice ce se întâmplă, ăsta ești tu, începea ea din nou. Ce vor fasciști ăștia, de exemplu? Mussolini ăsta al lor are chip de om, nu? Mi-ai spus că ei ar vrea să te vadă primar. Știu însă că pentru a fi primar trebuie să ai o soție potrivită.

— Te rog, suspina Gaetano fără putere. Îmi promiseseși că n-o să mă mai jignești...

Auzind protestul ea surâdea aplecând încet capul.

— Esențialul este acesta, adăugă ea suspinând pe

jumătate. Ca oamenii aceia să nu-mi mai calce prin casă! O dată ajunge pentru totdeauna.

Gaetano Castiglia se aplecă înainte ca să dea mai multă greutate celor ce voia să spună:

— Mamă, zise. Crezi că eu nu sufăr din pricina asta? Dar cum ne căsătorim lichidez numaidecât cu mătușa și cu cârciumă. Nimănui nu-i face plăcere să aibă în preajmă asemenea rude. Vor pleca, cârciumă va trece în mâinile primului imbecil care o va dori, iar noi vom trăi liniștiți.

— Desigur, desigur, răspundea femeia din spatele ziarului ridicat.

VI

Tu stăpână a îngerilor... Tu, poartă a raiului.. Tu, scară a împărăției cerești... Tu, chivot al milei...

Murmurul rugăciunii către Sfânta Fecioară urca și cobora în bucătărie, ca în fiecare vineri seară.

Doctorul Castiglia îl auzea cum se pierde dincolo de zid, unduind pe urma glasului sigur al Caterinei. Era noapte, vântul alerga printre castani, făcându-i să se agite în tresăriri înfrigurate. Dincolo de gardul casei Castiglia, satul ședea ghemuit, sub acoperișurile negre.

Tu, pat de nuntă al regelui gloriei... Tu, fântână a milei...

De când Sabina se mutase în Atripalda, Castiglia se simțea liniștit. Nu-l mai rodea gândul că stă în cârciumă, iar plimbarea de după-masa de seară devenise aproape un răgaz senin.

Trecând de satul adormit putea s-o pornească pe poteca dintre castani. În drum, după ce o să i se topească în oase ultimele tresăriri de frig, vântul o să-l înveselească.

Își auzea tocurile sunând pe pietrele șoselei și, intrând în sat, își aminti cu o neliniște proaspătă încă, ceasurile petrecute în umbra unei fundături, la câțiva metri de cârciumă în care se afla Sabina.

Seri de-a rândul, timp de luni întregi, spionase lipit de zid dâra de lumină care se strecura în șosea prin ușa localului. Nu se auzeau zgomote, dar chiar și acea tăcere ajungea ca să-l învenineze pe Castiglia care ședea la pândă.

Deodată izbucnea un cântec, un râset sau urletul unui jucător de cărți, și numaidecât doctorul își simțea limba uscată în gură. Din trei pași ar fi putut s-ajungă înăuntru, s-o ia pe Sabina de braț, s-o târască afară de-acolo.

În schimb, seară de seară rămăsese lipit de zid, terorizat de gândul că va fi descoperit, cu mâinile crispate de ură și neliniște.

Râsul sau cântecul se topeau și din nou se întindea tăcerea. Până când zgomotul glasurilor anunța că mătușa fetei s-a apucat să-și alunge clienții cei mai încăpățânați.

C-o săritură, doctorul Castiglia se strecura din colțul său, urca șoseaua pustie și se refugia înfrigurat și transpirat în grădina casei.

Aici continua să respire greu atâta timp cât putea să reziste frigului, după care se retrăgea în camera sa și stătea în pat cu ochii larg deschiși și cu urechea atentă la tăcerea nopții.

Vântul suiera monoton ducând cu sine strigătele rare ale păsărilor, câteodată ajungeau până la el cântecul vreunor bețivi, sau urletul vreunui băiat din împrejurimi, rămas să bea în sat, zgomote care-i umpleau fruntea de sudoare și-i strecurau în mușchi o mânie neputincioasă.

Acești bărbați, acești tineri băuseră acolo și acum, desigur, își împrăștiu duhoarea în văzduh vorbind de ea.

Adormea foarte târziu, prăbușit într-o odihnă neliniștită, întreruptă de mii de ori, pe care reușea s-o potolească doar în parte înghițind pe întuneric pahare mari cu apă.

Acum pașii săi nocturni puteau să înainteze liniștiți pe pietrele din Montrone, Sabina era în siguranță, sub un acoperiș cinstit, iar doctorul Castiglia, trecând pe lângă lumina împărțită în pătrățele a cârciumii, se simțea ușor.

Ieșind din sat o lua pe poteca obișnuită dintre castani și, cu pași înceti, se cățăra pe povârnișul dealului.

Cerul era înstelat și adânc; vântul rece era întrerupt de adieri dinspre mare. Vara era aproape. Vara, apoi zăpezile iernii și, în sfârșit, căsătoria.

Așa gândea Castiglia, respirând aerul proaspăt, puțin obosit de urcuș. Ajunse în vârf, se opri să răsuflă.

Privind în jur în acea singurătate atât de tăcută, avea sentimentul puterii. Sub cerul fără lună valea era neagră, lucioasă, înconjurată de dinții întunecați ai munților netezi, dincolo de care se găseau Neapole și marea.

Întinse brațele mulțumit, le coborî sub haină, pipăindu-și stomacul și pânțele. Își pipăi cu degetele șoldurile împlinite, curba curelei care începuse să se împingă, hotărât, înainte. Prosperitatea sa fizică și aerul care-i intra în plămâni îl făceau să suradă.

Se gândea la vară, la marea pe care aveau s-o vadă împreună, la soarele puternic din Vietri și Salerno. Vor sta împreună la soare și în apă, și-apoi din nou la soare.

Își aminti de un profesor al său din gimnaziu, care în timp ce se plimba printre bănci povestea școlarilor, cu voce molatecă și ghidușă, că bărbatul, după dragoste, trebuie să se întindă la soare pe stânci sau pe nisip ca să-și refacă forțele. Băieții îl urmăreau tăcuți, întorcând capul după el, iar profesorul continua să povestească despre soare, despre oboseala care, stoarsă și absorbită de soare, trece, lăsând mușchii și dorințele din nou

conturate și treze.

La sfârșitul lecției clopoțelul dezlănțuia un urlet furtunos de plăcere; pe stradă școlarii se agitau grămadă în urma aceluiași profesor punând întrebări îndrăznețe, râzând. Numai câte unul, pe ascuns, îl vorbea de rău pe bietul omuleț cu ochelari, care prin acești băieți încerca să recupereze un prestigiu călcat în picioare cine știe de câte ori.

Dar fiecare gând al său se năștea numai pentru a se stinge și a se închide în ei; și iată că din nou se vedea cu Sabina la Vietri, la mare, sub razele soarelui, ca într-o proiecție, aproape palpabilă. Râse singur cu gura închisă, închipuindu-și-o întâi încurcată, apoi dezghețată după ce-și va fi însușit, stând pe nisip, sfaturile și poruncile sale.

Își amintea despre ea și de atâtea alte lucruri din timpul iernii. Intre decembrie și februarie în munți ningea mult și, de pe potecile de țară, din jurul satului Montrone, se putea vedea jos, în fundul văii, satul Avellino, ca o pată distinctă și luminată, având de jur împrejur inelul unduit și orbitor al dealurilor și al munților acoperiți de o zăpadă compactă, presărată cu urme întunecate și gălbui, lăsate de animale. În unele nopți se auzeau lupii.

În acele zile ei doi se încumetau să meargă pe zăpadă, îndreptându-se spre un castan de care Castiglia se sprijinea și-și desfăcea paltonul ca s-o primească pe Sabina.

Rămâneau strânși, învăluiți de haină, fără grai. Coaja umedă a copacului împrăștia un miros puternic.

— Lăsați-mă să vă îmbrățișez, șoptea ea. Hai să stăm jos.

Își desfăcea haina ca să fie mai aproape de el. Tăcuți, își ascultau respirația; Castiglia vedea cum aburul ce ieșea din gura fetei se împrăștia în aerul înghețat.

— Lăsați-mă să stau așa, strângeți-mă! spunea ea,

simțind cum se înțepenește ca s-o poată respinge.

Sau își amintea o vară care începea să-i pară acum foarte îndepărtată.

Țăranii urcau dealul spre sanctuarul din Montevergine înghesuiți, ca o turmă, cu femeile care urlau și se rugau. Bolnavii și bogații erau purtați prin mulțime de măgari cenușii.

O urmasă pe Sabina de departe. Cei doi măgari pe care mergeau mătușa și fata urcau încet iar el, în trăsură, alături de mama sa, nu-și desprindea deloc ochii de la ea, de la oamenii care se îngrămădeau în jurul ei pe povârnișul plin de praf.

Sabina, acoperită cu basma, îi ascultase porunca și nu-și întorsese niciodată capul.

În biserică, înaintea icoanei negre a Sfintei Fecioare, fiecare la locul lui, conform înțelegerii, își juraseră reciproc credință.

El o urmasă, de asemeni, la coborâre, în timp ce țăranii năpădeau povârnișurile muntelui și luminișul în care fuseseră ridicate în aer liber câteva corturi-cârciumă.

Doamna Magdalena, cu săculețul de monede în poală, împărțea pomeni schiloizilor ce se agățau de trăsură. Și ocupația mamei îi permisesse lui Gaetano Castiglia să încetinească mersul calului atât cât să nu-i întrecă pe cei doi măgari care coborau încet în vale.

La un moment dat Sabina își scosese basmaua și își ridicase mâna până la gât ștergându-și sudoarea de sub păr.

— Acum mă simt ca și căsătorită, îi spusese a doua zi.

Doctorul Castiglia încercase în acel moment imboldul de a se supune acolo pe loc jurământului care de acum îi unise. Sabina îl privise, tremurând:

— Nu mă faceți să mă rușinez, se tângui ea.

Până când Castiglia își reveni, îmbrățișând-o și mângâind-o cu acele cuvinte calme pe care reușea să le

găsească ori de câte ori dorința sa părea gata să se plece în fața tânguirii ei.

Mai inspiră o gură de aer, înveselindu-se.

Hotărî să se întoarcă.

Întunericul dintre castani nu-l supăra; cunoștea de când era copil fiecare rădăcină ieșită în afară și fiecare piatră de pe acea potecă. Intră în sat cu pas hotărât, pe care nu-l domoli cătuși de puțin când se întâlnește cu patru sau cinci țărani ieșiți, bineînțelese, de la cârciumă.

Îi făcură loc, descoperindu-se în tăcere, și Castiglia îi auzi multă vreme cum se îndepărtează, bălăbănindu-se, nițeluș cam beți.

Ajunsese la gard când le auzi râsul. Un urlet violent, o izbucnire care se sfârși gâlgâind ca apoi să se înalțe din nou, întinzându-se, tremurând, umflându-se.

„Râd de mine”, se gândi numaidecât, înghețat.

Se sprijini cu spatele de gard, spionând șoseaua.

Era pustie; se pare că tinerii ieșiseră din sat.

Se scufundă din nou în întuneric, urmărindu-i. Dar după ce străbătu satul și ajunsese la biserica de la care începea poteca dintre castani, se trezi singur.

Se întoarse istovit, mergând agale, cu urechea ciulită la tăcerea acelor ziduri. Ajunsese din nou la gard. Și iată că se auzi din nou acel urlet prelungit, de data asta în depărtare, șoptit parcă.

Nu mai era un răs, ci un strigăt lung, într-adins, de bețivi care vor să jignească, batjocorind. Râsul cobora și apoi se auzea iarăși pe vreuna dintre potecile care duceau în vale.

Nu era un răs care să pornească dintr-un cuvânt deslușit, ci țâșnea alcătuit din sunetele dezlănate, de măgar bătut.

Rămase acolo în așteptare, ținându-și răsuflarea când râsul înceta și se făcea tăcere.

Urletul părea să nu se îndepărteze deloc. Poate tinerii bețivi se opriseră în vreun punct, se întinseseră printre

tufişurile de castani şi aluni, şi de aici îşi dădeau drumul şi-l urmăreau, siguri de vizuina lor.

Făcu cu prudenţă câţiva paşi, temându-se să nu piardă contactul cu acea sursă de ocară. Apoi, grăbit, porni din nou de-a lungul satului, printre ziduri. Nu mai auzi zgomotul dar o dată ieşit dintre ele, în faţa bisericii, râsul îi ajunsese din nou la ureche; acum aducea aproape cu un miorlăit, iar tonurile sale plângăreţe erau şi mai jignitoare.

Înţelese că nu se putea avânta într-o urmărire nesăbuită şi se întoarse în goană la gard. Şi, obosit, ajunsese în camera sa.

Începu să pândească de la fereastră.

Hotărî că va trebui să poarte întotdeauna cu sine bastonul de cauciuc al tatălui său.

Era linişte, dar deodată se auzi, distinct, un glas subţire care parcă lătra, şi apoi mai multe voci care-l imitau. Ochi cu puşca de vânătoare şi trase două focuri spre vale, bucurându-se la auzul detunăturilor.

Sufla în ţevi, ca să împrăştie fumul, când auzi zgomot prin casă şi paşi pe scări.

— Nu-i nimic, Caterina, îi spuse el calm. Mi s-a părut că e un câine turbat.

Bătrâna femeie, învăluită în şal, îl spiona înspăimântată din uşa întredeschisă.

— Ți-am spus, nu-i nimic! repetă el ridicând glasul. Am crezut că-i un câine, hai, du-te şi te culcă.

Se întoarse iarăşi la fereastră. Tăcerea nopţii, acum completă, nu-l liniştea. Văzu ţâşnind dinspre grădină fulgerul negru al unei păsări de pradă. O furie rece i se urcă din piept spre creier şi-i încleştă dinţii. Îşi imagina restul nopţii petrecută fără somn, şi în nelinişte, din cauza jignirii suferite.

Cu grijă ieşi din cameră şi coborî în grajd. Un minut după aceea, trăsura şi calul înaintau în trap spre Atripalda.

— Și cum, o persoană ca dumneavoastră se lasă descumpănită de patru bețivi? mai șopti femeia de la fereastră.

Râdea ca și cum ar fi vrut să-l mângâie.

Ridică ochii să privească fața bătrână a mătușii Sabinei. Se pornise numaidecât pe vorbă, așa, sprijinită de parapetul de lemn, de parcă ar fi fost ziuă și el n-ar fi trezit-o bătând în obloane.

— Și totuși, insistă el, invitând-o parcă să-i ofere o altă încurajare.

— Dar liniștiți-vă, domnule doctor, ce vreți să vă vârâți în cap? reluă ea cu vocea joasă, privind cu coada ochiului încolo și înapoi. Mai degrabă mă gândesc la ce-or zice dacă o să vă vadă aici.

Castiglia își aruncă atunci și el ochii în dreapta și-n stânga.

— N-o spun pentru mine, adăugă bătrâna. Vă dați seama! Dar dumneavoastră, care nu vreți să vorbească lumea...

Suportă vorbele femeii aproape cu umilință, obosit, neștiind cum s-o scoată la capăt.

— Întoarceți-vă acasă, îi spuse mătușa. Duceți-vă și vă odihniți.

Clătină din cap.

— Nu reușesc să-mi scot din minte gândurile astea, îi spuse el. Nu că aș da crezare scrisorilor anonime. Le-am aruncat. Am citit doar una din patru. Dar...

— Dar, domnule doctor, se repezi femeia. Vreți să înnebunim? Vreți într-adevăr să dați crezare gurilor rele?

— Țăranii, știu... suspină Castiglia.

Nu mai avea putere.

— Nu, nu țăranii. Fetele le trimit. Cine știe câte și-au făcut visuri în privința dumneavoastră, spuse în grabă femeia. Fete, fiice de avocați, mironosițe, credeți-mă pe mine. Vă închipuiți că vă lăsau să faceți acest pas fără a încerca să vă jicnească? După ei îndrăzniți prea mult!

Nu țărani. Ce credeți că poate să scrie un țăran? Nici măcar nu ridică ochii din pământ în fața dumneavoastră. La mijloc e invidia fetelor, vă spun eu, pentru că dumneavoastră sunteți cine sunteți și, mulțumim lui Dumnezeu, Sabina noastră este săracă, dar este un giuvaer, și ele crapă de necaz...

Rămăsese fără suflare cu ochii larg deschiși.

— Da, răspunse el plictisit, regretând cursa pe care o făcuse, aveți dreptate.

— Ce pereche o să fiți! începu din nou femeia, cu surâsul său malițios. Copiii dumneavoastră o să fie grozavi, credeți-mă pe mine...

— Ce-ați făcut în seara asta? întrebă ca s-o întrerupă.

— Nimic, domnule doctor, redeveni serioasă mătușa. Am mâncat, am cusut. Stăm mereu închise în casă. Sabina nu vrea să iasă nici în grădină. A, da, a mâncat și două prăjituri cu cremă. Zice că e slabă și că dulciurile o ajută să se îngrașe ca să vă placă...

— Acum plec, suspină Castiglia. Să sperăm că nu s-a trezit.

— Ea, râse femeia, doarme ca un bolovan, parcă ar fi descântată.

— Bine, noapte bună, spuse el abia urnindu-se.

— Cum porunciți, răspunse ea. Apoi cu surâsul său malițios: Eu aș zice să intrați s-o vedeți. Ce ziceți? Numai din ușa camerei, cu mine de față. Asta-i casa dumneavoastră...

— Nu, nu... se tângui Castiglia.

Dar nu mai adăugă altceva. Era vlăguit și-l apăsă gândul drumului pe care-l avea de străbătut până la Montrone. Nu vru să se opună. Așteptă.

Femeia închisese și partea de jos a obloanelor.

— Să nu credeți c-o să vă dau voie să vă atingeți de ea, să știți! Ca s-o atingeți pe Sabina c-un deget trebuie să mă faceți pe mine bucăți. Dumneavoastră nu mă cunoașteți...

Și crăpă puțin ușa. Gaetano Castiglia intră simțind o

durere în umeri din cauza oboselii.

O urmă pe scară; femeia ținea în mână o lumânare și lemnul scârțâia sub picioare.

— Nu se trezește, fiți liniștit, îi spunea femeia înaintând.

La ușă, femeia ridică lumânarea și deschise.

Ca să distingă ceva Castiglia trebui să se întindă în întuneric. Apoi văzu. Sabina dormea cu brațele ridicate și îndoite sub cap și avea pielea puțin mai închisă decât perna, ca o umbră. Degetele de la un picior ieșeau din cearceaf și învelitoarea se desena în cute mari pe trupul nemișcat.

— Ați văzut? râse femeia, închizând ușa. Doarme ca o fetiță. Și este încă o fetiță.

Se reîntoarseră la parter, Castiglia căutând cu grijă fiecare treaptă, mătușa sprijinindu-se cu degetele unei mâini de spatele său.

Bătrâna continuă să râdă, clătinând din cap.

— Ce fruct minunat, ați văzut? Dar nu vă gândiți la prostii, domnule doctor, mă înțelegeți? Nu vă micșorați plăcerea pe care o veți avea...

O satisfacție neliniștită-l cuprinse pentru o clipă pe Gaetano Castiglia.

— Dar ce spuneți!... bolborosi mulțumit. Eu sunt primul care înțeleg...

Bătrâna aprobă.

— Se înțelege, dumneavoastră sunteți un domn. Și aveți experiență. O să vedeți ce satisfacție vă va da această fată... O femeie pentru un bărbat ca dumneavoastră, pe lângă celelalte, trebuie să fie puternică și sănătoasă.

— Nu-i spune nimic despre seara asta, încercă să se pună la adăpost Castiglia.

— Pe sufletul meu...

— Mai este ceva, reluă el imediat. Când o să ne căsătorim... vreau să spun după... va trebui să-ți arate cămașa din prima noapte. Ești pentru ea ca o mamă.

— Vă și gândiți la asta, domnule doctor!... râse femeia, clătinând din cap. Se înțelege, îi sunt ca o mamă. Cămașa, desigur, mi-o va arăta. O să-i vorbesc eu...

Îi prinsese brațul și i-l strângea.

Pe ferăstruică, printre obloane, intra o adiere înghețată de vânt.

Gaetano Castiglia tot nu reușea să se desprindă de acolo.

— Plec, spuse, dar nu se mișca, palid, cu haina, care nu-l mai apăra de frig, desfăcută.

— Când era la Montrone, în cârciumă aceea, spuse el încet, fără s-o privească, o fi învățat poate unele lucruri. O fi auzit...

Bătrâna dădea din mâini protestând. Șopti:

— Nu vă necăjiți, domnule doctor, ce vreți să fi auzit? Era lângă ea soră-mea. Nu vă mai jigniți pe dumneavoastră și pe ea. O fi auzit, dar nu a putut să înțeleagă nimic. E o copilă, nu o vicleană. Și noi suntem oameni săraci, dar am crescut-o pe biata orfană ca pe fiica noastră.

— Mă duc să mă culc, dimineată ai grijă să nu-i spui nimic, încheie doctorul Castiglia.

Dincolo de munți se și vedea o dungă verde, luminoasă.

Urcând spre Montrone, Castiglia o privea cu ochi grei de somn. Ofensa și îndoiala lăsaseră locul unei oboseli mângâietoare, care-l împiedica să se mai gândească. Era un frig puternic, vântul zorilor mușca, iar gulerul hainei nu-i apăra obrazul și ceafa.

Un șir de căruțe cobora pe partea dreaptă a șoselei. În pasul catârilor țărani, îngrămădiți între scânduri și înfășurați în haine, se loveau în somn unii de alții.

Pe sub borul pălăriei Castiglia îi fixa pe fiecare, trecându-și ochii de la un grup la altul, ca și cum ar fi așteptat provocarea unei priviri. Dar căruțele își vedeau

de drum, clătinându-se înfundat printre pietre și hopuri, și nici măcar omul care mergea călare pe ultimul catâr, la capătul șirului, nu ridică nasul din haina care-i venea până la jumătatea feței.

Cum se goli șoseaua, nemaifiind împins de orgoliu și bănuială, Castiglia simți cum îl copleșește slăbiciunea. Nu avu putere să grăbească trapul calului și se destinse în unduirile unei somnolențe neliniștite. Când și când o vedea pe Sabina în patul alb, culcată gingaș, cu brațele pierdute într-o dulce uitare.

Coborând din trăsură auzi un murmur venind dinspre bucătărie. Vru să intre, dar îi văzu pe Caterina și pe servitor stând în ușă pe două scaune. Femeia se ruga, iar bărbatul, cu șapca pe ochi, stătea în fața ei, tăcut. Văzându-l, săriră în picioare.

— Mulțumesc lui Dumnezeu! spuse Caterina, emoționată, cuprinzându-și fața în mâini. Credeam că s-a întâmplat vreo nenorocire...

— Dar ce ți-a venit? protestă Castiglia, căscând.

— Credeam... Mai știi eu ce credeam... spuse Caterina, apropiindu-se de el cu mâinile împreunate. Și mama dumneavoastră... Toată noaptea am văzut lumina aprinsă în camera ei.

Servitorul rămăsese în picioare, cu șapca în mână.

Castiglia îl fixă întunecat și numaidecât oboseala îi aprinse în piept o ultimă fulgerare de furie rece.

— Și fiul tău, întrebă el, acela care vrea să învețe cum se fac injecțiile, se scoală tot așa devreme ca tine?

Omul își lăsă în jos capul, legănându-se încurcat pe călcâie.

— Tinerii, știți, își vâra în cap fel de fel de lucruri... bolborosi el.

Castiglia căscă cu toată gura.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, repetă Caterina, privindu-l.

— Am lăsat calul afară, spuse Castiglia.

Femeia făcu semn servitorului să se ducă mai repede

în curte, dar omul nu se clinti.

— Vreți o cafea bună? întrebă Caterina. V-o fac într-un minut.

— Nu, mă duc să mă culc, răspunse Castiglia.

— Dormiți, dormiți, odihniți-vă, se bucură numaidecât femeia.

Își sprijinise iarăși coatele de rezemătoarea scaunului, gata din nou pentru rugăciune.

Doctorul Castiglia își plimbă ochii prin bucătărie, de la spălător la sobă, de la coșul cu mangel, la partea de sus a sobei privind apoi fiecare mobilă în parte.

— Mai devreme sau mai târziu, tot mă căsătoresc, mormăi el. Atunci o să vedeți schimbări...

Servitorul rămase în picioare cu șapca în mână până când doctorul trânti ușa.

Gaetano Castiglia se târî până în camera sa. Înainte de a se vâri, tremurând, în așternut, avu puterea să închidă cu grijă ferestrele. Noaptea ce trecuse i se și părea îndepărtată, și-o simțea cum i se desface din minte ca niște solzi morți.

Gândindu-se cu căldură la Sabina și la brațele ei aruncate pe pernă, izbuti să adoarmă.

Partea a doua

I

N-au vrut să-i conducă nimeni la gară. Trenul a pornit sub un cer plumburiu.

— O să plouă la Napoli? întrebă Sabina. Stătea înțepenită, pe canapeaua de catifea roșie; avea mănuși

și o pălărie fină de pai alb. Din când în când întorcea ochii ca să admire partea dreaptă a drumului.

— O ploua, n-o ploua, răspunse Castiglia.

Ședea în fața ei și-o privea fix, cercetând-o centimetru cu centimetru cu pupilele sale întunecate, închise într-un cerc umed, de culoarea fildeșului.

— Și dacă plouă, ce? continuă el.

Sabina îi răspunse cu buzele tremurânde:

— Ploaia la nuntă aduce noroc? întrebă.

El aprobă aplecat înainte, continuând s-o privească insistent.

O primă picătură de apă brăzdă fereastra. Afară câmpia era pustie și verde, de un verde pe care întunericul iscat de furtună îl făcea mai întunecat. Un băiat cu un băț în mână apărui pentru o clipă în urma unor capre care alergau, își acoperise capul și spatele cu un sac și privea trenul cu emoție.

— Trebuie să mi-o scot? întrebă Sabina întorcând ochii spre borul pălăriei.

— De ce? Îți stă bine. Dacă te-ai vedea: ești alta.

Ea se înroși; printre buzele întredeschise Castiglia îi vedea șiragul de dinți.

— Ți-e frică? o întrebă.

Sabina aprobă cu un surâs aproape trist.

— N-ai văzut ce cuminte am fost? începu atunci să glumească Castiglia. Am băut un singur vermut. Astăzi nu se bea și nici nu se mănâncă mult. Îți spuseseam eu despre mama: a fost amabilă, nu?

— Foarte amabilă, murmură Sabina.

Avea ochii aprinși, iar degetele i se agitau în mânușă; Castiglia își sprijini palmele de genunchii ei, și-i simți tremurând.

— O să fie întuneric când vom ajunge? întrebă în șoaptă Sabina.

— Da. Mai bine. Așa, noaptea o să înceapă imediat.

Și râse strângându-i genunchii, simțind dedesubt tendoanele încordate.

— Vorbește, spune-mi ceva, îl rugă ea.

Afară ploua cu picături mari care se rostogoleau de-a lungul geamului și, alunecând, se uneau în șiroaie mai mari, tremurătoare. Câmpia toată era acoperită de fum cenușiu, iar norii, care aduceau furtuna, se uniseră și ei într-o baltă întunecată, fără niciun fulger.

— Dacă dăm controlorului un bacșiș bun, putem să călătorim foarte comod, spuse Gaetano Castiglia, măsurând compartimentul cu satisfacție. Așa n-o să vină nimeni peste noi ca să ne plictisească. Până la Neapole.

Sabina admira o clipă dantelele albe și dese ce unduiau pe canapelele de catifea roșie. Degetele continuau să i se miște încet în mânușile de piele.

— Valizele-s noi, totul e nou, spuse ea.

— Totul nou, râse Castiglia, frecându-și încheieturile degetelor.

Coborî o mână și, pe sub rochie, îi strânse tare o gleznă.

— Nu, se rugă Sabina.

— De ce? întrebă el murmurat, fără s-o privească, lăsând mâna să urce de-a lungul mătăsii.

Mănușa Sabineii îi prinse însă încheietura mâinii.

— Nu, spuse ea din nou.

Castiglia râse, se ridică, închise ușa compartimentului și trase perdelele, prinzându-le una de alta.

— Gata, spuse el. Ești mulțumită?

— Nu, nu, îl rugă ea, înghesuită în colțul său.

— Dar nu-ți fac nimic. Crezi că am de gând chiar aici...? mormăi bărbatul reluându-și locul. Și nu mai fi speriată.

— Tu nu bați, nu-i așa? întrebă ea, încet.

— Să bat? Ce, ai înnebunit? Într-un an și jumătate nu te-am atins cu un deget, pentru respectul pe care ți-l port! protestă Castiglia.

— Dar n-o să mă bați...

— Ce tot spui! râse bărbatul, punându-i din nou palmele pe genunchi. Ochii săi negri și aprinși erau mulțumiți. Aplecat spre ea respira cu gura deschisă, dădea din cap ca s-o încurajeze, și surâdea satisfăcut de temerile ei.

Sabina îl privea, privea dantelele albe și ploaia care bătea în geam, împrăștiindu-se în șiroaie din ce în ce mai dese.

— Mă doare inima, spuse ea.

— O să-ți treacă, o să-ți treacă, îi răspunse el, calm. O studia, îi făcea cu ochiul, râdea sau stătea nemișcat și mut privind-o. Mirosea a colonie și însăși Sabina simțea cum i se urcă în nări parfumul pe care înainte de cununie i-l împrăștiaseră pe pieptul gol și pe haine.

— Va trebui să te îngrași, reluă bărbatul. Vreau să-mi umplu mâinile cu tine...

Îi vorbea triumfător. Sabina aproba în tăcere cu mâinile în poală.

— *Marea Britanie* nu este un hotel mare, dar se locuiește bine în el, continuă să-i explice Castiglia. Și se poate mânca în cameră. Așa o să facem în seara asta. De acord? Nu trebuie să vedem pe nimeni.

— Avem atâtea lucruri de mâncare, îi răspunse ea. Dac-o să ne fie foame...

— Da, da, râse el agitându-se. Cum ajungem, bem o cafea bună și pe urmă nimeni nu va mai avea onoarea să ne vadă...

Afară era întuneric; geamurile reflectau conturul fețelor și partea dreaptă a pălăriei albe. Apărea câte o lumină depărtată care era înghițită numaidecât de dansul umbrelor din jurul trenului.

— Parc-ar fi o seară de noiembrie, se tângui Sabina cu un suspin.

— Și ce importanță are? Ce contează dacă vom auzi din pat cum plouă, îi răspunse cu glas mohorât.

Gara din Neapole o înghiți pe Sabina Castiglia ca un monstru. Între timp el alerga, o privea, o chema, o

îndemna până când se văzură în trăsură care o porni spre hotel pe bulevardele pustii, strălucind din pricina apei de pe jos.

Nu mai ploua, cerul era negru și tot negri erau și copacii scuturați de furtună. Trăsura traversase o piață mare și luminată, iar acum înainta încet, cotind de mai multe ori. La un colț Sabina Castiglia văzu mai mulți bărbați și băieți nemișcați, cu spatele întors spre un foc din lădițe de lemn.

Când trăsura se opri, Castiglia întinse un braț în întuneric, înainte de a coborî.

— Acolo este marea, îi explică el. Măine ai s-o vezi. Am cerut o cameră spre mare.

Sabina văzu hotelul și luminile sale, intrarea cu geamuri înalte și fețele albe ale oamenilor care-i întâmpinau ca prin oscilarea înfricoșătoare a unui vis.

Rămase nemișcată în fața ușii.

— Hai, vino, se întoarse Castiglia spre ea. Îi surâdea nerăbdător.

— Nu mai mergem puțin? Măcar un pic. Și cafeaua? îi șopti ea apropiindu-se.

— Cafeaua ne-o aduce sus. Vino! Și o luă de braț.

O auzi silabisind numărul camerei reținute sprijinită de mâna lui cu care o grăbea de la spate.

— Dar cafeaua? Afară... Te rog... încercă încă o dată fără tărie.

El râdea în timp ce căuta mărunțiș în buzunare.

Se aflau pe coridor; un băiat mergea iute înaintea lor, apoi deschise ușa și aprinse luminile.

Rămaseră singuri; valizele erau toate pe jos, dar Castiglia, râzând și bolborosind, se și apucase să încerce arcurile patului.

Sabina se apropie de fereastră.

Afară se vedeau lungi ghirlande de lumină care alergau mărginină un spațiu negru, poate marea. Tremurau violent sub cerul fără stele.

Ciocănită pentru cafea,

— Nu stai? îi spuse după aceea Castiglia, văzând-o cu ceașca în mână.

— Au pus ceva în ea, protestă Sabina.

— Coniac. L-am comandat eu, răsă bărbatul, privind-o de pe marginea patului.

Se ridicase ca s-o îmbrățișeze. Îi rămase în brațe fără putere.

— Nu! îi spuse ea, simțindu-l umblând la nasturii rochiei. Măinile bărbatului continuau hotărâte.

— Ai să fii bun cu mine? îl întrebă șoptit peste umăr.

Îl auzi cum râde, cum respiră profund.

— Ce ți-a venit? întrebă și Castiglia. M-ai făcut să înnebunesc un an de zile și acum...

Se îndepărtă de ea ca s-o privească în față.

Apoi îi spuse:

— Dezbracă-te,

Avea în gură o țigară neaprinsă.

— Stinge lumina, îl rugă ea, dându-se înapoi ca să închidă fereastra.

Își scoase cu gingășie pălăria și-o puse pe noptieră.

— Stinge lumina, îl imploră din nou.

Se strecură în pat alături de ea. O auzi plângând.

— Dragoste, zise el. Proasto. Dragoste.

Era deasupra; suspinele ei îl înveseleau.

Nu vru nici s-o mângâie, nici s-o privească; îi desfăcu picioarele și pătrunse grăbit în trupul ei lăsându-se cu toată greutatea și agitându-se.

— Tu! suspina Sabina. Tu!...

Gaetano se ridică gâfâind și orbit de întuneric. Căută baia.

În lumină se privi cu aviditate. Nu avea pe el nicio picătură de sânge. Rămase nesigur, cu pânțelele sprijinit de chiuvetă.

Luă un prosop și se întoarse în cameră.

— Șterge-te, îi spuse.

Ea nu mai plângea; îi dădu ascultare, tăcută.

Se duse din nou în baie; nici pe șervet nu erau urme

de sânge. „Himen semilunar sau în franjuri”, gândi el cu greutate. Emoția îi tăiasе răsuflarea.

Se întinse iarăși alături de ea care-l aștepta respirând liniștită. I se alătură din nou, îi desfăcu genunchii și pătrunse în ea. Ca și prima dată, termină repede. Ea stătea nemișcată înconjurându-i ușor ceafa. O văzu în penumbră cu ochii întredeschiși, cu buzele palide și strânse. Întinse un braț ca să aprindă lumina.

— Nu, strigă Sabina, acoperindu-și fața.

— Taci din gură, răspunse.

— Întuneric, întuneric, se rugă ea, mișcându-și capul sub braț cu o mână întinsă în gol.

— Trebuie să mă uit! porunci el.

Îi împinse genunchii în sus și se aplecă s-o studieze.

— Stai cum îți spun! îi strigă.

Sabina era cutremurată de un plâns ușor care-i ridica coastele.

— Stai locului! îi strigă din nou.

Nu exista nici urmă de himen; se întoarse pe pernă.

— Tu, dar ce... spunea Sabina cu amândouă mâinile pe față.

Gaetano stinse lumina și întunericul îl ajuta să-și tragă răsuflarea.

Ea se apropie până când îl atinse, și atunci rămase nemișcată, întinsă alături de el, cu ochii strânși.

— Ești mulțumit? o auzi, șoptindu-i.

Nu putea să-i răspundă; băjbăia printre cunoștințele sale medicale în căutarea unei explicații.

Ea îi puse o mână pe piept și brațul său îl apăsa ușor.

— Nu tăcea... îl imploră ea. Spune-mi ceva. De ce nu vorbești?!

Scotoci în întuneric căutându-și țigările. La lumina chibritului o văzu. Încea să surâdă. Avea ochii larg deschiși și se strângea pe perna ei.

II

— Ți s-a întâmplat ceva când erai copil? începu el calm.

— Ce? răspunse ea. Își apăsa capul pe pieptul lui, îi mângâia umărul și brațul.

— Ceva ce nu-ți amintești. Când te jucai. Sau cu vreun băiețel. Sau te-ai lovit și te-a durut.

O auzi suspinând. Apoi răspunse:

— Nu înțeleg.

— Nu ești virgină, scandă încet Castiglia.

Se desprinse brusc de el.

— Ba da! striga. Ce spui! Ba da, sunt, sunt...

Plângea acoperindu-și ochii și gura cu mâna.

— Nu ești, reîncepu el. Nu există nici urmă din virginitatea ta. Nu uita că sunt medic.

În tulburarea și teroarea care-l stăpâneau, calmul înghețat al acelor cuvinte și al tonului cu care le pronunța îl ajută, îl făcu să se simtă mai puternic.

Sabina își agita capul pe pernă, plângând pierdută.

— Nu, nu, spunea printre hohote.

— Trebuie să ți se fi întâmplat ceva când erai copil, reîncepu el. Ținea brațele încrucișate pe piept.

— Nu mă iubești! strigă ea, cu gura înfundată în pernă.

— Gura! îi porunci el, ca s-o facă să înceteze.

— Sunt nevinovată! Sunt nevinovată! strigă Sabina iarăși.

— Sunt medic, răspunse el. Și-ți spun că nu ești virgină. Oricine și-ar fi dat seama.

O tristețe cumplită îl sugruma, împiedicându-l să vorbească cum ar fi vrut.

— Te-ai uitat... plângea Sabina.

— M-am uitat și nu ești virgină, repetă el.

Simțea perna cutremurându-se sub hohotele ei. Gaetano o luă de umeri și o obligă să stea lângă el.

— Trebuie să-mi spui dacă ți s-a întâmplat ceva, începu el. Trebuie să-mi spui numaidecât. Când erai copil...

— Nu, nu! protestă Sabina, cu violență. Nimic! Nimic! Nu mi s-a întâmplat niciodată nimic...

— Nu este posibil, îi reteză el vorba. Sau nu-ți amintești, sau vrei să mă înșeli. Măine putem face un lucru, pot să te duc la un medic ginecolog. O să ne spună și el. Am dreptate?

Nu mai plângea; îl asculta respirând neliniștită.

— Ești de acord?

— Da, răspunse ea murmurând. Da.

— Nu ți-e frică? o întrebă iarăși.

— O să mă doară?

— Frică nu de durere. Ce vrei să te doară? Frică de adevăr, de a fi demascată.

Auzi cum începe din nou hohotul ei de plâns.

— Nu, îi răspunse ea. Eu sunt nevinovată. Nu mi-e teamă. Tu vrei să mă batjocorești, să mă scoți din minți. Te credeam bun...

— Dar nu ești virgină. În privința asta voiai să fiu bun? Să fiu bun și să te iert?

Regretă numaidecât că a vorbit aspru. Trebuia să fie delicat, s-o copleșească cu bunăvoința și cu dezmierdăriile, ca s-o liniștească, s-o facă să vorbească și să descopere dacă l-a înșelat.

O atrase din nou lângă el, îi mângâie cu mâna părul și tâmplele.

— Nu, nu, protestă ea cu glas slab.

— Dacă nu m-ai înșelat nu trebuie să-ți fie teamă, o mângâie el. Nu trebuie să încetezi să mă iubești. Stai lângă mine...

O alintă îndelung, simțind cum o tresărire îi taie răsuflarea. O mângâie în tăcere până când ea deveni din nou calmă. Și atunci, destinsă, o cuprinse din nou,

încercând să-i desfacă genunchii cu mâna.

— Nu, nu, îl imploră Sabina.

— Lasă-mă. Nu vreau să-ți fac rău, dimpotrivă... încercă s-o înveselească.

Se apropie cu mâna de ea cuprins de o emoție primitivă. Și scormonind-o încet și dulce, simți cum i se întunecă sufletul; era o ruptură veche și Sabina îl înșelase...

Suspina lipită de el, cutremurată când și când de un suspin. Și Castiglia își dădea seama că nici ea, încordată și disperată, nu simțea nicio plăcere, ci era doar atentă la manevra lui.

— Nu te doare, așa? Nu te doare? se forța s-o întrebe.

O simți că se destinde puțin, suspinând, speriată încă.

Numaidecât Castiglia fu peste ea și-o avu din nou, atent, străduindu-se să nu-și uite de sine. O auzi suspinând și înțelese că abia îl suportă. Ridică ochii să o privească și o văzu mai mult moartă, cu brațele moi, întinse pe pernă, cu degetele strânse pumn.

— Îmbrățișează-mă, îi porunci el, gâfâind.

Încet mâinile fetei i se strânseră în jurul gâtului.

Cu fruntea sprijinită de pernă, îi scormonea trupul, îngrozitor de lucid.

— Ajunge. Mă doare, protestă încet Sabina.

Hotărî să termine și numaidecât se lăsă pe ea. Din nou ea își îndepărtă brațele și-l suportă în tăcere.

Se ridică, și în baie se mai privi o dată deși își dădea seama cât este de stupidă această ultimă speranță.

Reîntors în cameră, pe întuneric, scotoci printre valize până când găsi pachetul cu mâncare pe care bătrâna Caterina ținuse cu încăpățănare să i-l strecoare între bagaje. Desfăcu hârtia; înăuntru era un pui, niște plăcinte mici care se turtiseră pe drum și o sticlă cu vin. Își aminti că refuzase brânza și pâinea.

Se așeză gol lângă fereastră. Puiul rece era gras și bun. Mesteca în tăcere, privind dărele de lumină care

pătrundeau printre obloane.

— Ce faci? o auzi murmurând.

Nu-i răspunse, ci continuă să mănânce. Pentru o clipă reuşise să se elibereze de orice gând, dar iată că disperarea rece şi jignirea i se înţepeneau din nou în piept, răbindu-l.

Se sculase. Îl privea aşteptând, apărută de o pernă cu care îşi acoperise pântecul şi pieptul.

— Ce trebuie să fac? întrebă ea încet.

Înţelese că era doborâtă de oboseală sau poate de frică. Dar nu vru s-o liniştească prea mult.

— Mănâncă, îi spuse.

— Da.

— Du-te şi te spală, şi apoi mănâncă, porunci.

Ezită să se mişte.

— Cum să mă spăl? întrebă.

Trebuia s-o înveţe, să nu o facă să se îngrijoreze prea tare, trebuia să fie amabil. Se gândi că ajutând-o nu va da dovadă de slăbiciune.

— Vino în baie, îi spuse.

Fără nicio vorbă o împinse în baie. Ea se lăsă condusă cu ochii închişi. O constrânse să se ghemuiască şi, ținând-o de braţ, îi arătă cum să mişte mâna.

— Pleacă, pleacă, îl rugă Sabina.

Ținea pleoapele strânse tare şi tremura aplecată în faţa lui în timp ce buzele i se muşcau convulsiv, încreţindu-se.

— Pleacă, pleacă, repetă.

De-atâtea ori îşi imaginase această scenă, pe ea tulburată şi ruşinată, pe sine cu orgoliul satisfăcut, ajutând-o radios.

Şi acum, în schimb, o privea disperat în tăcere, simţind că abia îl mai țin genunchii.

Nu deschise gura şi cum Sabina repeta: „pleacă, pleacă”, ieşi din baie şi se cuibări lângă fereastră ca să mănânce. Văzu că nu reuşeşte să desfacă sticla bine

înfundată, se înfurie, îi veni să o înșface și s-o arunce, dar imediat își recăpătă controlul.

Sabina reapăru acoperindu-se cu perna.

— Pot să iau? întrebasese apropiindu-se de masă.

Rupse o bucată de pui, se așează pe pat și începu să mănânce.

— Nu face murdărie peste tot, îi spuse el.

— Nu, nu! se grăbi să-i răspundă cu umilință. După aceea făc patul.

Se gândi că nu trebuie s-o lase să doarmă, ci s-o întrebe în continuare, s-o constrângă să vorbească. Adevărul trebuia să iasă la suprafață.

O spiona din umbră. Reînflorea în el, puternic speranța că greșește. Poate că era vorba de un fapt întâmplător, pe care ea în mod inconștient a vrut să-l îngroape în memorie. Se grăbi să spere; „pentru că e candidă, asta este sigur, nu-i posibil să mă fi înșelat”.

Camera era cufundată într-o tăcere profundă; de dincolo de ziduri nu se strecura niciun foșnet. Dărele subțiri de lumină conturau obloanele.

Căută țigările și-și aprinse una.

— Să nu-ți închipui c-o să poți sta liniștită, spuse el.

Ea se sculase și-l privea nemișcată.

— Trebuie să vorbești. Vezi? Sunt calm. Dar tu trebuie să vorbești, îi spuse din nou.

Fără să se gândească la nimic, fuma stând jos în timp ce ea aștepta lipită de pernă.

Apoi se sculă ca să ia un pahar de apă din baie.

Aplecată și șovăielnică, Sabina profită de asta pentru a da ocol patului ca să aranjeze cearceafurile.

III

Acum stăteau întinși din nou cu cearceaful tras până la bărbie. Nu încercase să se apropie de el.

— Să nu dormi, îi porunci.

— Nu dorm, suspină ea.

— Sunt calm. Vorbește. N-am să mă înfurii, dar trebuie să mărturisești, reluă, studiindu-și cuvintele. Și nu mai plânge, adăugă auzind-o suspinând înăbușit.

— Nu plâng, îi răspunse.

— Atunci, vorbește.

Se întoarse puțin ca s-o privească. Stătea abandonată pe pernă, cu buzele deschise, cu ochii negri care se zbăteau în penumbră.

— Vorbește, îi porunci.

— Dar ce trebuie să-ți spun? se tângui ea. Pentru ce mă chinui în felul ăsta? Ești un Cain! Toți sunt Caini cu mine.

Se întinse mai mult, gâfâind.

— Cine este Cain? Despre ce Cain este vorba?

— Vrei să-ți bați joc de mine! răspunse ea, printre suspine.

— Cine spui c-a fost Cain? Ei, vorbește! Cine ți-a făcut ceva?

Stătea întins și inima îl dureau în piept.

— Nimeni, nimeni n-a fost. Nu cunosc pe nimeni, hohoti ea. Nimeni nu mi-a făcut nimic.

Căzu pe pernă, simțind tâmpilele cum îi zvâcnesc dureros. Rămase multe minute tăcut, fixând pata neagră a dulapului de pe peretele din față. Sabina nu mai plângea; doar când și când mai scotea câte un suspin întrerupt, ca un horcăit.

— Nu dormi! îi spuse.

— Nu dorm! răspunse ea.

Un miros cald, de femeie, ajungea până la el la fiecare mișcare a cearceafului.

Se gândi c-ar fi fost bine s-o strângă iarăși lângă el, s-o mângâie, să-i vorbească liniștit. Dar nu mai avea

putere; sângele îi zvâcnea ritmic în tâmples și miile de bănuiele care-i mișunau prin minte, încâlcindu-se, îl constrâneau să stea încordat din cap până în picioare și să privească dulapul cu ochii ficși.

— Trebuie să-mi spui, reîncepu. Trebuie să-ți smulg această mărturisire.

Se sprijini în cot.

— Pentru tine există mai întâi Dumnezeu, și apoi eu! urmă el, ridicând puțin glasul. Și trebuie să vorbești! Eu, care te-am tratat ca pe o regină, și tu mă acoperi de rușine...

Sabina se răsuci și, repezindu-se, își lovi de cinci-șase ori fruntea de pieptul său.

— Nu! strigă ea, plângând. Nu! Nu ți-am făcut nimic. Sunt întreagă, nu, nu s-a întâmplat nimic.

El nu ridică brațul ca să-i înconjoare umerii; rămase nemișcat sub loviturile femeii până când capul ei obosit alunecă alături.

— Atunci ești de acord să te vadă mâine un medic, îi spuse. Vrei să te oblig să mărturisești în felul acesta?...

— Ți-am spus, suspină ea. Du-mă unde vrei!

Gaetano se lăsă pe pernă. Acum îl frământau alte gânduri. Simțea că-l doare gâtul de jur împrejur și parcă i se umflase.

— Dă-mi o mână, porunci el, și-i cuprinse degetele moi și umede.

Îi împinse mâna sub cearceaf, obligând-o să-l mângâie.

Sabina tremura lăsând să-i scape vaiete scurte.

— Nu-mi face asta! se rugă ea.

Gaetano nu vru să-i răspundă; continuă să-i conducă mâna care devenise rigidă. Degetele ei, unite și întinse, le ascultau pe ale sale, dar nu voiau să se oprească acolo unde le apăsă el.

— Nu-mi face asta! plângea Sabina. Nu mă vrei. Vrei doar să mă batjocorești. Nu, așa nu!...

Vru să-i apese din nou mâna, dezbătând mintal

diferitele semnificații ale fricii și aversiunii de care femeia dădea dovadă.

— Supune-te! Supune-te! îi porunci el cu dinții strânși.

— Dar de ce, pentru ce? protestă Sabina, plângând.

Îi împinse din nou mâna și încerca să-i îndoiaie degetele care de-acuma încercau să-i scape. Apoi o lăsă să și le tragă și observă că Sabina își ascundea mâinile la piept. Nu mai plângea. Doar din când în când hohote seci îi tăiau respirația.

Hotărî să aștepte.

— Nu dormi! îi mai porunci o dată. Eu stau aici. Tu să nu dormi. Aștept să te decizi să vorbești.

Își încrucișă brațele sub cearceaf. Încercă să nu se gândească la nimic, să privească dulapul. Nu-i era somn, deși ochii îl dureau tare sub pleoape.

Dar nu putu să tacă.

— Am făcut din tine o madonă, îi spuse. Și tu m-ai înșelat. Trebuia să te las cu țărani tăi...

Sabina, strânsă sub cearceafuri, se tânguia încet.

— Nu, nu, încercă să se opună.

— Eu am fost nebun, am fost nebun de legat să pot spera așa ceva, spunea Castiglia încet, mușcându-și buzele.

Își urmărea cuvintele în gând și apoi le arunca, s-o rănească, și s-o facă să vorbească. Da, trebuia să plângă și să dispare.

— Eu ar trebui să mă dau cu capul de pereți, nu tu! spuse cu vocea ceva mai ridicată. Eu plătesc rușinea asta!...

— Nu, nu, suspină Sabina printre lacrimi.

Aprinse o altă țigară, și la lumina chibritului o zări în treacăt, îngrămadită, cu mâinile și cu picioarele strânse, cu ochii larg deschiși, fixându-l în umbră.

— Pentru ce, pentru ce? reluă Sabina în întuneric. Nu ți-am făcut nimic, nu-mi vorbi așa, fiindcă nu ți-am făcut nimic...

Gaetano simți cum i se umflă pieptul de milă. De milă și de speranță împreună, o speranță sufletească care-și făcea loc printre bănuieli. Dar nu se mișcă, ci rămase tîntuit să fumeze, neîncercându-se în sine însuși.

Stăteau tăcuți și atenți; din stradă urcau până la ei zgomote rare și, mai târziu, începură să se audă tropăituri sonore de copite pe pietre. O trăsură opri în fața hotelului. O auziră plecând și, în tăcerea care urmă, Castiglia își dădu seama că acum erau mult mai străini unul de altul, mult mai dușmani.

— Nu dormi! îi spuse încercând să fie aspru.

Îi veni în minte îndatorirea de a doua zi. Ar fi trebuit să facă o vizită familiei Campanile, niște rude îndepărtate ale mamei sale. Acestea nu-i trimiseseră cadoul la Montrone ci-i scriseseră invitându-i să treacă pe la ei într-o seară, când vor fi la Neapole. Hotărî să nu se ducă și formulă biletul pe care urma să-l trimită personal în cursul dimineții.

— Dormi? întrebă el.

Sabina respira liniștită.

— Dormi? o zgâlțâi.

— Nu, nu, protestă ea cu glas tânguitor, ridicând pentru o clipă, din pernă, capul zburlit.

O oboseală neașteptată îi coborî pe frunte; redeschizând cu greu ochii i se păru că a adormit și se întoarse furios spre Sabina. Stătea adâncită în pernă și plângea tăcută, cu umerii goi, zguduiți de un tremur continuu.

— Nu trebuie să dormim, spuse, coborînd din pat.

Deschise larg obloanele, și, neclintit, în lumina dimineții, abia își aruncă ochii spre marea lăptoasă.

O lumină alburie făcu să se vadă camera în dezordine, cu hainele trântite pe scaune, cu resturile de mâncare aruncate pe masă, cu valizele pe jos.

Se vârî din nou sub cearceaf; patul era rece.

Își acoperi ochii cu dosul mâinii. Lumina zorilor îl rănea. Atingând, din întâmplare, un picior al soției sale

îl simți înghețat.

— Plec în oraș, îi spuse.

Ea nu ridică ochii să-l privească.

— Plec, repetă el, sărind din pat și adunându-și hainele. Tu să nu te miști de aici. Mă întorc numaidecât, beau doar o cafea. Dacă ciocăne cineva, tu trebuie să răspunzi: „Liniște, soțul meu doarme”. Nimic altceva, ai înțeles? Și să nu te culci, e clar?

Femeia se întorsese să-l privească, cu ochii stinși de plâns, cu buzele vinete. Aproba din cap, observându-l cum se mișcă.

— Nu te razi? întrebă.

— Da, să mă rad! vru să-i răspundă. Cu înmormântarea pe care mi-ai adus-o pe cap.

Sabina își întoarse capul urmărindu-i toate mișcările.

Se privi în oglinda din baie. De la nas îi coborau, spre colțurile gurii, două cute albastre, adâncite într-o piele cu porii dilatați de oboseală. Își dădu cu puțină apă pe ochi.

— Ce faci? îndrăzni să întrebe Sabina, cu voce scăzută.

Îl văzu ridicând pantofii ei albi, subțiri și noi și încuindu-i în valiză.

— Așa nu-ți trăsnește să pleci, îi răspunse.

— De ce mă umilești? Nu vreau să fug, începu să plângă din nou Sabina, întorcând ochii.

— Mă întorc imediat, repetă el fără s-o privească. Și vreau să te găsesc trează.

Ieși. Sabina auzi cheia învârtindu-se de două ori în broască.

IV

O porni grăbit de-a lungul trotuarului. Nu cunoștea acel colț din Neapole și înainta la întâmplare, simțind cum răcoarea dimineții îi face bine la tâmple. Dar oboseala i se închegase parcă în noduri dureroase în ceafă și în genunchi, și, printre căscături și tresăriri, își dădu seama că articulațiile îi trosneau dureros.

Ajuns într-o piațetă privi în jur, căutând o cafenea. Dar prăvăliile erau închise și, învârtindu-se pe călcâie, se văzu înconjurat de un pătrat de ziduri murdare, de porți înguste și zăvorâte. Sus, bolta cerului devenea tot mai verde, și, în tăcere, se auzeau izbiturile lente ale mării ce se afla atât de aproape.

Nu avu puterea s-o pornească pe strada abruptă, și se întoarse luând-o pe o ulicioară cu lespezi cenușii și alunecoase.

Un om îl urma urcând încet.

— Vreți ziare? întrebă când fu în dreptul lui. Și îi întinse foaia pornind mai departe cu pachetul său, încă nedezelegat.

Gaetano Castiglia își continuă drumul cu ziarul în buzunar.

Acum pasul său era mai sigur, fiindcă aerul îl trezise.

Simțea în mână greutatea cheii de la hotel, prinsă de un triunghi mare din fier damaschinat.

Și o văzu în gând pe Sabina care, desigur, era pe punctul să adoarmă.

Sau poate se omoară, se gândi.

Se concentrează să examineze această eventualitate; străbătu în minte camera și baia, încercând să-și imagineze cum ar putea Sabina să facă asta. Cu briciul lui, ori cu lanțul de la baie. De la fereastră nu putea sări, pentru că era la etajul I.

Mergea lăsându-se în voia aceluia gând. În timp ce grăbea pasul, se simțea cuprins de o bucurie rece, de teroare și din nou de bucurie, apoi de groaza de singurătate și gol; își simțea gura amară la gândul că ea

se omorâse, că se sugrumase, sau că-și tăiasse venele din cauza rușinii cu care-l acoperise.

Ațâțarea îl părăsi și-o văzu din nou adormită, întinsă în pat în chip josnic, indiferentă la durerea pe care-o târa cu el. Și el, care o crezuse o sfântă, fără nicio legătură cu pământul!

Lărgindu-se, străduța îl aruncă într-o piață triumfiulară; în fața obloanelor zăvorite, se mișcau rufe puse la uscat.

Văzu firma unei cafenele și vru să se oprească în așteptarea deschiderii.

Ridicând ochii își simți pupilele săgetate de lumina care cădea de sus. Se sprijini de zid să răsfoiască ziarul. Erau publicate fotografiile unui atac fascist la sediul unui ziar din Milano, și amenințările de grevă pe care socialiștii le făceau în declarații scurte. Privi fără să vadă fotografia mai mare, în care lumea fusese surprinsă fugind printr-o piață afumată, iar doi fasciști erau aplecați asupra unui om doborât la pământ. Unul dintre fasciști avea pe cap o pălărie cu boruri late, iar omului culcat la pământ și însângerat îi ieșeau din pantaloni poalele cămășii.

Îndoi ziarul, simțindu-se părăsit de oameni și complet ieșit din ale sale. Simțea o durere în piept, un gust rău sub limbă și în jurul dinților.

Se văzu zdrobit și-o văzu pe mamă-sa cu acel surâs printre zbârciturile feței. Dar, revenindu-și, își jură să nu-și piardă calmul și că, întors la hotel, n-o să ridice glasul și nici n-o s-o lovească pe Sabina.

Între canaturile întredeschise ale cafenelei apărură un om. Îl urmări pe Gaetano Castiglia cu ochii până când medicul traversă piața și ajunsese în fața lui.

— Trebuie să așteptați puțin, dacă doriți cafea, spuse omul.

Castiglia se refugie la o masă, la adăpost de lumina care pătrundea în local prin ușa larg deschisă.

— Puțină apă și un lichior, comandă prefăcându-se

că citește.

Aștepta ținându-și tâmpilele în pumni și fixând mirat ziarul desfăcut. Lichiorul îi otrăvi gura definitiv; simțea cum i se ridică acreala din stomac ca o coloană înghețată și elastică.

Omul din cafenea încercă să vorbească arătând fotografia din ziar. Spuse, așteptând răspunsul:

— Dacă regele nu-i oprește, ăștia cine știe unde au să ajungă.

Plecă apoi cu sticla de lichior.

Gaetano Castiglia o vedea pe Sabina adormită, cu brațele inerte pe pernă.

Sau poate nu. Poate îi era într-adevăr frică și-l aștepta trează. Pentru că era nevinovată și poate numai teama neașteptată și emoția de a se simți soția sa o împiedicase să-și amintească faptul, nenorocirea care i se întâmplase când era copil. Trebuia să fie nevinovată. Altă salvare nu exista pentru ei. „Am făcut din ea o doamnă și dacă m-a înșelat, o omor”, se gândi.

— Cafeaua, îi spuse omul, fără prea multă formalitate.

Castiglia ridică o clipă ochii ca să-l privească. Era bătrân, cu șapca pe frunte și cu mustăți mari, albe.

— Arătați ca după o noapte rea, îi spuse omul. O nenorocire?

Castiglia negă de dincolo de ceașcă.

— Vreți să-mi dați ziarul? reluă celălalt întinzând mâna. Vreau să citesc despre fasciștii ăștia.

Luă foaia, depărtându-se.

Și cafeaua i se păru acră; nu-l încălzi ci-i căzu în trup fără să urnească fierea înghețată care i se depusese între cerul gurii și stomac.

Se gândi la ficat, la acea formă plăpândă și moale, pe care omul o poate distruge așa de ușor; simți apoi că-l doare șoldul și-l fricționă cu mâna până când junghiul dispăru.

Trebuia să se întoarcă. Porni pe străduță auzind cum

se trânteau obloanele unor ferestre.

Înțelese că dac-ar găsi-o adormită, ar putea spera în inocența sa. Un suflet nevinovat nu rezistă somnului, își repetă.

Când învârti cheia în broască și deschise ușa, o găsi trează, șezând pe pat. Îmbrăcase un tricou.

— Mi-era frig, se scuză ea. Cearcănele din jurul ochilor îi ajungeau până la pomeți. Nu a ciocănit nimeni, spuse ea în continuare.

— Fă puțină ordine, îi răspunse el scoțându-și pantofii. Se trânti pe pat îmbrăcat în timp ce ea se mișca prin cameră, împingea valizele în colțuri și împacheta mâncarea rămasă.

— Nu! îi porunci el, când o văzu oprindu-se în dreptul ferestrei.

— Priveam marea, spuse Sabina, retrăgându-se.

— Acum ajunge, culcă-te.

Clătină din cap.

— Aș vrea să mă îmbrac.

— Culcă-te!

În juponul care-o făcea și mai slabă, se apropie de pat cu brațele încrucișate.

— Mi-e rușine, vorbi ea, cu ochii plecați. Lasă-mă să mă îmbrac. Cu lumina asta...

— Culcă-te! Acoperă-te!

Ea se vârî sub cearceaf cu un geamăt.

— Să nu uiți de familia Campanile, îi șopti ea.

— N-o să mai mergem la ei. O să le trimit un bilet.

— Dar, ne așteaptă; mama ta a insistat atâta...

— Nu mergem, îi răspunse, silindu-se să-și păstreze calmul. Nu te pot duce acolo. Până când nu află, vom rămâne închiși aici.

Sabina se acoperise până la gură și din când în când era cutremurată de un fior.

Gaetano nu vru s-o privească. Fumând, fixa dulapul din față, care strălucea din pricina soarelui ce strecurase în cameră o rază de lumină.

— Nici Neapole, nici trăsură, până când nu aflu, ținul el să-i spună.

Sabina stătea nemișcată pe pernă, cu privirea în tavan, fără să plângă.

— Tu n-o să mă crezi niciodată, știu. Și eu ce pot să fac? Ce vrei să-ți povestesc?

— Acum e prea devreme, îi răspunse el. Dar la zece o să caut doctorul care-o să te vadă.

— Eu îți jur, îți jur pe Sfânta Fecioară că nimeni nu mi-a făcut nimic, niciodată. Oh, de-aș putea să mor! strigă Sabina.

Își împreunase mâinile și le ținea deasupra capului, disperată.

Simți că alunecă într-un val de oboseală bine făcătoare și vru să se aplece spre ea, să-i mângâie părul și obrații.

— Îți jur, îți jur, strigă iarăși Sabina, ținând ochii strânși.

Dinții îi scrâșneau puternic. Se întoarse iute pe o parte ascunzându-și fața la pieptul lui, îl îmbrățișa, jurând întruna, și-l strânse până când pe Castiglia îl duru.

— Dacă ești nevinovată nu ai motiv să fii deznădăjduită, îi spuse încet. Dacă ești nevinovată, dacă m-ai iubit.

— Sunt virgină, sunt virgină, hohotea ea, lovindu-se cu capul de pieptul său.

— Dacă ești nevinovată, și un alt medic, în afară de mine, îmi jură că inocența ta e posibilă, îți voi cere iertare în genunchi, mă las călcat în picioare de tine, îi șopti din nou Castiglia. Vei avea tot ce vei dori. Dar...

— Nu mi-a făcut nimeni nimic, plângea Sabina fără să-l asculte. Nimeni, nimeni...

O alinta, îi mângâia umerii, părul.

— Mi-e rău, reîncepu Sabina, încercând să-și stăpânească hohotele. Mă simt cu totul sfâșiată. Mi-e rău. Nu mă duce astăzi la doctor.

— Bine, lăsa să-i scape Castiglia. Astăzi îl caut. O să mergem mâine.

Ea dădea din cap tresărind în timp ce suspina lung.

— Tu știi cât sunt de bun, reluă Castiglia. N-ai avut până acum niciun motiv să te plângi de mine. Vreau numai să te știu nevinovată. Mi se cuvine, ești a mea...

— Sunt nevinovată. Am jurat pe Sfânta Fecioară. Trebuie să mă crezi, repetă slab Sabina.

Se desprinsese de el și, cu o margine a cearceafului, își ștergea saliva și lacrimile care-i pătrunseră tricoul. Apoi căzu pe pernă.

— Dezbracă-te, îi șopti Castiglia, desfăcându-și cravata.

— O nu, nu! îl rugă ea, acoperindu-și fața.

— Dezbracă-te!

— Lasă-mă. Fie-ți milă. Nu, nu mai face nimic! Dar îl și ascultă, dezbrăcându-se pe sub cearceaf. Întuneric, se rugă ea.

— Nu contează, răspunse Castiglia.

Era deja peste ea, buimăcit de oboseală, dar grăbit din nou să încerce, să spere.

Ea-l primi supusă, cu buzele strânse, cu brațele inerte.

— Privește-mă, privește-mă! îi poruncea gâfâind.

Fata însă îi spuse, suspinând:

— Omoară-mă, omoară-mă!...

Când termină, Castiglia simți cum aleargă oboseala prin oase ca o furnicătură și cum îl izbește apoi în ceafă cu o copleşitoare, definitivă violență.

În tăcere, rămase nemișcat peste ea, apoi alunecă pe o parte, pe pernă, cu vinele clocotind, uscate, simțind că îndoiala sa a crescut și mai mult, fără pic de speranță.

Închise ochii, căutând să respire. O auzi pe femeie răsuflând atât de aproape de el; răsuflarea ei alterată de noaptea pierdută îi ajungea până la bărbie.

— Dormi, îl invită ea, suspinând.

Negă agitând mâna ridicată.

— Nu putem să mergem așa la acei Campanile, încercă din nou Sabina.

— Nu mergem, nu te pot duce, reuși el să-i răspundă.

O simți că se mișcă, îndepărtându-se de el și din unduirea cearceafului înțelese că se ghemuia căutând un refugiu împotriva oboselii.

— Nu trebuie să dormim, îi spuse.

Și, numaidecât, ca să recapete putere, se trase jos din pat, se târî în baie, și-și puse ceafa sub apa rece de la robinet.

— Dumnezeule! suspina, tremurând.

Se ridică și văzu în oglindă, sub prosop, propria-i față, răvășită, umflată și unsuroasă.

— Sabina! strigă.

Vocea îngropată în cearceaf îi răspunse.

— Nu dormi! îi spuse el cu severitate.

Se pieptănă, orândui pe etajeră obiectele de ras și forfecuțele.

Reintră în camera unde Sabina deschisese doar pentru o clipă ochii rătăciți.

— Trebuie să alungăm somnul, începu el să vorbească, plimbându-se în sus și-n jos. Aici nu se va dormi până când nu aflu. Scoală-te, îmbracă-te!...

Mergea înainte și-napoi, cu mâinile adâncite în buzunare, fără pantofi.

— Mă simt rău, se vaită Sabina, ghemuită în pat.

— Scoală-te! porunci. O să ieșim un moment ca să bem ceva cald.

V

La cafenea, după două limonade calde, continuară să stea la masă în tăcere.

— Gândește-te, îi șoptise încă o dată Castiglia. Și decide-te să vorbești. Pentru binele tău; mărturisește-mi totul înainte ca mâine să mergem la doctor.

Furtuna din ziua precedentă lăsase în urmă un cer albastru, strălucitor, străbătut de nori iuți, ușor destrămați la marginile lungi și albe.

O umbrelă mare îi adăpostea de soare; celelalte mese erau goale; chelnerii priveau din prag porțiunea de stradă care se termina cu un zid înalt, pe creasta căruia se vedeau coroane de copaci, ierburi și cioburi scânteietoare de sticlă. Un lustragiu, alungat din cafenea, îl privea încă din colțul său îndepărtat pe Gaetano Castiglia.

Nu se priveau. Stăteau amândoi închiși în ei, izolați în propria oboseală, atenți la obiectele de pe masă sau la rarele lucruri de pe stradă.

Strada se umplu deodată cu un camion înțesat de oameni ce cântau; la curbă încetini mersul ca apoi s-o pornească cu viteză. Erau fasciști; în spatele camionului se opintea o mașină plină și ea ochi de oameni în cămăși negre, cu capul de mort pe piept. Trecură agitând mâinile și ciomegele.

— Iar îi ciomăgesc pe cei din port, spuse unul dintre chelneri. Pe ăia de la Federația Mării, pe socialiști. O să citiți mâine în ziar!

— De ce? întrebă Sabina, fixându-și soțul.

— Nu-ți bate capul cu asta. Nu te privește, îi răspunse Castiglia.

— Ăștia o să ne prostească pe toți, continuă chelnerul.

— O să-i domolească regele, îi răspunse alt chelner.

— Regele, da, îl luă în răs celălalt. Dacă nu se hotărăște o dată, îi suflă și lui tronul.

Vorbeau privindu-l pe Castiglia, dar se îndepărtaseră văzând că el nu binevoiește să le răspundă.

Strada era din nou pustie; răcoroasă și umedă în dreptul umbrei pătate a zidurilor, și albă și uscată pe

fâșiile înșorite.

— Să mergem, spuse Castiglia, ridicându-se.

Porniră spre hotel, fără să scoată o vorbă.

În cameră, orânduită acum, se așezară; Castiglia la masă, Sabina într-un fotoliu mic.

— Dacă-mi dai cheile, aranjez lucrurile în sertare, spuse Sabina.

Nu-i răspunse. Ca să se controleze, să nu înceapă să urle, avea nevoie de tăcere. Soția îl spiona, reținându-și din ce în ce mai des căscatul cu mâna.

— Mă doare, spuse ea.

— Ce te doare? reuși el să întrebe.

— Mă doare burta. Dar și restul. Toate alea mă dor, se văită ea, îndoindu-se în fotoliu.

„Nu vrea să vorbească, am speriat-o, se gândi Castiglia. Greșesc, trebuie să par bun, vesel, ar trebui să mă arăt bucuros”.

Dar nu reușea să se urnească.

Sprijinit de masă privea fâșia îndepărtată a mării ce apărea și dispărea în soare.

— Culcă-te și dormi, îi spuse. În seara asta mergem la teatru.

— Vrei totuși să mă duci? întrebă Sabina.

— Desigur, îi răspunse. Acum odihnește-te.

O simți apropiindu-se de el și atingându-i ceafa cu mâna.

Ieșind de la teatrul Mercadante simți că soția îi strânge brațul cu pasiunea pe care o descoperise la ea în timpul îndelungatei lor logodne.

— Ce frumos! îi spuse.

Și surâdea uitând de toate, înveselită de lumini, de muzică, de colțul catifelat al lojii unde stătuseră mai mult de două ore să vadă și să asculte, încercase de câteva ori să-i țină și mâna într-ale sale și Castiglia, lucid, i-o lăsase o clipă, ca apoi s-o retragă discret, fără s-o jignească.

În trăsură, în drum spre hotel, se sprijinise de umărul său, surâzând și căscând.

Dar ajunși în pat Gaetano înțelese că nu trebuie să-i dea răgaz, ci să profite de acele momente ca, în sfârșit, s-o facă să vorbească. Nu o îmbrățișă. Rămase pe pernă fără a se întoarce măcar pe o parte, ca s-o privească.

— Pentru ce? întrebă Sabina, care se apropiase de el în zadar.

— Pentru ce nu vrei să vorbești? Ai și uitat de medicul de mâine? îi răspunse.

Se retrase tăcută de lângă el.

— Nu vreau să te mai ating până când nu aflu, îi spuse Castiglia.

Numaidecât își dădu seama că ea se cuibărise în colțul său ca să doarmă. Aprinse lumina și o obligă să se întoarcă.

— Astăzi te-ai odihnit, ai fost la teatru! Acum vorbește.

— Am jurat. Vrei să mă jur iarăși? Pe ce vrei să mă jur? îl imploră Sabina, palidă. Ce să fac ca să mă crezi?

— Bine. Ajunge. Ai să auzi ce va spune medicul.

Spuse asta simțindu-se sfâșiat de durere.

Acum era sigur că l-a înșelat și se gândi că poate ar fi trebuit s-o bată, s-o alunge din cameră, s-o insulte.

— Dacă îmi vor spune că nu ești virgină, te omor! îi spuse cu glas scăzut.

Sabina nu-i răspundea; își ținea mâinile pe ochi ca să se apere de lumină. Gaetano se gândi să facă întuneric ca s-o ajute să vorbească.

Cum stinse lumina simți cum se apropie de el, încercând să-l cuprindă cu brațele.

— Nu mă duce la doctor, îi șopti ea. Nu-mi face lucrul ăsta.

O ascultă tăcut, cu inima zvâcnind dureros în piept în așteptarea altor cuvinte; dar Sabina nu continuă.

— Să dormim, îi spuse ea după un minut prelungit. Și tu ești obosit. Măine...

— Trebuie să mărturisești, știi asta, îi răspunse. Sau dacă nu, mâine ne ducem la Montrone! Am să văd eu, cu mătușile tale, ce s-a întâmplat.

Acum Sabina plângea din nou, văitându-se de dureri la pânțele, la stomac, încovrigându-se toată lângă el, de la picioarele înghețate până la frunte.

— Ce vrei să mă faci să-ți spun? suspină ea. Ce?...

— Trebuie să-mi spui tot, dacă vrei să te iert. Tot! murmură Castiglia.

Ținea brațele înțepenite pe lângă trupul său imobil și se lăsa îmbrățișat de femeie, atent doar la furia care-i spumega în creier.

— Tot, repetă el. Ceea ce ți s-a întâmplat. Eu știu. Ca și cum aș vedea. Cărciuma... Toți oamenii aceia... Nu mai poți să tac!...

Ea plângea tremurând lângă el, alergând cu mâna pe pieptul său.

— Cu toată dragostea pe care ți-o port... îi scăpă ei într-o tânguire. Nenorocita de mine...

— Trebuie să vorbești, îi răspunse el, calm. Ai jurat. Chiar dacă ai jurat fals, nu contează. Dar acum trebuie să vorbești, înțelegi? Trebuie să scoți tot la iveală, dacă vrei să te iert, tot, tot...

Sabina, fără putere acum, își lovea capul de umărul său.

— Nenorocita, nenorocita de mine... plângea. Ar trebui să mor imediat, nu mai vreau să trăiesc!...

— Cine a fost? izbuti el s-o întrebe.

Cântări tăcerea femeii și găfăitul care, în întuneric, o imobiliza alături de el, înfrântă,

— Cine a fost? repetă întrebarea încet.

— Dar n-a făcut nimic, se revoltă Sabina, cu glasul frânt. Nu ne iubeam... N-a reușit să-mi facă nimic...

— Cine a fost?

— Odată, când ne duceam la primărie, se porni ea disperată. A venit în urma mea, m-a împins în grajdul aceia gol, care e alături de primărie... Acum doi ani...

Dar nu mi-a făcut nimic! Pentru că a leșinat numaidecât.

— Cine? spuse Castiglia, cu gura uscată ca o coajă de nucă.

— Carbone, șopti ea, Carbone Vincenzo.

VI

Scotocind printre amintiri, Sabina îl vedea pe Vincenzo Carbone cu mustățile acelea lipite pe chipul tânăr, și cu uniforma de locotenent.

— Când? întrebă Gaetano.

Se simțea înghețat, dar perfect calm, ca eliberat și complet desprins de cea care tremura alături de el. În tăcere, și-o închipuia pe maică-sa.

— Ți-am spus, suspină Sabina cu greu. Acum doi ani.

— Și ce ți-a făcut?

— Dar ți-am spus! îi răspunse ea printr-un hohot lung. N-a putut să facă nimic. A leșinat.

— De ce n-a putut?

Simțea cum vocea îi ieșea fermă din gură, atentă la cuvintele pe care trebuia să le spună.

— A leșinat, spuse din nou Sabina. M-a înghesuit în perete și mi-a astupat gura cu mâna. Dar eu nu am stat locului, mi-era frică. El a încercat, m-a împins, dar n-a reușit...

— Vrei să spui că nu ți-a dat chiloții jos?

— Da, suspină ea istovită. N-a reușit. Apoi numaidecât l-am văzut căzând și atunci m-am repezit afară și am fugit...

Gaetano respiră lung, mereu atent la plânsul și la tremurul corpului ei întins.

— Încolo, nimic; spuse disperată Sabina, Nimic

altceva, îți jur. Eu nu știam, mi-era doar frică... Întotdeauna mi-a fost frică de el. N-a reușit să-mi facă nimic.

— Nu este adevărat, îi spuse el.

Sabina se strânse lângă el cu putere.

— Ba da, urlă parcă sufocându-se. Am jurat! Așa e, e adevărat, vrei să mă vezi moartă...

— Și azi noapte jurai, și nu era adevărat! îi răspunse el cu glas scăzut. Acum trebuie să mărturisești totul. Sau mâine ai să auzi ce spune medicul. Și apoi ne întoarcem la Montrone.

— Nu mă mai vrei, plângea Sabina. Asta e. Nu mă mai vrei. Pentru că sunt o nenorocită. Și tu ești un șarpe, vrei să mă vezi moartă...

— Vreau să știu adevărul, îi spuse fără să ridice glasul. Doar ceea ce încerci să-mi ascunzi, asta vreau. Sau, dacă nu mărturisești, o să auzim de la doctor. Și când medicul va spune, eu voi hotărî.

— Dar ce ai de hotărât? îl întrebă, gemând. Sunt soția ta. Eu pot să și mor, dar dacă mă vrei trebuie să mă iubești!...

Gaetano tăcu, renunțând în mod deliberat să caute alte cuvinte, să-i răspundă, s-o mai grăbească. Numai tăcând va putea acum să afle, numai disprețuind-o și constrângând-o să vadă în jur doar rușinea de care era acoperită. Rămase nemișcat, se feri de mâna care-l căuta, evită buzele care se apropiau de obrazul său.

Din nou Sabina hohoti disperată.

— Trebuie să mor! strigă ea cu capul înfundat în pernă. Asta vrei, așa vei fi mulțumit...

— Trebuie să vorbești, se forță el să răspundă. Ceea ce mi-ai povestit nu e nimic. N-ai fi cum te-am găsit dacă nu s-ar fi întâmplat altceva.

— Ți-am spus tot.

— Atunci, dacă ai conștiința curată, dormi, îi răspunse el. Nu-ți fie teamă de doctorul de mâine și dormi.

Din nou Sabina se eliberă de cearceaf, căutându-l și îmbrățișându-l. Castiglia rămase inert la atingerea mâinilor care-l mângâiau.

— Nu te purta așa, gema femeia.

— Nu mă atinge, îi spuse. Nu vreau să mă atingi până nu-mi spui.

Mâna ei își încetini mângâierea și apoi se opri.

— Dar ce trebuie să-ți spun? se împotrivi slab Sabina.

— Nu este adevărat că s-a întâmplat numai atunci. Ci și în alte dăți. Asta vrei să-mi ascunzi? răspunse bărbatul.

Îl vedea pe Vincenzo Carbone plimbându-se pe șoseaua satului sau stând cu prietenii în fața bisericii. Cu trei zile înainte de căsătorie se întâlniseră și Carbone îl salutase surâzând, cu mâna la cozoroc. Acum înțelegea semnificația aceluia surâs și încetineala ironică a mâinii care se ridica să salute. Locotenentul Carbone: băiat de negustor, devenit ofițer activ după război, venea din când în când în permisie de la Torino, sau de unde se găsea ca să-și plimbe mantaua și sabia ce-i atârna la sold. La ora aceea Carbone Vincenzo râdea de el, se plimba, bucurându-se de bunul pe care i-l luase...

— Altă dată s-a întâmplat ca și prima oară, spuse surd Sabina. Tot la grajdul ăla, dar n-a reușit.

— Pentru că a leșinat, silabisi Castiglia. Sângele îi furnica palmele, venele gâtului i se zbăteau.

— Nu, dar... s-a simțit rău și m-a scăpat.

— Și apoi?

— Nimic altceva, nimic altceva...

— Nu e adevărat! o contrazise ei, încordându-și mușchii. Îl dureau oasele umerilor. Nu e adevărat! Te-a prins și te-a dezvirginat...

Sabina plângea încet, fără rezistență.

Atunci Gaetano se ridică încet, o trase spre el, o luă de gât, o mângâie și vru să-i sărute ochii secătuiți.

— Îți face bine dacă vorbești, îi spuse el. Vorbește, dacă mărturisești totul, te iert. Trebuie să-mi spui tot...

— Pentru ce, pentru ce? spunea ea, tulburată, căutându-l cu mâinile. De ce mi-ai pus pe umeri crucea asta? Eu nu voiam... Eu te iubesc...

Sughiță puternic de parcă i-ar fi fost greață, se așeză din nou pe pat forțându-se să nu vomite. Se relaxă apoi într-un vaiet.

— Mie trebuie să-mi spui, continuă Castiglia mângâindu-i părul și fruntea. Tot, tot! Dacă nu, n-o să te simți niciodată bine, ai să poți toată viața otrava asta în trup... Hai... nu te mai chinui... vorbește...

— Da, îi răspunse. Da. Dar trebuie să ai milă. Eu am încercat să-ți spun. Eu voiam să fiu a ta, înainte. Așa ai fi văzut. Nu găseam cuvinte ca să-ți spun și tu mă respectai prea mult. Prea mult, ți-am spus întotdeauna. Eu speram, că, avându-mă, o să bagi de seama. Atunci ai fi putut într-adevăr să te hotărâști dacă mă iei sau nu de soție. Eu n-am vrut să te înșel. Dar cum trebuie să se poarte o biată fată ca să se facă înțeleasă? Tu mă respectai, iar eu ce trebuia să scornesc ca să mă înțelegi?

— Da, da, îi șoptea Castiglia. Dar vorbește, vorbește.

— A treia oară m-a prins din nou în grajdul acela, m-a durut foarte tare și a ieșit și puțin sânge, dar puțin. Eu eram nenorocită și mi-era frică de el și de mătușile mele. Așa am mers la sora lui Carbone. În prăvălioara aceea unde face și cafea la oameni, i-am spus tot. Și ea s-a jurat că fratele său era mort după mine, c-o să mă ia de nevastă și c-o să mă ducă la Pinerolo, unde este ofițer. Își trase răsuflarea și se făcu mică în brațele lui.

— Mai departe!

— Elena Carbone spunea că fratele ei Vincenzo mă striga și noaptea în somn, și-i scria de la Pinerolo, de la serviciu, vorbindu-i de mine. Mai spunea că dacă voiam să-l liniștesc, puteam s-o fac. A zis că dac-o să mă duc la el acasă, o să-mi explice, o să-mi spună cât de mult ține la mine. Și uite așa m-am dus într-o dimineață înainte ca permisia lui să se termine. Elena ne-a lăsat

singuri iar el m-a chinuit tare. S-a întors după două luni și-a trimis-o din nou pe sora lui să mă cheme. Eu nu mai voiam, și-am refuzat, mai ales că Elena nu-mi transmisese niciodată salutări de la el. Dar ea s-a jurat din nou că fratele ei voia să mă ia de nevastă. Așa m-am lăsat târâtă. Am stat cu el o oră după amiază. Dar nu l-am lăsat să mă dezbrace. Nu m-a văzut niciodată goală, să mor dacă nu-i așa...

— Și apoi?

— Asta-i tot. Zău. N-a mai apărut, nu m-a mai căutat. Nici Elena nu m-a mai căutat. Trei luni după-aceea te-am văzut pentru prima dată și cum te-am privit...

— Răspunde: și cu mâinile?... În gură...?

— Nu! urlă Sabina. N-am făcut nimic. N-am văzut și n-am atins nimic niciodată!

O îndepărtă de lângă el, frânt de oboseală și de miile de înțepături dureroase care-i străbăteau trupul. Nici Sabina nu mai încercă să-l îmbrățișeze. Plângea tăcută, cutremurată din când în când de câte un suspin infundat.

O auzi apoi sculându-se și vomitând în baie.

Rămase nemișcat în întuneric. Pupilele îi ardeau sub pleoape ca două greutateți de foc.

După-amiaza era, probabil, destul de înaintată; din stradă urcau prin obloanele închise zgomote de căruțe și glasuri.

Sabina nu mai plângea și se întoarse cu grijă sub cearceaf; când și când îi scăpa doar câte un vaiet ca de animal bolnav.

Castiglia nu reușea să gândească. Acum Vincenzo Carbone devenise o figură încețoșată care i se strecura printre meandrele și ungherele întunecate ale memoriei. Cât despre Elena Carbone își amintea doar că avea capul strâns într-o coadă neagră, de femeie tânără.

Timpul și lumea i se amestecaseră în minte, creierul îi sovăia prăvălindu-se de la imaginile acelea diforme, de persoane vrăjmașe, în noi bănuieli nemărturisite.

Câteva ore fu zdrobit de un somn zbuciumat. Când redeschise ochii văzu apărând printre crăpăturile obloanelor luminile nopții, iar în penumbră o zări pe Sabina, albă ca o moartă, dormind cu brațele în dezordine.

VII

În timp ce se rădea în baie, simțea cum ziua trecută i se mișcă în stomac ca un vin prost. Noaptea care urma îi apărea ca un munte în față. Era năucit. Studiindu-se în oglindă, de la favoriți la bărbie, își dădu seama că inconștient încerca să-și evite propriii ochi.

„Nu trebuie să-mi fie rușine, reacționa în sine; eu i-am oferit totul, ea – doar o frumusețe stricată.”

Înțelese că trebuie să se întoarcă la Montrone. O să folosească drept scuză timpul urât de la Neapole.

„Nu pot să iert, judeca în timp ce orânduia pe etajeră briciul și pământul, dar deocamdată n-am nicio soluție. Poartă numele meu; dacă o reneg, rămâne de capul ei, în cârciuma aia sau mai rău, la cheremul tuturor. Iar pe de altă parte, onoarea mă împiedică s-o țin lângă mine, să uit, și s-o apăr.”

Un calm extraordinar îl încremenise, luminându-l. Palpitațiile îi dispărură, indispoziția fizică fu cumpănită de primele tresăriri ale unei noi energii.

„Numai eu pot judeca, eu care am pățimit, se gândi. Și numai eu am dreptul să hotărâsc și să acționez.”

În picioare, în fața chiuvetei, străbătu încet Montrone, cu gândul, pe șoseaua pietruită până la bucata care ducea spre grădina familiei Castiglia. Văzu toate colțurile zidurilor, toate ușile, văzu lumea, privirile, auzi salaturile. Țăranii și negustorii poate că aflaseră, și

vorbeau de el, salutând-o pe Elena Carbone în prăvălia sa de vinuri și cafea.

„Nu mă cunosc, încheie înghețat, dar mă vor cunoaște!”

Înțelese că trebuie să se hotărască înainte ca vreo urmă de milă să i se strecoare în trup, ca să-l împiedice. Se gândi la mama lui, la acele surâsuri pline de compătimire, văzu clubul din Avellino, unde o dată pe an se ducea împreună cu mamă-sa la o serbare unde totul era urmărit și comentat.

Și văzu, mai ales, revolverul tatălui său. Astfel, căpătă certitudinea că trebuie s-o ucidă, s-o șteargă fără îndurare de pe fața pământului. Se întoarse în pat. O liniște rece îl calmase definitiv. Fantezia, pusă în mișcare, stingea încet, încet, orice urmă de oboseală fizică. De aici înainte trebuia să gândească, să prevadă și să studieze orice mișcare, orice cuvânt.

O auzea respirând, învăluită în cearceaf, dar i se părea că este un lucru cu totul străin de el.

Pentru o clipă văzu veriga lanțului gros care se păstra încă în podul familiei Castiglia. Se pare că de acel lanț un străbunic al său ținuse ani de zile o soție nebună.

Nu, Sabina trebuia să moară în mod nobil. Merita asta pentru dragostea pe care i-o purtase.

O nouă neliniște, subtilă, răutăcioasă îi irita gândurile cele mai hotărâte; ca și cum ar fi trebuit să se supună imediat ordinului său de răzbunare și necesității de purificare.

Încercă să nu cedeze acestei nerăbdări care ar fi putut să-l împiedice să-și ducă acțiunea la bun sfârșit.

Nu trebuia să mai dea curs sentimentelor, ci să respingă deopotrivă fie nodul lipicios de emoție, pe care falimentul dragostei sale i-l puneă în gât, fie dorința de a se arunca într-o acțiune necercetată în amănunt.

Noaptea, târziu, adormi fără să se mai străduiască și, cu toate gândurile care-l frământaseră, nu visă nimic; când se trezi, se simți mai tare ca oricând în ultima

vreme.

Sabina ieși din baie, fără culoare și frântă de coșmarurile nopții; îl privi, așteptând să-i vorbească.

Se așeză apoi pe pat, puțin aplecată, sperând să primească un salut, o sărutare.

— În dimineața asta ne întoarcem în Montrone, îi spuse el.

— O nu, nu, îl rugă ea liniștită.

— Și mâine te duc la Atripalda, la mătușa ta. Va trebui să-i povestești totul, cum mi-ai povestit mie. Trebuie să știe cine ești.

Cobori din pat ca să nu trebuiască să respingă încercările ei de a-l îmbrățișa, și în timp ce se îmbrăca o vedea ascultându-l supusă, făcând mișcări încete ca o bolnavă.

O trăsură îi duse la gară: băură în tăcere o cafea; ea, mereu în așteptare, îl privea când și când, pe când el stătea ca un străin.

— Nu m-ai iertat, îi spuse ea, cu ochii plecați, când fură în tren.

— În fața mamei, deocamdată, nu trebuie să ai figura asta, îi răspunse. Numai mătușii tale ai să-i spui. Și să nu ceri ajutor de la nimeni.

— Eu nu vreau pe nimeni, se umili ea.

Deschise ziarul ca să n-o mai privească. Cu pălăria ei albă și mănușile îl scotea din sărite și-i tăia puterile.

Trenul se târa pe o câmpie verde, încălzită de soare, dar pe fereastra deschisă intrau rafale de vânt rece și rotocoale de aburi iritanți din cauza pulberii de cărbune.

Simțea privirea Sabinei căutându-l, cercetându-l, mai sperând încă.

— Nu-mi spune nimic, nu mă obliga să vorbesc! îi porunci el pentru a o împiedica să deschidă gura. Și nu plânge.

Se ascunse după ziar, dar nu reuși să se concentreze asupra unui gând lucid ca acela pe care-l avusese în timpul nopții.

Înțelese totuși că trebuia s-o suporte și să se prefacă în unele împrejurări, cum ar fi, de exemplu, când se vor întâlni cu mama sa, pentru ca lucrurile să nu se precipite și planurile să i se dea peste cap.

Aceasta era comportarea cea mai dificilă. Așteptarea asta josnică îl imobiliza cu legături dureroase, în timp ce simțirea sa era departe, în plină mișcare; se liniștea doar imaginându-și scopul realizat.

O trăsură îi duse la Montrone. Era o trăsură închisă pe care Castiglia o alesese ca să poată străbate șoseaua satului la adăpost de privirile lumii.

Își conduse soția în cameră și ciocăni la ușa mamei.

— Iată un șal pentru tine, îi spuse surâzând. Nu e cine știe ce. L-am cumpărat la Neapole, în gară. Am avut timp urât, n-am putut să ne plimbăm.

Doamna Magdalena îi privea, cercetându-i fiecare rid de pe față.

— Nu ai un aer prea sănătos, îi spuse.

— Din cauza oboselii, răspunse el vesel. Ea este și mai obosită ca mine. N-o întreba prea mult.

Doamna Magdalena clătină din cap, apoi sună ca să-i comande Catarinei să facă vreo mâncare specială.

A fost o masă tăcută.

Sabina nu ridica ochii din farfurie. Castiglia vorbea puțin, cu ton ce nu suporta tăgadă, care îngheța frazele pe buze.

Între cursele cameristei și așezatul obiectelor pe masă existau minute foarte lungi, pe care Castiglia le controla printre crăpăturile ochilor.

Dar doamna Magdalena nu părea să dea atenție. Ascunsă în spatele unui surâs, își sorbea supa distrată. Evident, voia să se țină la distanță de o atmosferă nouă, cu care ea se trezise în casă pe neașteptate. O singură dată, după ce a pus lingura jos, s-a oprit un moment și a privit-o cu coada ochiului pe Sabina, care se făcuse mică pe scaun, și apoi pe fiul său. El primi privirea cu o față atât de impasibilă, încât mama putu să suradă din

nou, prinsă parcă de cine știe ce gând neînsemnat.

Apărură, în sfârșit, pe masă, mandarinele și săculețul de smochine cu marginea răsucită cu grijă, de jur împrejur. Când Castiglia înclină capul, mâna Sabinei, care se întinse să ia o fructă, tremură.

Doamna Magdalena, întrebă din ochi, cu buzele împinse înainte. Fiul o asigură ridicând prudent din umeri.

O lăsară pe bătrână singură, imediat după cafea.

În camera lor văzură pe noptieră, de o parte și de alta a enormului pat dublu, umflat de așternuturi, amforele de apă și mentă pregătite de Caterina.

Rămăsese s-o aștepte în trăsură.

— Cere-i nepoatei dumitale să-ți arate cămașa din prima noapte, îi spuse mătușii.

Acum auzea, de dincolo de geamurile închise ale casei, rare hohote de plâns potolite numaidecât. Apoi Sabina ieși singură.

— N-a vrut să te însoțească, îi este rușine de tine, îi spuse Castiglia.

Întoarse trăsura ca să meargă spre Montrone.

— Lasă-mă să plec, îl rugă Sabina, încet.

— Unde?

— Oriunde. Lasă-mă să plec, nu putem s-o ducem așa, îi spuse ea din nou.

Îl privi; era palid, cu ochii încercănați și vineți, deși peste noapte se odihnisese.

— Nu vreau să fiu socotită nenorocirea ta, spunea femeia. Tu mă ții la distanță. Ți-e scârbă. Nu mai vreau în ruptul capului să petrec o noapte ca cea trecută. Lasă-mă să plec. Alungă-mă.

— Nu se poate îi răspunse, biciuind calul. Porți numele meu. Oriunde te vei duce, vei purta numele meu.

— Dar eu vreau doar...

— Tu nu poți să vrei! Numai eu am dreptul să vreau

sau să nu vreau.

Acum urcau în tăcere pe drumeagul dintre castani. Șoseaua din Montrone, la acea oră de după-amiază, era pustie. Numai câte un copil alerga, alungându-și porcul sau capra, ca să facă loc trăsurii.

Fiecare piatră, fiecare frunză era pentru Gaetano Castiglia o imagine a morții. Zidurile roase îl supărau, praful de pe drumeagul dintre castani îi murdărise sufletul. Dorința de curățire, de abandonare într-o baie purificatoare, îl stăpânea ca un foc îngrozitor.

— Rușine, peste tot rușine, mormăi el, mai mult din ură pentru toate, decât pentru a o umili din nou pe Sabina, care zăcea istovită, alături de el.

În curte o dăscăli ca să fie sigur.

— Du-te în camera ta și nu vorbi cu nimeni, îi porunci.

Apoi se așeză în grădină să fumeze. Pentru a-și face plimbarea prin sat trebuia să aștepte apusul.

Se va plimba o oră bună pentru ca toți să-l poată vedea liniștit, neștiutor, împăcat cu el însuși. Știa că va trebui să suporte privirile iuți și atente, dar se simțea pregătit. Din fiecare poartă se vor aținti ochi asupra lui, iar cei care aflaseră vor murmura, așteptând pe șosea, întoarcerea sa, pentru a-l mai examina o dată cu viclenie, din cap până în picioare. Dar era gata, cu tot sângele rece necesar. Niciunul dintre cei care-l cunoșteau nu va putea să-i spună Elenei Carbone că l-a văzut agitat. Și Elena Carbone va sta liniștită, îndepărtând orice teamă. Acea plimbare în sat trebuia să-i fie dedicată, pas cu pas, numai ei, Elenei Carbone. Pentru că în planul lui Castiglia ea era o a doua persoană care trebuia să plătească. Vincenzo Carbone era prea departe și cine știe când urma să vină în permisie. Trebuia deci să-l lovească măcar în sentimentele sale fraterne.

Adormise. După ultimele tânguiri și o slabă încercare

de a-i ține mâna, adormise cu fruntea brăzdată ușor de o cută.

Aștepta fumând. Din când în când, îl zguduia un tremur.

Aprinse lampa pe noptieră și rămase pe loc, privind-o. Își simțea gura uscată. Sabina suspina, având brațul drept întins pe pernă.

— Sabina, încercă s-o strige, încet.

Vru s-o miște puțin.

Apoi se hotărî; se dădu jos din pat cu grijă, luă chibriturile și coborî scara, oprindu-se la fiecare treaptă. Revolverul era într-un birou din sufragerie; îl găsi pe întuneric și coborî în pivniță, la lumina unui chibrit.

Văzu o lumânare, o aprinse, înfășură apoi două-trei zdrențe în jurul mâinii și al revolverului și apăsă țeava pe un sac de făină. Trase. Funcționa. Răsuflă ușurat.

Așteptă îndelung ciulind urechile. Casa rămăsese însă îngropată în somn.

Urcă din nou scările, cu prudență și se întinse pe pat.

Sabina nu se mișcase; brațul continua să-i atârne moale pe pernă.

Nu putea s-o ucidă cu revolverul; ar fi alergat cu toții și l-ar fi împiedicat să îndeplinească și ce-a de-a doua răzbunare. Se sculă, luă briciul din baie și-l așeză pe scaun, lângă pat. Aprinse din nou o țigară.

Acum tremura mai puternic și era scăldat într-o sudoare înghețată. Simțea cum îl apasă în gât dorința de a plânge, de a urla. Scrumul țigării îi căzu pe piept, pe cearceaf. Stinse țigara și aprinse alta, apoi încă una.

Întinse mâna după brici, îl ridică să-l privească și istovit îl puse din nou pe scaun.

Simțea cum i se zbate în piept un urlet de groază; dinții îi clănțăneau de parcă ar fi avut febră.

Întinse din nou mâna, dar nu reuși să țină briciul drept.

Nu mai știa nimic. Se simțea înfierbântat, palmele îi erau lipicioase din cauza sudorii, creierul îi fierbea în

craniu la gândul că nu va avea forța necesară.

O privea pe femeie cum respira, ținându-și capul sprijinit pe îndoitura brațului.

„E frumoasă, se gândi. Soarta...” îi trecu prin minte.

Luă din nou briciul în mână și iarăși trebui să-l pună jos ca să-și șteargă, de cearceaf, palma asudată.

În genunchi, cu mușchii încordați, gata să-i țășnească din piele, îi acoperi gura cu mâna stângă, și-o lovi iute, apăsând gâtul până când auzi cum se stinge hârșăitul, lamei. Carotida, își spuse; sângele țășni, șuvoiul creștea fulgerător.

Simți cum zvâcnesc picioarele femeii și-o văzu dând ochii peste cap; brațul de pe pernă tresări.

— Eu sunt, te omor!... șopti el, gâfâind.

Ridică briciul, privi gâfâind tăietura enormă care despărțea capul de trup. Curgea sânge mult, valuri, valuri; o privi fix, până văzu bine capătul venelor retezate, de acum goale. Coborî din pat; se ținu să nu cadă. Tâmpilele îi erau strânse într-un cerc de fier.

Ocoli patul și îi lipi capul de trunchi cu gingășie; alergă după prosop; îi șterse obrajii și urechea stângă, și-i puse în jurul gâtului un burete. Cu un colț al cearceafului acoperi puțin pata mare de sânge care inundase jumătate din pat. Se aplecă și-o sărută pe frunte o dată, de două, de trei ori. Dintre dinții care scrâșneau îi ieșeau cuvinte imposibil de stăvilit.

— Frumoasă... silabisea tremurând puternic: Frumoasă... Ucisă...

Își scoase maioul și indispensabilii îmbibați de sânge și gol, se târî în baie ca să se spele. Un geamăt și o forță care-i palpita în nervi ca o ploaie de scântei îi făceau să tremure.

Se îmbracă în baie, strângând cu disperare pleoapele ca să nu se vadă în oglinzi și se întoarce din nou în cameră ca s-o privească. Fața și brațul descoperite erau de o gingășie infinită, dar patul nu era acum decât o baltă de sânge.

Ieși în vârful picioarelor și, ajuns la capătul culoarului, ciocăni la ușa mamei. Știa că în acele prime ore ale dimineții este trează.

— Trebuie să plec, îi șopti. Las-o pe Sabina să doarmă până târziu. Fă-o atentă pe Amalia.

— Bine, răspunse vocea mamei. Te-au chemat? S-a întâmplat vreo nenorocire?

— Da, dar nu e nimic grav, o liniști el.

Ieși; în grădină deschise larg gura în vântul rece al dimineții. Era încă întuneric, doar de-a lungul munților alerga o dungă subțire de un verde spălăcit.

Străbătu satul, cu mâna în buzunar încleștată pe revolver.

Prăvălia Elenei Carbone era la capătul drumului, lângă biserică. Se refugie dincolo de clădire și se așează, fumând, pe poteca dintre castani.

Răul îl părăsise, tremurul îi căzuse în mușchi, lăsând locul unei siguranțe extraordinare în mișcări. Nu se gândea la nimic; privind ceasul, așteptă o oră, urmărind limbile pe cadran și-apoi încă o jumătate.

Se ridică în picioare doar atunci când un clopot din vale anunță ora cinci.

Cerul devenise mai verde și șoseaua din Montrone se infunda întunecoasă în penumbra dimineții. Ușile prăvălioarei erau întredeschise; Elena Carbone făcea curățenie în local.

Femeia deschise și-și ridică chipul înconjurat de coada încă nepieptănată.

— Domnul doctor!... spuse mirată.

— Ai cafea?

— Imediat, îi răspunse ea, ținând mătura cu amândouă mâinile. Apoi surâse: Dar, dacă așteptați un minut...

Se întoarse cu spatele și Castiglia începu să tragă numaidecât. Sub lovituri, ochii ei se umplură de lacrimi și se încovoie spre pământ. Castiglia continuă să apese cu atenție pe trăgaci, deși cele cinci gloanțe se

terminaseră de mult.

Ieși în fugă, o luă pe potecă cu revolverul în mână și alergă spre gară. În vale sunau alte clopote. Încetinind pasul, ca să răsuflă, Castiglia văzu, în lumina zorilor care se ridicau, satul Avellino, roz-cenușiu.

Puse revolverul în buzunarul vestei. Imediat oboseala i se prăbuși în spinare ca o greutate enormă care-i strivea ceafa și omoplații.

Cobori până la gară tot cu pași iuți, dar calm.

Ciocăni în ușă, lovi cu picioarele până când apăru un om cărunt, cu haina aruncată peste maiou.

— Telegrafiază așa jandarmilor, îi porunci Castiglia: „Vreau să mă predau”.

Intră și se așeză pe o bancă, dar numaidecât ieși afară și căscă gura, însetată, sub o cișmea.

— Dar ce spuneți, ce spuneți?... alergă după el bătrânul, împiedicându-se.

— Telegrafiază jandarmilor. La Aveilino, înțelegeți? Am omorât două femei.

Își dădu haina la o parte, ca celălalt să poată vedea patul revolverului.

Se așeză din nou. Omul îl privi prostit încă un minut, apoi ieși în fugă, gesticulând.

Se lungi pe bancă, închise ochii și rămase nemișcat, până când inima își reluă bătăile normale. Lemnul tare, dar binefăcător, îl ajută să se odihnească. Acum se simțea eliberat de orice neliniște.

Și pentru prima dată, în sfârșit, se simți mai presus de sine.

Partea a treia

Sprijinindu-se în mânerul umbrelei, don Alfonso Castiglia aștepta, abandonat în acea așteptare pe care de acum o considera lipsită de sens, dar căreia pentru nimic în lume n-ar fi îndrăznit să-i pună capăt.

Când și când se întorcea pe scaunul incomod de cafea și privea pentru a nu știu câta oară trăsura. Birjarul îi răspundea tot cu o privire, și atunci preotul îi confirma înțelegerea cu o strâmbătură, șoptindu-i parcă: „Aci stă, nu fi îngrijorat”.

Apoi, schimbând leneș ținta, don Alfonso își opri ochii pe plăcintele enorme, grase și pline de cremă care se înălțau ca niște turnuri în vitrina unei brutării.

Erau moi, cu foi bogate și adânc ondulate având parcă șolduri și torsuri, presărate cu vanilie. Strânse una în alta, erau așezate pe patru rânduri, acoperite cu o plasă subțire care ar fi trebuit să le apere de muște.

Atunci preotul numără din nou, în minte, banii înnodeți în batistă. Doamna Magdalena i-i vârase în mână, ca și cum nu le-ar fi dat importanță, dar chiar din gara Avellino, în timp ce își cumpăra bilet, don Alfonso se simțise legat cu un lanț dublu de acea sumă, pentru care trebuia să dea socoteală până la ultimul bănuț. De patruzeci și opt de ore, orice cheltuială îl costase o tresărire, ca de pildă, cafeaua asta ce se răcea pe masă, comandată inutil, cu câtva timp înainte, de avocatul Colantuoni, tovarășul său de aventură.

Cu ochii învăluți se întoarse să exploreze piața plină de urletele vânzătorilor, străbătută de femei care se foiau de la o tejghea la alta.

Mirosurile acide ale verdețurilor de munte și izul de pește se răspândeau în valuri unduitoare; în colțul său umbros, din cafea, don Alfonso se lăsă nimicit de acel vacarm.

Privirea lui mioapă, trecând de la birjar la plăcinte, și de la acestea la piață, se fixă în cele din urmă pe poarta care de cel puțin două ore îl înghițise pe avocatul

Colantuoni.

„Imbecilul!” gândea despre el preotul. Apoi își spuse: „Vor să mă vadă mort.”

Și i se păru că a irosit o viață urmărindu-l pe Gioacchino Russo căruia doamna Magdalena voia să-i încredințeze apărarea fiului său.

„Imbecilului îi convine să-l cunoască pe Russo, gândi în continuare don Alfonso, și pentru asta mă face să alerg de două zile ca un măgar. Dar la mine, care sunt cu un picior în groapă, cine se gândește?”

Dreptunghiul clădirilor înconjura un cer de un albastru puternic; din străduțele laterale năvăleau mereu în piață, cu grămada, alte și alte care și cărucioare, femei, copii cu coșuri, un cor de strigăte și chemări, care-l asurzeau pe bietul preot ca și cum întregul oraș Neapole i-ar fi perforat tâmplele.

Era o zi cu soare și vânt uscat ce înăsprea buzele și strângea trupul sub haine, într-o pojghiță de sudoare ca în plină vară. Deși vlăguit de așteptare, don Alfonso nu-și putea reține dezgustul la gândul că dintr-un minut în altul va trebui să se ridice și să alerge din nou, pe jos sau cu trăsura, cu batista în mână și cu genunchii moi, dintr-o anticameră într-o cafenea, în goană după acest Russo de negăsit.

Fixă din nou, cu încăpățănare, poarta edificiului de piatră veche. Pe trotuar rătăceau umbre leproase de cerșetori, pierde-vară, hamali de piață, vânzători de scaune și printre aceștia zări, în sfârșit, înaintând, fața rotundă, lucioasă și agitată a lui Colantuoni. Îi făcea semne cu brațele, dându-i de înțeles că trebuie să pornească.

— Este, este! spuse cu trudă glăsciorul avocatului. Am aranjat. Mi-a vorbit, înțelegi? Acum trebuie numai să ne ținem de el, dar repede, repede...

— Cafeaua, îi spuse don Alfonso.

Celălalt înghiți dintr-o sorbitură băutura rece.

— Trăsura, unde e trăsura?...

Urcară, ajutându-se reciproc.

— Ocolește palatul, trebuie să urmărim o alta trăsură, pe aceea a avocatului Russo, strigă Colantuoni.

— Asta-i expediție curată, ce să mai vorbim! zise îngrijorat birjarul.

Acum Colantuoni își privea tovarășul cu ochiul umed și încruntat al triumfătorului.

— Erau acolo o sută de persoane. Dar mi-am făcut loc. Numele Castiglia nu-i este necunoscut. Acum mergem după el la Curtea cu juri. Poate vom putea să-i vorbim după ședință, sau la masă, ori la cafea. Dar, în sfârșit, am dat ochii cu el... povestea el gâfâind întruna și sucindu-și gâtul strâns și asudat în cămașa sărăcăcioasă.

— Să ne-ajute Dumnezeu, reuși să spună don Alfonso.

În fața mării porți a tribunalului țărani și orășeni, cu șepci și pălării, așteptau în grupuri.

— Trebuie să ne așezăm mai deoparte, explică birjarul. Altfel ne zobesc ca pe fasole. Puteați să-mi spuneți mai înainte. Mă gândeam eu la tot ce trebuie...

Petiționarii, în grupuri de trei, patru, vorbeau cu glas scăzut, supraveghind ușa. Don Alfonso încerca să le studieze chipurile, dar nu înțelegea nimic.

— Toți sunt oameni care-i datorează avocatului recunoștință, îi explică Colantuoni. Oameni pe care Russo i-a apărat sau pe care trebuie să-i apere. Sau rude de-ale persoanelor care sunt judecate.

— Mereu i-așa aici. În fiecare zi, în fiecare dimineată lăsată de Dumnezeu, adăugă birjarul.

Don Alfonso privea disperat, ținându-și mâinile infundate în haină și degetele înfipse în batistă.

— Cum o să facem? întrebă. Oare e posibil?... Dacă cumnata mea m-ar fi ascultat... Trebuia să ne adresăm episcopului. El da, ne-ar fi recomandat acestui Russo.

— Da, el s-ar fi grăbit, îl luă în râs Colantuoni, răsucindu-și într-o strâmbătură fața tânără, grăsulie și

deja trecută, unsuroasă din cauza alergăturii din ultimele două zile. Chiar episcopul, bine ați zis. Dar nu știți că Russo e liberal? El cu preoții nu are de-a face, nu se uită la ei nici cu coada ochiului...

Acum petiționarii păreau străbătuți de un fior, grupurile se desfăcuseră, pălăriile și șepcile lăsaseră craniile descoperite. Și, numaidecât, în poartă apărură o trăsură, mânăta de un om, care răsucind biciul în aer, striga să i se facă loc.

— Ia-le-o înainte, ia-le-o înainte! urla Colantuoni, ținându-și genunchii apăsați în scaun și privirea ținută la trăsura lui Russo, ce abia reușea să-și deschidă drum. Se întoarse și don Alfonso și văzu o mână întinsă, care alegea, nesigură, alte mâini ridicate să salute.

— Iată-l, spuse Colantuoni, muindu-se.

Cele două trăsură meraseră o clipă alături.

— Suntem aici, domnule avocat, am venit la Curtea cu juri, la Curtea cu juri! striga cu curaj Colantuoni, descoperindu-se.

Și don Alfonso putu să vadă ridicându-se o clipă chipul lui Gioacchino Russo, surâzând la adăpostul mustăților lui groase și cenușii. După ce făcu un semn cu mâna, omul se concentră imediat, ascultând tot ceea ce un secretar, substitut sau elev, îi citea în grabă, răsfoind paginile unui dosar.

Trăsura o porni mai repede. Colantuoni și preotul o luară pe urma ei.

— Țin-te după ea! porunci avocatul birjarului. Aproape, cât mai aproape.

Apoi respiră, și-și șterse sudoarea dintre bărbie și gulerul cârpit.

— Frumos bărbat, spuse hotărât don Alfonso.

Colantuoni aprobă din cap cu greutate:

— Da, frumos bărbat, parcă-i din fildeș, răspunse în sfârșit. Dar are și un noroc extraordinar, știți! Ați văzut cum aleargă lumea după el? Nu-i numai genial, e și norocos.

— Ar putea să fie ministru, spuse și birjarul, întorcându-se. Tot orașul Neapole putea să fie al lui. N-ar trebui să ridice decât un deget. Dar este un domn; un domn, pe Dumnezeuul meu! Dacă vrea, apără lumea gratis. L-ați auzit vorbind? E dulce ca mierea...

— Și norocos, insistă Colantuoni, strâmbând din gură. I-au purtat noroc și stelele și familia. Totul a fost ușor pentru el, întotdeauna...

Don Alfonso își umezea buzele uscate de vânt. Lungindu-și din când în când gâtul vedea trăsura care-i preceda. După ce străbătură numeroase străduțe ajunseră într-un bulevard mare, întortocheat, bătut de soare, cu copaci rari și cu frunzele de primăvară acoperite de praf. Trăsura lui Russo își iuțise mersul și acum goneau cu viteză; din când în când un om se descoperea pe trotuar, iar mâna lui Russo se ridica în aer ca să răspundă.

— Și la Curtea cu juri întreba preotul, ce facem?

Colantuoni se întoarse brusc, parcă jignit.

— Ce facem? Așteptăm! răspunse el. Cum? Eu vă aduc aici de la Avellino și numai în două zile vă pun în brațele unui rege al barei și dumneavoastră vă îndoiiți? Îl așteptăm. Oare nu vă dați acum seama cu cine avem de-a face?

— Știu, știu, tuși contrariat don Alfonso. Dar dacă nu-l interesează? Dacă nu reușim să-i vorbim? Dumneata, mă înțelegi, cumnata mea, doamna Magdalena Castiglia, n-o să ne-o ierte. Cel puțin mie. Dumneata... poți oricând să te descurci, dar eu îi sunt rudă. Și băiatul îmi este nepot. Și-apoi, știi dumneata că de alaltăieri până astăzi am aruncat două sute douăzeci de lire? Alergând prin Neapole ca niște turbați.

Colantuoni îi suportă ieșirea cu hotărâre.

Mai strigă o dată la birjar ca să-l ațâțe să nu piardă distanța, apoi se întoarse să-i răspundă.

— Dumneavoastră, familia Castiglia, l-ați vrut pe Russo. Doamna Magdalena mi-a spus: sau Russo sau

nimeni, vorbi el, răspicat, pălind puțin câte puțin. Și acum vă caliciți? E un lucru depășit, se înțelege, dar dacă mi-ați fi încredințat mie apărarea lui Gaetano Castiglia nu vă luăm niciun ban. Ei, da. Numai că eu sunt un biet avocat din Avellino, fără renume. Ei, da! Eu nu sunt Russo. O să vedeți dacă vă va spune altceva decât v-am spus eu. Nu v-am explicat eu cum e cu autopsia fetei? Nu v-am vorbit eu de răzbunarea onoarei și de răzbunarea indirectă? Dar dumneavoastră spuneți: Russo. Dumneavoastră porunciți, dumneavoastră plătiți iar eu sunt aici la ordinul dumneavoastră. Pentru că așa fi putut...

— Bine, bine, îl opri cu greutate don Alfonso. Nu eu aveam căderea să hotărâsc. Cumnata mea a avut dorința asta; eu am doar datoria să rămân credincios familiei.

— Atunci nu-mi reproșați mie că s-au dus cele două sute de lire! se înfurie, cu răceală, Colantuoni.

Dinții mici, cu marginile îngălbenite de nicotină, îi ieșeau printre buze.

„Idiot scârbos, avocat de găinari”, gândi don Alfonso. Dar răspunse:

— Nu-ți reproșează nimeni nimic. Dar nu vreau să mă întorc la Montrone cu mâinile goale.

Celălalt deschise larg brațele.

— Rugați-vă lui Dumnezeu, îi răspunse. Eu fac tot ce pot, chiar dacă nu vă datorez recunoștință...

— Dar când vei reuși să vorbești cu acest Russo?

— V-am spus: sau la Curtea cu juri, sau la restaurant, sau când va servi cafeaua. Dați-vă seama... Noi trebuie să ne ținem de el ca umbra.

— Bine, bine, se resemnă don Alfonso.

Ajunseră la tribunal; aici furnicau alți oameni alergând în întâmpinarea trăsorii lui Russo, care se oprise. Îl văzură ridicându-se în picioare și coborând.

Masiv, cu hainele cenușii bine întinse pe pântec, cu părul lung, căzut în șuvițe ușoare și dezordonate pe

guler, Gioacchino Russo, după ce strânse mai multe mâini, aşteptă nemişcat să i se facă loc. Surâdea, dar nu răspundea la întrebări. Aproba binevoitor din cap; rotea într-un cerc îngust un lanţ de aur, ieşit pe jumătate din vestă, pe care-l ţinea între degetul mare şi arătător.

Când avu loc de trecere înfruntă scara cu pas uşor şi cu umerii drepţi. Pe urma sa venea, împiedecându-se, secretarul sau substitutul care citea cu voce tare din dosar.

— Mi-e teamă numai de mutra acestui piază-rea, spuse Colantuoni. Este secretarul său. Cu nasul ăla de harpie. A făcut tot ce-a putut ca să mă țină departe de el. Dacă n-o să reuşim să-i vorbim, de vină o să fie numai harpia asta.

— Dar ce-o să-i spuneţi? Şi-acum ce-o să facem? tremură din nou don Alfonso.

— Eu mă duc sus, cum este normal, îi răspunse celălalt. Dumneavoastră aşteptaţi.

— Aici? Iarăşi? se înspăimântă preotul.

— Sau aici, sau în cafeneaua de vizavi. Sau veniţi cu mine sus; ce pot să vă spun? Am intrat în horă trebuie să jucăm. Aici nu suntem în sacristie...

— Bine, o să te aştept la cafenea. Dar cât o să dureze? Colantuoni ridică din umeri dându-şi importanţă.

— Două-trei ore, cine ştie? Suntem la Curtea cu juri. Nu ştiu nici măcar ce dracu face Russo acolo înăuntru, dacă are un proces sau altceva. Dumneavoastră aşteptaţi, eu mă țin după el.

Şi o luă la fugă pe trepte cu paşi măşuraţi.

Preotul coborî precaut din trăsură.

— Vreţi să ştiţi unde mănâncă Excelenţa Sa Gioacchino Russo? întrebă birjarul, rămas cu banii de pe cursă în palmă.

— Pentru ce?

— Nu aveţi nevoie de el? Parcă aşa am auzit, răspunse omul, surâzând printre zbârcituri. Dacă socotiţi c-o să vă fie de folos eu pot să vă spun. În

fiecare zi, regulat, ia masa în același loc. Are o masă specială.

— Spune, suspină don Alfonso, adăugând încă o monedă celorlalte.

Apoi, traversă strada prudent și se așează în cafenea.

Avea în față scara monumentală, acoperită cu ipsos, a tribunalului, străbătută când și când de o umbră neagră care cobora sau urca în viteză. Alte umbre stăteau ghemuite mai departe, femei cu pachete, copii îmbrăcați în negru cu ghetete prăfuite.

Cerul devenea albicios în fierbințeala vântului. Sunau clopotele.

Preotul comandă o mentă, și-și întinse pe sub masă picioarele, pregătindu-se să aștepte.

— După cafea. Să nu părem agitați, mai șopti Colantuoni. Și nu-l mai priviți în felul ăsta. Ar putea să se supere.

Don Alfonso roti din nou privirea dincolo de geamurile restaurantului. Afară apa murdară, de mare, tremura în jurul stâlpilor ce susțineau căsuțele, palafitele, purtând cu sine o spumă vineție și dopuri de plută.

— Și un bilet, un bilet nu poți să-i trimiți? vru să sugereze iarăși don Alfonso.

— Destul că am făcut să-i parvină unul la Curtea cu juri. Biletul Magdalenei Castiglia, v-am spus doar. Acum să nu exagerăm, răspunse Colantuoni.

Mâncaseră la o masă situată în celălalt colț față de masa lui Russo. Marele avocat continua să stea singur, dincolo de paravanul format din palmieri și din vase cu pești. Intre geamuri stagna un aer cald, împrăștiat când și când de o adiere dinspre mare, care mișca verdele uscat al palmierilor cu zgomot de coji aruncate.

— Acum trebuie să te duci, își pierdu răbdarea don Alfonso. Da cine-i el? Regele? E singur, haide. Dacă pierdem ocazia asta...

Colantuoni nu răspunse și preotul intui că bietul om

era paralizat de timiditate.

— Haide, haide! profită don Alfonso. Ridică-te. Acum te cunoaște. Înainte.

Colantuoni, verde la față, aproba. Își pipăia cravata, își netezea părul.

— Domnule! izbucni preotul deodată. Dacă-i așa, atunci mă ridic eu. Dar e posibil? De două zile...

— Da, da, bine, suspină celălalt.

Se ridică, cu greutate, și se îndreptă spre frunziș.

Preotul se întinse să privească. Colantuoni stătea drept în fața lui Russo. Și celălalt, stând jos, asculta cu fruntea înclinată perorația pe care i-o șoptea. Apoi Colantuoni se așează.

Emoționat, pe neașteptate, don Alfonso încetă să mai spioneze.

Își impuse să privească pe geam apa mării și dopurile care unduiau nervoase în sus și-n jos.

Acum rezultatul nu putea fi decât un da sau un nu, dar trebuia fusese pusă la cale și lui nu mai putea să i se aducă vreo vină.

Suspină ușurat, dar imediat îi fu rușine.

„Bietul Gaetano, stă la închisoare”, se gândi.

Vru să-și concentreze gândul asupra nepotului.

„O duc bine. Nu trebuie să fiți îngrijorați. Nu veniți la mine. Jur că sunt liniștit.”

Don Alfonso știa pe dinafară acel prim bilet, dat unui jandarm care-l adusese apoi la Montrone. Doar două rânduri pe un cartonaș, și un simplu G. ca iscălitură.

„Imbecilul, comentase doamna Magdalena. Nu vrea să fim îngrijorați. Zice că e liniștit. El!”

Și numaidecât se decisese pentru Russo.

Don Alfonso își amintea că femeia era calmă, rece, palidă ca o moartă, dar stăpânită de o furie ce-i usca vorbele între dinți. Se înfiora și acuma în gând, mai mult din pricina siguranței cumnatei sale și a ordinelor pe care aceasta le dăduse, decât din cauza atrocității acelei dimineți.

Russo, decisese ea, și el fusese trimis ca să-i îndeplinească porunca.

Și, ca să-i țină tovărășie, i-l împinsese pe Colantuoni care, de trei zile, se agita în sus și în jos la Avellino, pentru autopsie, alergând la închisoare, la jandarmi; acest Colantuoni care era și el la fel de înspăimântat de sângele rece și de siguranța doamnei Castiglia.

Țăranii fuseseră alungați de la garduri, jandarmii putuseră să rămână în casă doar un minut.

Iar el, don Alfonso, trebuise să le țină piept două zile. Nici măcar pretextul liturghiei nu-i servise la nimic.

„Imbecilul, o auzise spunând, urmărind atentă, ca întotdeauna o broderie minusculă și inutilă. Ai văzut rezultatul autopsiei! A umblat cu toți. O femeie de stradă... Cu toți. Numai el putea să se prindă în plasă, se înțelege. O... Acum e dovedit. Ar fi trebuit să-l bat cu biciul ca atunci când avea șase ani. Numai biciul e bun pentru cine nu știe să se maturizeze. Dar acum o să vedem, o să vedem...”

Don Alfonso își amintea de orele din sufragerie, de tăcerea care domnea în casă.

Cu toate astea nimic n-a putut întrerupe desfășurarea obiceiurilor de familie. Prânzul și cina, ziarele, intrările și ieșirile Amaliei, care tremura ca o frunză, dar asculta mută, ca de obicei... totul continuase să se desfășoare în mod normal, conform tradiției și obligațiilor casei. Iar bătrâna, când ridica ochii de pe broderie și încrunta fruntea murmurând „fiul meu” și-apoi iar „imbecilul”, nu-și îngăduia decât un suspin. Dar, firește, incertitudinea disperată a celorlalți nu putea câștiga nimic din suspinul acesta.

„Nicio zi de închisoare, ați înțeles? o auzise spunând. Niciuna. Procesul să fie judecat imediat! Avem nevoie de Russo. Va fi achitat.”

„Dar familia Carbone?... Ce vor spune, ce vor face?” îndrăznea don Alfonso.

De Sabina nu se putea vorbi, dar de nenorocita de

Elena i se părea...

Doamna Castiglia dădu din umeri.

Oameni de nimic! Codoși. Vor avea mii de martori împotriva lor, îi răspunsese.

„Eu stau de veghe; vreau să văd ce vor îndrăzni să pretindă, dacă vor avea curajul să miște un deget.”

„Spun că o să vină chiar el, locotenentul, replicase don Alfonso.”

„N-o să vină. Vrei să pariem că n-o să vină?” ridicase ea ochii cu mândrie.

„Dar dacă-l vor cita ca martor?...”

„Citat sau nu, n-o să vină.” O să fie bolnav sau mai știu eu ce. Dar n-o să calce prin Montrone. La ora asta trebuie să știe destul de limpede că aici nu-i o atmosferă bună pentru el. Dacă ține la grade. La urma urmelor, ce importanță are? Autopsia spune că ea a avut raporturi constante cu bărbații. Ce ne mai interesează Carbone?”

Don Alfonso tăcuse.

„Russo, mai adăugase doamna Castiglia. El este omul care ne trebuie. Iar la Avellino toți vor îndoii spinarea. Te vei duce la Russo. Măine, dumneata și Colantuoni.”

Gioacchino Russo trecuse dincoace de palmieri cu Colantuoni după el. Don Alfonso se ridică în picioare. Celălalt îi întinse mâna surâzând:

— A acceptat, a acceptat! șopti Colantuoni. Tremura tot și-și freca mâinile.

Russo surâdea.

— Chiar că am acceptat n-aș putea spune. Dar a fost un fapt important, ceva impresionant. Și omenește mă interesează. Însă am atâtea angajamente... Trebuie să mai văd... Mai ales să vin, la Montrone, să cunosc...

Se așezase și sucea binișor o țigară între degete.

— Montrone, spuse iarăși, cu acel surâs. Alunele... Am o amintire din copilărie, o tortă de ciocolată cu alune, făcută de mama mea...

Colantuoni începuse să vorbească, înfățișând satul,

casa Castiglia, arătând importanța faptului pe care ziarul îl înfruntaseră cu un elan nemaivăzut.

— La Avellino se vorbește chiar de un nou cotidian. Ar urma să iasă când va începe procesul...

Gioacchino Russo continua să mângâie țigara aranjând cu unghia tutunul blond care ieșea afară. Aproba, binevoitor, distrat.

— Desigur, desigur, spunea cu voce joasă.

Don Alfonso simțea cum i se zăvorăsc în gât mii de cuvinte pe care ar fi vrut să le spună. Și numai decît îl năpădi rușinea pentru oboselile suportate în acele zile, pentru îndoielile și dușmănia pe care le simțise față de bietul Colantuoni. Își revăzu nepotul și se disprețui mai tare. „Doamne, Dumnezeu!... se gîndi cu mintea înflăcărată, iartă-mi egoismul.”

— Dar dragă colega, intervenea încet Russo ca să-l tempereze pe Colantuoni.

Acesta, înflăcărat, își frâna imediat entuziasmul elocinței, își trăgea răsufierea și reîncepea să vorbească, dînd alte relații despre familia Castiglia, despre proprietățile lor, despre emoția întregului Avellino.

— Oamenii vor coborî din munți și vor dormi lângă tribunal...

— Da, consimțea Russo gînditor. Nu numai la Avellino, ci și la Neapole întîmplarea a provocat o mare emoție. Acestea sunt lucrurile care dezvăluie Neapolul nostru cel mai intim.

Fuma absorbit între amplele volute albastre.

— Și apoi, folosi Colantuoni ultima sa fărîmă de risc. Este specialitatea dumneavoastră...

Gioacchino Russo înălță ochii și ridică mâinile ca și cum s-ar fi apărut. Obrajii de fildeș fură crestați de riduri minuscule, imprevizibile.

— Da. Filantropul care devine asasin, îndrăgostitul care-și ucide iubita, un om de cultură, un om de inimă care devine feroce. Asta se numește specialitate? Nu, nu e specialitate. Este mister. Pentru asta este emoționată

toată lumea de la munții Irpini până la Neapole. Nici măcar medicina legală nu reușește să dezlege aceste taine. Cel mult vorbește de delicvență, de delincventul „orb din punct de vedere moral”, așa cum îl descrie marele nostru maestru Silvio Venturi. Dar nu. În cazul delictelor de onoare trebuie să spunem că sfințenia și nedreptatea, dreptatea și oroarea se amestecă într-un mister unic. Și acest mister din sufletul omenesc nu poate fi măsurat. Iar cine moare sau ucide din dragoste nu este numai Othello este și Hamlet, da, chiar Hamlet!... Se întrerupse și strivi mukul țigării aproape cu tristețe. Specialitatea mea, reluă surâzând dezolat. Nu, nu-i vorba despre nicio specialitate, ci de fondul nostru.

Tăcu, cu gura deschisă, căutând parcă un cuvânt hotărâtor. Întinse degetul și-și scoase buzele în afară.

— Pentru că din străfundul nostru se poate ridica oricând o fantasmă.

Aprinse țigara.

Colantuoni și don Alfonso îl priveau tăcuți, cu uimirea respectuoasă și totodată neliniștită a celui care vrea să suporte totul, care se așteaptă la tot.

— Oh, iată-l pe Geppetto, răsă cu blândețe marele avocat.

În ușă apăruse secretarul său cu brațul îndoit în jurul unui teanc de cărți. Se apropie cu pași prudenți, ca o pasăre, înclinându-se în fața grupului.

— Geppetto, îl primi Russo vesel. Vorbim de dubla omucidere din Montrone. E un lucru mareț. Ce-ai spune dacă aș primi să-l apăr?

Omulețul se agita, iritat.

— Cu toate câte le avem pe cap, Excelență? spuse în grabă, ștergându-și saliva din colțurile gurii. Săptămâna viitoare plecăm la Roma...

Don Alfonso pândeă, Colantuoni profita.

Russo înclină capul și ascultă surâzând argumentele secretarului. Ridică apoi o privire liniștitoare spre preot

și-l bătu peste mână pe Colantuoni.

— Geppetto este dușmanul pasiunii mele, explică, în sfârșit, surâzând în timp ce secretarul, liniștit, alunecă pe un scaun. Nu mă lasă să fac ceea ce îmi oferă câștig. Pretinde să mă mulțumesc cu ce am, sau să mă dedic politicii. El vrea să mergem la Roma. Oh, Geppetto, ești o doică! Pe jumătate îndrăcită, dar totuși o doică.

Colantuoni râdea, iar don Alfonso simțea cum i se deschide înaintea o mare speranță.

— Ei bine, voi decide după ce voi face o vizită la Montrone. Duminică, hotărî repede Russo.

Își strânse fruntea într-o cută gânditoare. Cu mâinile bine sprijinite pe masă îi ignora acum pe ceilalți, urmărind cine știe ce gânduri.

— Cumnata mea... crezu că trebuie să adauge don Alfonso. Puterea doamnei Castiglia... O să vedeți, o s-o cunoașteți, merită ajutorul dumneavoastră...

Dar Gioacchino Russo, cu fața din nou destinsă, se ridică surâzând sub mustățile-i mari.

— Un moment, se agită Colantuoni.

Făcu semn unui chelner care le dădea târcoale. Protestă, insistă, se încurcă, până când patru coniacuri străluciră, aliniat, pe masă.

— Duminică, spuse încă o dată Russo, fără să privească pe nimeni în față. Putem să ajungem la Montrone la zece. Cu o mașină. Nu-i așa Geppetto? Ne-am înțeles?

Rămase o clipă tăcut, atingând atent, cu vârful degetului, marginea paharului, apoi se îndreptă hotărât spre ușă.

— Atunci: prietenii! surâse întinzând mâna lui don Alfonso.

— Pe duminică. Dumnezeu să vă binecuvânteze, spuse preotul, plecându-și fruntea.

Gioacchino ridică palma eliberată și-și întinse buzele sub mustăți.

— Dacă vreți dumneavoastră, răspunse repede.

Îl văzură îndepărtându-se cu secretarul care se agita în jurul său, întâi la stânga, apoi la dreapta, vorbind mult, fără să fie ascultat. Doi oameni simpli se descoperiră făcându-i loc să treacă.

— Ce om! reuși să spună Colantuoni.

— Da, repetă și don Alfonso. Dar privit de aproape se vede că are cincizeci de ani.

Colantuoni îl compătimi râzând.

— Cincizeci, și ce dacă! Aș vrea eu să am cei cincizeci de ani ai săi. Nu există femeie care nu și-ar ridica fustele pentru el.

Don Alfonso suportă în tăcere vorbele acestea. Se așezară din nou.

— În brațele lui, suspină iarăși Colantuoni entuziasmat. Chiar în brațele lui v-am pus...

Preotul reuși să-și înghită emoția.

— O să fie un proces extraordinar. O să-l câștigăm cum am dansa un tangou, se exaltă Colantuoni, cu ochii întredeschiși. Și eu am să stau alături de el în complexul de apărare! Tare vreau să văd mutrele celor din Avellino...

— Și dumneata? Dar de pledat o să pledeze el, nu-i așa? se îngrijoră don Alfonso.

— Desigur, râse Colantuoni, răsturnat pe scaun. Dar va rezulta că pregătirea apărării am făcut-o împreună. Sub dublă iscălitură, înțelegeți? Ce zi! Și eu care m-am irosit zece ani la Avellino...

„Trebuie să iasă bine, trebuie neapărat să iasă bine. Doamne, Dumnezeule!” gândea emoționat preotul, cu voce șoptită.

— Un tangou, vă spun. Sunt dispus să-mi pun numele în joc contra doi bani, râse Colantuoni. La Avellino n-am văzut de când sunt un lucru asemănător. O... va fi un imn, un altar pentru dreptate! Aceștia sunt oamenii care vă trebuie. Unul la mie în felul ăsta ar fi de-ajuns pentru Italia!

Don Alfonso se simțea eliberat și respira adânc ca

după o oboseală neomenească. Apoi întinse o mână spre coniacul lui Cioacchino Russo, rămas neatins.

II

De pe terasa casei Castiglia se vedea automobilul oprit dincolo de grădină, cu botul negru, dreptunghiular, întors spre sat. Pe una dintre portierele deschise ieșeau afară carâmbii șoferului ce dormea întins.

La capătul drumului ședeau țărani îmbrăcați în haine de duminică, privind casa.

— Verdele acesta, respiră profund Russo, îl visăm la Neapole.

Îmbrățișa valea cu o privire și numaidecât ochii tuturor se întoarseră spre coroana munților; frunzișul variat, de la castani până la aluni, pierdea din desime, lăsând liber orășelul Avellino ca o pată limpede în centrul câmpiei.

— Tocmai această tăcere impresionează, continuă Russo, mergând de-a lungul parapetului terasei, peste care se ridicau ici și colo vase mari de piatră sculptate. E o tăcere tragică, nu? Se înțelege că aici conștiințele se înflăcărează și sentimentele se exaltă. În orașe totul trece neobservat, oamenii, din pricina grabei, pierd însușirea lor cea mai adevărată. Un fapt ca acesta, al lui Gaetano Castiglia, este exemplar: la oraș nu s-ar fi întâmplat, pentru că viața citadină corupe, ridiculizează. La oraș totul devine boccaccesc, n-ați reflectat? Boccaccio însuși fiind orășean n-a reușit să scrie tragedie. În schimb aici, în absolut, unde fiecare este el însuși, aici conștiința explodează...”

— Desigur, vreți să spuneți că... îndrăzni Colantuoni.

Don Alfonso și secretarul îl urmau pe marele avocat la distanță de un pas, strângând pleoapele în soarele după amiezii.

— Aș îndrăzni, voi îndrăzni să spun, își continuă Russo gândurile, că acest fapt își are originea într-o autentică sănătate morală, nu în cedări și compromisuri. Noi va trebui să ne batem într-o tranșee dublă: viciu mintal, total sau parțial, pentru răzbunarea indirectă asupra Elenei Carboni, motive grave, foarte grave, de jignire a onoarei. Dar, și aceasta este cea de-a doua tranșee a noastră, nu trebuie, din respect pentru noi înșine, să ne îndepărtăm de ceea ce constituie convingerile noastre cele mai intime; că aceasta este o crimă, desigur, dar este o crimă născută din forța sănătoasă a naturii, teribilă ca explozie vulcanică, dar tradițională, indestructibilă, în felul ei sfântă...

— O faptă grecească, o faptă grecească, izbucni vocea ascutită a lui Colantuoni.

— Grecească, da, ca civilizație! Răzbunarea, la Eschil, era un mare act de civilizație, se îndreptă gânditor Russo. Dar aici există ceva mai mult. Există sângele nostru latin, există puterea omului jignit, există sentimentul dreptății de nesuprimat. Dumnezeu știe câtă dragoste deosebită nutresc eu pentru D'Annunzio, respectând geniul său indiscutabil, dar...

— O mare pagină literară, desigur, strecură Colantuoni.

Russo șterse ceva în aer cu un gest blând al mâinii. Abia surâzând îl privi pe don Alfonso, pe secretar și pe Colantuoni îngrămădiți în fața lui.

— Dumneavoastră vă gândiți, probabil, că noi divagăm, spuse apăsând un deget pe haina preotului.

Don Alfonso dădu din umeri, roșind.

— Fiți liniștit, surâse în continuare Russo. Cea mai bună modalitate de a ne pregăti constă în a lăsa creierul să lucreze!

— Desigur, partea civilă... încercă Colantuoni.

Russo ridică mâna pentru a frâna orice insinuare sau teamă zadarnică.

— Știu ce vor spune, răspunse aproape plictisit. Aș putea să anticipez toată pledoaria. Dar nu prezintă nicio primejdie. O exclud. Vor spune că Gaetano Castiglia este un om viciat, fiul unui tată semialcolic, el însuși exaltat, melancolic, solitar, inept. Îmi cunosc oamenii. Vor pune în joc cărțile pozitivismului. Dar va fi foarte ușor să replicăm: iată un om viciat care până acum însă nu s-a manifestat niciodată ca atare, care a fost un sfânt timp de patruzeci de ani, fiu bun, devotat, studios. Un om târât de dragoste, o pasiune alimentată de flăcări pure. Pentru că el nu voia numai s-o iubească pe soția lui. Voia s-o ridice, să facă din ea o doamnă. Ceea ce ne-a relevat acum câteva minute doamna Castiglia este de o importanță enormă: acest om a aruncat, într-un singur an de logodnă, patruzeci de mii de lire pentru educația fetei, a acelei Sabine! Prețul a două sau poate trei vile. Aceasta este o informație care dezvăluie fondul sufletesc al său și care le va vâri în cap juraților o opinie precisă, absolut favorabilă. Dumneavoastră, domnule Colantuoni, știți că niciun paragraf arid de drept nu poate fi o pârghie mai bună decât un sentiment sănătos, că o lege nu se poate face împotriva bunului simț.

Cei trei îl urmăreau, aprobându-l în tăcere și sorbindu-i cuvintele.

După ce dădură ocol terasei, Russo continuă să-și plimbe privirea peste câmpia toropită de soare.

— Doamna Castiglia, reluă el, ce gazdă extraordinară! Saloanele din Neapole ar avea mult de învățat de la ea. Până și despre torta de ciocolată și alune: amintirea mea din copilărie...

Întinse o mână, o puse pe brațul lui don Alfonso, îl atrase spre el și-o porni iarăși alături de preot, de-a lungul parapetului.

— Da, îi spuse. Nu e vorba de creaturi târâte de destin, ci de personalități excepționale, create prin

exemplul unei vieți austere și severe. Și acestea sunt calitățile pe care timpurile noastre, slavă Domnului, încă le mai respectă.

Întinse mâinile.

— Și scrisorile, scrisorile acelea! Lucrurile pe care Gaetano le-a scris Sabinei. Și ea lui! Din fericire sunt în mâna noastră; este un material prețios. Vor plânge la Curtea cu juri! Dovedesc stări sufletești înălțătoare; ea, evident abandonată, îl invită fără pudoare în pat, iar el, în schimb, îi explică în fiecare scrisoare că o respectă, că nu se va atinge de ea până în ziua nunții. E scris, e dovedit, repetat...

Începu din nou să se miște, se așeză în sfârșit să privească țărani strânși în grup la capătul satului.

— Acest interes al poporului este mișcător, spuse el, aplecându-se spre Colantuoni. Dragă colega, să nu-l uităm niciodată. Poporul este adevăratul nostru judecător și susținător. El decide înaintea juraților și a președintelui tribunalului. Poporul este acela care scrie actul de acuzare al procurorului, și care inspiră apărarea. Un jurist devine arid ca un os din cauza obișnuinței de a judeca. Poporul nostru îl târăște când este sigur de buna sa judecată...

Colantuoni scuiă, ațâțat.

Plimbarea reîncepu. Un colț de umbră tăia ușor pietrele calcinate ale terasei. Pe o măsuță de fier erau ceșcuțe goale de cafea, câni de apă, pahare cu fundul acoperit de mentă.

Don Alfonso tuși înainte de a scoate la iveală ceea ce ținea în sufletul lui de mai multe ore.

— Excelență, vocea i se auzi, în sfârșit, stridentă. La masă, cumnata mea nu v-a spus un lucru.

Russo se opri să-l privească, invitându-l să continue prin semne scurte din cap.

— Da, reluă don Alfonso, căutând la fiecare cuvânt curajul necesar pentru a-l pronunța pe următorul. Nu v-a spus. Desigur a uitat, sau nu i a dat importanță. Au

fost fasciștii aici ieri. Ce vreți, au venit, au cerut audiență. Știți, au avut întotdeauna slăbiciune pentru nepotul meu. Nu pentru că el s-ar fi interesat în vreun fel de ei, înțelegeți? – dar ei i-au făcut curte. Pentru alegerile de primar sau pentru altceva, nu știu. Ei bine, s-au oferit să ne sprijine. Au spus că în ziare, și chiar în afișe, vor recunoaște în nepotul meu un apărător al onoarei, al tradițiilor noastre, în sfârșit, aceste lucruri pe care dumneavoastră le-ați spus așa de bine mai înainte.

— A, așa? spuse Russo mușcându-și gânditor buzele.

Apoi încruntă fruntea și se opri cu două degete vârate în buzunarele vestei înflorate. Dădu în sfârșit din umeri, clătînând șuvițele albe de la tâmpile.

— Să facă, să facă!... răspunse.

— Excelență! se aplecă secretarul spre el. Dar cu fasciștii... Noi, care am fost întotdeauna liberali... Cine știe ce alte răutăți ne vor spune adversarii.

Russo îl privi surâzând, din nou senin.

— Nu, alianță nu vrem! răspunse. Dacă ne sprijină, bine! Profităm din tot ce va rezulta mai bun de aici. Dar eu nu am simpatii fasciste, pentru numele lui Dumnezeu! Am dovedit acest lucru cu sacrificii răsunătoare. Mi-au oferit poduri de aur, de mai multe ori! Este, Geppetto?

Înainte de a continua, lăsă să i se stingă surâsul. Apoi:

— Dacă vor face ceva, nu vor putea decât să ne susțină. Va fi o ciorbă cu tot soiul de zarzavaturi. Și apoi, trebuie să recunoaștem că, o opinie fascistă există acum, a prins. Pe mine nu mă mulțumește, dar trebuie să spun că fasciștii s-au schimbat mult în ultima vreme. Și acest Mussolini, cu voie sau fără, e mai puțin demagog decât pare; poate este singurul cap politic care funcționează în Italia, să vorbim sincer! Vor trebui să se schimbe, dar și noi va trebui să facem la fel. În ceea ce mă privește nu mi-e teamă de răutăți. Și apoi, în chestiuni din astea, fasciștii nu sunt proști. Vor să facă

impresie bună, să demonstreze că respectă sentimentele naționale, legea, tradițiile. Să-i lăsăm în pace, nu trebuie să fim îngrijorați. Să vorbească. Doamna Castiglia i-a ajutat... în mod sensibil?

— Două mii de lire, răspunse cu glas scăzut don Alfonso. Cheltuielile de tipar, știți. Dar nu aş vrea...

Russo aprobă grav.

— Poate nu vor fi aruncate în zadar. În sfârșit, rău n-au cum să ne prindă, spuse în încheiere.

— Grea cruce, suspină don Alfonso, înspăimântat, ca și cum ar fi ascuns cine știe ce gânduri greu de exprimat.

— Fiecare va purta crucea sa, îl consolă cu o căutătură veselă Russo.

Ceilalți aprobau în jur.

— Mi s-a făcut sete, schimbă vorba Russo.

Porniră spre salon.

Mai târziu, după o ultimă convorbire cu doamna Castiglia, cei patru se regăsiră în grădină.

Se și făcuse seară; lungi fâșii violacee împărțeau cerul, iar prin văzduhul înprospătat alergau strigăte de păsări.

Doamna Castiglia, din fotoliul său de pe terasă, o privea pe bătrâna Caterina, pe servitoarea Amalia și pe omul din curte, care, îmbrăcați în haine de sărbătoare, primiseră poruncă să aștepte lângă gard pentru a săruta mâna avocatului.

Don Alfonso îi însoți pe musafiri până la automobil.

— Acum vreți, desigur, să vă întoarceți la rugăciunile dumneavoastră, îi spuse Gioacchino Russo. Trebuie să mărturisesc: nu-i iubesc pe preoți, vedeți cât vă vorbesc de sincer! Dar cu un preacucernic ca dumneavoastră – și pentru mine acest cuvânt spune tot – cu un preacucernic ca dumneavoastră este o plăcere și o onoare să discuți.

Surădea ținând în mâinile sale mâna uscată a bătrânului.

Don Alfonso clipi din ochi.

— Este pedeapsa noastră să nu fim iubiți destul, se simți obligat să răspundă preotul. Eu aș vrea să vă spun...

Dar cum să poată? Căuta disperat cuvintele, clătina din cap, neîncercând măcar să-și elibereze mâna care se găsea tot între palmele reci și sănătoase ale lui Russo.

— Spuneți, spuneți, îl încurajă acesta.

— Eh, fata aceea... vorbi în sfârșit, preotul, vlăguit. Nu era rea. O țarancă, știți...

Russo surâdea.

— Dar se înțelege, îi răspunse Russo, continuând să-i scuture degetele osoase. Cu viclenia anumitor fetișcane de astăzi nu s-ar fi vârat în încurcătură. Vă e teamă că se vor spune vorbe urâte? Lăsați-ne pe noi, legea a fost inventată anume...

Don Alfonso renunță. Retrăgându-și mâna, rămase pe loc, prostit, privindu-i cum pornesc liniștiți spre sat.

Mașina îi urma încet, hurducăind pe pietre.

— Este o idee care ne-a venit, doamnei Castiglia și mie, explica Gioacchino Russo secretarului și lui Colantuoni, care mergeau cu pași mărunți alături de el. Într-adevăr, femeia asta s-a irosit trăind într-un astfel de sat, izolată de lume. Este un caracter extraordinar, o adevărată romană din antichitate, din familia Grahilor...

Coborau pe șosea: de-a lungul zidurilor, și pe la porți oamenii se descopereau și salutau respectuos. O femeie căruntă, de la o fereastră, când întâlnește privirea lui Russo își împreună mâinile.

— Miroase urât, explică tulburat Colantuoni. Știți, țărani: oameni și animale în aceeași cameră.

— Da, dar sunt oameni aspri, adevărați, nobili. Cu un respect omenesc care în orașe s-a pierdut pentru totdeauna, răspunse Russo.

— Fiindcă sunteți dumneavoastră, îi șopti Colantuoni. Aici ziarele nu prea se văd, dar dumneavoastră sunteți cunoscut ca o legendă...

— Cârciuma, spuse celălalt, oprindu-se.

În fața intrării localului stăteau în grup oameni tineri și în vârstă. Se dădură la o parte în tăcere, descoperindu-se.

În local – un fel de bucătărie joasă și lungă, plină de mirosuri grele – Gioacchino Russo și escorta sa fură întâmpinați de o altă tăcere. O grămadă de damigene desfundate închidea un colț depărtat. În penumbră, cărțile de joc de pe mese abia se zăreau.

Se așezară lângă ușă, Gioacchino Russo privea cu vioiciune în jur. Colantuoni, rușinat, tușea zadarnic, secretarul ședea îmbufnat.

— Cum este? întrebă Russo încet.

— E o femeie ca multe altele! o țărancă. Cealaltă mătușă stă tot la Atripaldo. A plecat însă din casă. Am încercat să adun informații, și aici Colantuoni tuși din nou. Dar nimic special. Din păcate, rămâne de dovedit dacă e codoașă sau nu. Nu există probe, nici bune, nici rele. Ce vreți: Sabina Cetara și mătușile sale. Țărani, nu persoane de seamă.

Russo îl asculta plimbându-și privirea de la un colț la altul. Fumul de tutun prost plutea ca o ceață la jumătatea camerei. Acum, pe mese, cărțile de joc erau mișcate într-o tăcere neomenească. Când și când un tânăr sau un bătrân arunca o privire iute pe care Russo o susținea până când celălalt și-o retrăgea, definitiv.

O femeie bătrână ieși din spatele unei perdele și, văzându-i le veni în întâmpinare cu mâinile împreunate. Învăluită în haine cernite, de doliu, se opri înaintea lor și așteptă cu fața aspră, imobilă.

— Cetara, mătușa Sabinei, spuse Russo.

— La porunca dumneavoastră, Excelență! răspunse ea.

Din acele trăsături aspre, vocea îi ieșise umilă, înspăimântată.

— Mă cunoști? întrebă în continuare Russo.

Femeia își acoperi fața cu mâinile, până la ochi.

— Cum aş putea să nu vă cunosc? Sunteţi cineva, răspunse femeia. Şi numaidecât, ca şi cum ar fi fost cuprinsă de alte spaime: Dacă vreţi putem să vorbim dincolo, adăugă arătând perdeaua.

Russo făcu un semn de împotrivire cu capul. Cu fruntea încruntată, cu o buză între dinţi, se uită la secretar care luă numaidecât un scaun şi invită femeia să se așeze.

— Dar, ce vreţi! se tângui ea, abia sprijinindu-se de margine.

Îşi apăsă mai departe degetele pe gură.

Russo, aplecat peste masă, cu țigara între dinţi, îşi îndreptă privirea asupra ei şi apoi, într-o clipită, o lăsă să alunece asupra oamenilor care țineau tăcuţi cărţile în mână.

— Nu ai bărbaţi în familie. Nu ai pe nimeni care să vorbească pentru tine? o întrebă.

Ea începu să dea din cap, tremurând.

— Nu avea teamă, continuă Russo, aproape surâzând. Nimeni nu vrea să te păgubească.

— Jandarmii au şi venit. De trei ori au venit. Şi-a trebuit să merg de două ori până la Avellino. Doamne Dumnezeule! tremură ea.

— Noi nu avem de-a face cu jandarmii, răspunse secretarul.

Dar Russo, cu mâna, îl făcu să tacă.

— Nu trebuie să-ţi fie teamă, reluă el cu blândeţe. Tu eşti numai mătuşa femeii ucise, a Sabinei. N-ai nimic comun.

Femeia dădea din cap. Buzele ei strânse îi tăiaseră cute în jurul gurii.

— Tu ai acest local. Şi nu este puţin într-un sat ca ăsta. Trăieşti, eşti liniştită. Nenorocirea a vrut să te atingă, dar astăzi poţi să stai totuşi liniştită, spuse Russo cu glas scăzut.

— Biata fată. Ce moarte blestemată a avut! suspină femeia.

Russo aprobă. Trase un fum din țigară, măsurând în continuare cârciuma, oamenii, podeaua de pământ umed, bătut.

— Te-a căutat cineva? Vreun avocat? Un om al legii? În sfârșit, careva? întrebă apoi.

— Nimeni, Excelență! răspunse femeia, căscând ochii.

— Ești sigură? reluă imediat Russo, întinzând un deget ușor pe masă. Tu pari o femeie cumsecade. Niciunul dintre noi nu are intenții rele. Și pe doamna Castiglia o cunoști. O persoană de cuvânt care poate face și desface. Nepoată-ta a înșelat un om de onoare, cred c-ai înțeles asta?

Femeia asculta cu fruntea plecată. Mâinile-i, căzute în poală, stăteau împreunate ca pentru rugăciune.

— Nenorocire, nenorocire, repetă ea.

— Ei bine, reîncepu Russo. Nenorocirea s-a întâmplat. Dar acum nu trebuie să te vâri și tu în încurcături. Dacă a venit careva sau dacă va veni nu trebuie să cazi în cursă.

— În cursă, repetă femeia, strâmbându-și buzele. Ce cursă?... Eu pe doctorul Castiglia nu pot decât să-l respect. La Avellino, când m-au chemat jandarmii, i-am dus un ibric de cafea proaspătă. Clătină din cap. Apoi continuă: Ce știam, eu dacă îmi dați voie? Ce putem să fac? Nepoata mea: cine o cunoștea? Și pe mine m-a înșelat, care am ținut-o aici ani de zile ca pe o flică. Parcă-i făcuse cineva farmece. Trebuie că avea în vine sângele maică-sii, nu acela al neamului Cetara, care nu s-a făcut niciodată vinovat de ceva. Un ibric de cafea i-am dus, jandarmii au și scris. Eu, în fața doctorului Castiglia, azi ca și ieri, nu mă pot decât închina.

Vorbise cu capul în jos, dar fără emoție, ca și când ar fi lăsat să se depene un gând în sfârșit eliberat.

— Uite cum se vede un om adevărat! Așa trebuie să fie, ca tine! îi spuse Russo căutând să-i fie pe plac. Dar ia spune: mama Sabine...

O lăsa să-i prindă vorba din zbor.

Ea dădu din mâini:

— A murit numaidecât, dar parcă era un diavol. Trei copii a aruncat până s-a măritat. L-am auzit pe fratele meu certându-se cu ea pentru acei trei copii...

— Trei copii?

— Neterminați, Excelență! Mergea să-i facă farmece ca să nu-i aducă pe lume. Voia să rămână fată. Până când a luat-o frate-meu. A murit numaidecât. Și el, la fel.

Gioacchino Russo reflectă. Dar femeia nu continuă. Mâinile din poală continuau să se strângă, împletite.

— Atunci, reluă Russo, dacă cineva vine să-ți vorbească...

— A venit unul, spuse ea cu voce stinsă.

— Cine?

— Unul, un avocat. Acela care va apăra interesele familiei Carbone. Voia să mă descoasă și m-a întrebat dacă nu vreau ca memoria Sabinei să fie apărată împreună cu aceea a Elenei Carbone. Pleacă, i-am spus. Era tânăr. Nici n-am vrut să-l ascult, Excelență.

Russo aprobă cu gesturi largi.

— Chiar așa trebuie să faci, îi răspunse. Dacă tu apari în fața tribunalului îți pierzi numele. Îți pierzi numele și averea. Tu te poți ruga pentru Sabina Cetara, cea care a murit, și nimic mai mult. Familia Carbone nu trebuie să împartă nimic cu tine. Dacă vii la tribunal, adu-ți aminte de asta, îți pierzi numele și averea. Pe Carbone lasă-i singuri cu soarta lor.

— Ei poartă toată vina. Acea Elenă, acea... spuse femeia, întunecată. Înainte de-a muri a zis că îl iartă. Auzi vorbă! Voia să-l ierte pe doctorul Castiglia: e ca și cum ar fi blestemat până în ultima clipă. În casa asta ar fi trebuit să fie un bărbat. Asta este nenorocirea noastră: un bărbat ar fi spălat rușinea pe care ne-a făcut-o acest Carbone...

Russo o lăsă să vorbească. Răsturnat pe spetează privea din nou cârciuma. Un bătrân se ridică și aprinse

o lumină; în cercul îngust umbrele deveniră gigantice.

Femeia, terminându-și spovedania, se înghemui strânsă pe scaun.

— Atunci, ai înțeles: nu trebuie să pui pe nimeni să te reprezinte. Nu trebuie să intri în tribunal, îi repetă Russo, aplecându-se din nou peste masă. Aceasta se numește „parte civilă”. Și tu nu trebuie să te lași prinsă în laț. O să-ți pierzi banii și numele. Ai înțeles?

— Am înțeles. O vorbă a dumneavoastră – cum să spun? – e lege, răspunse femeia, strângându-și fața în mâini. Excelență, fiți binecuvântat, dumneavoastră îmi faceți o cinste. Ce pot spune mai mult?

Russo se ridică. Femeia îi prinse mâna și i-o sărută cu putere de mai multe ori.

— Dacă vreți să-mi faceți cinstea... să beți ceva. Se spune că vinul este bun, îndrăzni femeia, zăpăcindu-se.

— Mulțumesc, da, îi răspunse Russo, pe loc.

În picioare, cu spatele spre ușă, cu cei doi oameni care-i stăteau în preajmă, așteptă să se întoarcă femeia cu tava și paharele.

Bău dintr-o răsuflare, bărbătește. Colantuoni și secretarul trebură de asemenea să scurgă paharul până la fund.

— Bun. Atunci ne-am înțeles. La revedere, spuse Russo, bătând-o ușor pe spate, cu degetele.

Ea se mai închină o dată, neștiind ce să mai facă. Apoi iute, îi prinse din nou mâna și-și apăsă cu putere buzele pe dosul palmei.

Afară se inserase. Grupul din fața cârciumii se desfăcu iarăși. Russo porni înainte cu degetele înfipte în vestă.

Un bărbat se desprinsese din masa neagră a celorlalți și făcu doi pași ca să ajungă la aceeași înălțime cu Gioacchino Russo.

— Un domn nu trebuie să folosească cuțitul! spuse el.

Russo se opri privind-i craniul acoperit cu păr negru, ochii, haina de postav de duminică.

— Cum te cheamă? îl întrebă surâzând.

Celălalt clătină din cap. Apoi răspunse dezvelindu-și dinții:

— Summonte Salvatore, Excelență.

— Țăran?

— Da, Excelență. Țăran, dar și zidar, dacă doriți, încercă să râdă Summonte cu șapca în mână.

— Pentru ce ai spus lucrul ăsta? îl întrebă Gioacchino Russo, scoțându-și degetele din vestă.

Celălalt se legăna pe picioare.

— Domnii nu trebuie să folosească cuțitul, repetă întinzând gâtul.

— Și pentru ce? Poți să explici pentru ce?

— Pot călători. Să fugă dacă se simt jigniți, încercă să explice Summonte, pe jumătate îngândurat, pe jumătate surâzător.

Russo îl privea în ochi. Celălalt își desprindea o clipă pupilele de la el, dar numaidecât reîncepea să-i susțină privirea.

— Unde ai făcut armata? întrebă din nou Russo.

Omul își destinse puțin umerii.

— În Nord. Casale, Alessandria și Cuneo, răspunse surâzând larg. Apoi războiul. Isonzo, Excelență.

În jur ceilalți oameni mormăiau, râzând de Summonte. Până când se apropiară de el pe la spate și-l înghițiră în grup.

— Summonte, spune câți nemți ai împușcat? se auziră glasuri.

Și alte glasuri:

— Iertați, Excelență!

Dar omul se eliberă și veni din nou în fața lui Gioacchino Russo, așteptând surâzător.

— Pe Sabina Cetara, pronunță Russo răspicat, ai cunoscut-o?

Buzele lui Summonte se lipiră acoperind dinții. Scutură încet din cap că nu.

— Nimeni n-a cunoscut-o? întrebă Russo, privind în

jur, ridicat puțin în vârful picioarelor.

Oamenii îl priveau în tăcere, cu ochii negri, nemișcați.

Russo îi mai cercetă o dată cu fața ridicată.

— Nimeni? repetă înălțat pe vârfuri.

Toți priveau: Summonte clătina încet din cap.

— Nu cum spuneți dumneavoastră, Excelență, răspunse în sfârșit. Noi nu știm.

Russo se așează din nou pe tocuri. Surâse.

Apoi ridicându-și barba, rosti:

— Bravo, sunteți oameni de onoare, oameni cumsecade; bravo!

Ridică mâinile pentru a termina, și-i salută fluturându-și-le o clipă, până când unul mai îndrăzneț i le prinse, i le strânse și i le sărută; apoi un altul, și altul...

Atunci secretarul și Colantuoni înaintară căutând loc. Și, în sfârșit, Gioacchino Russo putu să treacă printre capetele goale, răspunzând surâzător la saluturi, în timp ce cu degetele, vârâte în dreapta și în stânga vestei, învărtea lăntișorul de aur.

Mergând în umbră ajunseră la automobil.

— Colantuoni, la lucru, spuse Russo, strângând ambele mâini ale colegului emoționat. Ai văzut cum se începe? Acum avem un singur adversar: partea civilă a familiei Carbone. Și procurorul, dar pe acesta – Dumnezeu să-l ajute! N-aș vrea să fiu în pielea lui cu vântul care bate la Curtea cu juri! Pe după-amiază, la Avellino. Să te gălesc cu lista eventualilor jurați.

Îi scutura mâinile, fixându-i ochii umezi și uimiți.

Automobilul plecă trezind câinii, și o luă prudent pe un drum prăfuit.

— Oameni... zise Russo, întins pe perne. Oameni extraordinari! Ce adorație mi-au dovedit. Dacă procesul se judecă cu porțile închise îmi reduc jumătate din satisfacție.

Secretarul tăcea ghemuit în colț.

— Știu de ce ești îngrijorat, îl luă în răs Russo. Ți-e

teamă de Colantuoni, crezi că vrea să te prostească, să-ți sufle scăunelul... Râse deschis netezându-și mustățile. Dar nu vezi că e dobitoc din naștere? Voi să-l mângâie: Fii liniștit!

Secretarul suspină, oscilând între ușurare și bănuiala nealungată.

— Ce primire vi s-a făcut, excelență! înțelese în sfârșit că trebuie să spună. Lui Amoruso, lui Genunzi aș vrea să văd dacă le-ar săruta cineva mâna. Le-ați apărut ca un sfânt.

Automobilul mergea încet printre tufișurile de castani, săltând pe drumul prost. Dincolo de geamuri cerul apărea întunecat, cu o margine mai deschisă, desenată de-a lungul conturului munților.

— Pe Genunzi, pe Amorusi, pe toți... se repezise secretarul, târât parcă de emoție, îi aveți în buzunar! Ah, ce-ar plăti ei pentru un proces ca ăsta! O să-l câștigați din trăsură...

Salivă.

Și începu iarăși:

— Ce ocazie! Și eu care n-am înțeles-o pe moment! Acum văd achitarea lui Castiglia. O să vă sărute mâinile întreaga Italie!

Russo tuși, își întinse picioarele.

— O să fiți un Dumnezeu... continuă celălalt.

— Geppetto, îl făcu să tacă Russo, cântând parcă. Tu ești conștiința mea cea rea.

III

Cu cămașa lipită de piele, din cauza transpirației, Colantuoni se simțea pierdut. Gioacchino Russo îl privea sever, din cealaltă parte a mesei.

— Frica dumitale este doar o încurcătură, sfârși prin a-i spune, iar Colantuoni clătina umil din cap, sesizând pericolul.

Încercă să-și șteargă sudoarea dintre ceafă și guler, cu batista, blestemându-se în tăcere pentru judecățile pe care le riscase.

— Nu am vrut să-mi permit, încercă să răspundă sufocându-se. Jur că intențiile mele... Mă gândeam...

Umbra înăbușitoare a cafenelei era chiar plăcută dacă ridikai ochii să privești piața de dincolo de geamuri, calcinată de soarele estival. Copacii, cu coroanele lor pătrate, stăteau țepeni ca niște nicovale. În fund se afla tribunalul din Avellino, cu corpul său masiv, de un alb consumat. De acolo și până la cafenea alerga reverberația trotuarului pustiu.

— Trebuie să mă înțelegeți. Toate aceste noutăți... se opintea Colantuoni, vlăguit.

— Ce noutăți! se irită cu răceală Russo, încrețindu-și fruntea frumoasă. Pentru că partea civilă a familiei Carbone a făcut două declarații bătaioase ziarelor? Pentru că ai spus că și clientul nostru poate să ia șase sau opt ani? Nu știai asta dinainte? Auzi vorbă, noutăți!

Și-l fulgeră cu privirea.

Colantuoni suportă, aprobând din când în când, plin de bunăvoință, ca și cum ar fi implorat dreptate. Pe masă erau sticlute de apă, pahare, ceșcuțe de cafea murdare.

— N-o să ia mai mult de doi ani, și aceasta cu suspendare, scandă Russo. Asta dacă ne merge rău, repet. Și o să aibă chiar sacrosanta libertate provizorie: o să-l coste patru mii de lire, dar nu vor putea să i-o refuze. Vrei să-ți pariezi cămașa, domnule nu știu cum?

Cu nasul în jos Colantuoni continua să aprobe, mușcându-și limba între dinți.

— Dumneata nu trebuie să gândești, sau să faci pe nehotărâtul. Ce spun eu, asta trebuie să faci! îl încolți Russo, cu vocea lui liniștită dar seacă, necruțătoare.

Nu-ți face probleme. De probleme mă ocup eu. Nici nu trebuie să apari în fața procurorului general, a părții civile, a juraților. Pentru dumneata nu există, sunt ca Polul Nord, ca sanscrita! Înțelegi? Dacă vrei să înveți, ascultă și înghite. Să continuăm cu lista.

Colantuoni desfăcu din nou foaia.

— Montaguto Orlando, citi, trăgându-și răsuflarea.

— Mai departe, spune-mi tot, trebuie să-ți smulg vorbele cu cleștele? îl asaltă imediat Russo, lovind cu pumnul în masă.

Colantuoni înghiți.

— Eh, spuse. Nu-l cunosc. Este un profesor. Nu locuiește la Avellino; nimeni n-a știut să-mi spună nimic despre el. Am întrebat... jur... dar nimic...

Rămase tăcut, gata să se plece sub o altă răbufnire. Apoi reluă nesigur:

— Palumbo Nicola.

Gioacchino Russo îi smulse foaia din mână, o străbătu într-o clipă de sus până jos, o îndoi și i-o aruncă cu o ultimă răsuflare de nerăbdare înăbușită.

— Dar chiar nimic, spuse. Ai o săptămână. Știu că nu este tot așa de simplu cum ai bea un vermut, dar nu trebuie să te ocupi decât de asta. Despre acești eventuali jurați eu trebuie să știu totul: viața, moartea, întâmplările extraordinare, accidente. Totul! Dacă nu, cum am să mă orientez pentru a determina alegerea sau excluderea lor? Îi trag la sorti? Eu trebuie să știu dacă unuia i-a fugit nevasta, dacă altuia i-au dezvirginat fata, dacă unul are un frate încornorat sau dacă i-a fugit o rudă în America cu... un *gigolo* etc., etc. Mă înțelegi? Vreau să știu care dintre ei, fie că-s profesori sau ingineri, au suferit vreo jignire. Și eventual în ce alte procese au funcționat ca jurați.

Acum îl fixa pe Colantuoni cu ochi înflăcărați și cu bărbia puternic ieșită în afară de sub arcul mustăților.

— Pe aceste jigniri probabile sau potențiale va trebui să-mi axez pledoaria. Trebuie să știu cum trebuie să-i

iau, direct sau în răspăr. Ei îmi sunt utili ca și președintele tribunalului. Dar pe ăsta îl cunosc, e un plângăreț și e gata să se gudure. Munca noastră e o muncă științifică, Colantuoni: vără-ți bine asta în cap! Ai o săptămână. Umblă, aleargă. Totul în scris. Și fără bărbi: două rânduri de nume; lucruri concrete. Ajunge să notezi: soră dezvirginată, fiică sedusă, jurat în procesul cutare, verdictul cutare. Sau nimic, dar un nimic pe care va trebui să mi-l motivezi, prin viu grai. Metodă deci, metodă.

Sfârși silabisind cu degetul ridicat.

Colantuoni ascunse foaia în buzunar. Îi trecu prin minte că ar fi putut să se apere, invocând propriul entuziasm, dar consideră mai util să tacă, gândindu-se că poate în felul ăsta îl determina pe Russo să-și îndrepte gândurile în altă parte.

— Ah! Iată-l, spuse pe neașteptate Russo, întinzând brațul în direcția pieței.

Don Alfonso Castiglia înainta în soare, înotând în haina sa neagră.

— Scapă-mă de el! strigă Gioacchino Russo, punându-și mâinile în cap. Hai, Colantuoni, du-te afară și ia-l, să nu-l mai văd în fața ochilor! Astăzi, nu! Cu mania care l-a apucat, cine-l mai suportă?! Ca și cum ar fi el Gaetano Castiglia! Și apoi am ajuns să-l consider piază rea!

Colantuoni ieși, scoțându-și haina, și se cufundă în soare ca să-l oprească pe don Alfonso.

Russo îi văzu întâlnindu-se, vorbind și-apoi îndreptându-se spre conul de umbră al unui trotuar. Respiră ușurat.

Cu un pahar în mână se relaxă, adunându-și gândurile.

De pe pietrele lustruite ale pieții venea un miros pătrunzător de bălegar de cal; sub cerul incandescent zidurile stăteau nemișcate. Primăvara izbucnise impetuos. Russo privi din nou obloanele, lăsate de-a

lungul pieții, edificiul greoi al tribunalului, șirul de trăsuri sărăcăcioase, părăsite în umbră, fiecare sub o pânză scurtă, albă și ondulată, și vânzătorul de înghețată, care dormea cu fruntea sprijinită în mână și picioarele apăsate pe oiștea căruțului său colorat.

Are să fie răcoare între zidurile masivului tribunal în timpul apropiatului proces.

Gioacchino Russo simți cum i se potrivesc în minte unele fraze, scoase un carnet ca să noteze numele a doi psihologi: Scule și Tanzi, ale căror texte ar fi putut să-i furnizeze o serie de expresii deosebite. Leneș, își închise stiloul. Scule și Tanzi – se forță din nou să dibuie, psihologia și pasiunea, desigur. Scotoci cu imaginația în dulapul cu cărți din biroul său din Neapole.

Se simțea obosit. Din cauza căldurii neașteptate, avea o apăsare în stomac ca după o masă foarte copioasă. Băuse prea multe cafele și prea multă apă. Noaptea se scursese într-o zăpușeală constantă; cea mai bună cameră, din cel mai bun hotel, și-o amintea ca pe o închisoare de sudoare și de aer învăpăiat. Se va bucura de plăcuta răcoare a serii napolitane abia peste două zile.

Respinse însă gândurile acestea. Va trebui să vorbească timp îndelungat cu comitetul studenților din Avellino care-i trimiseseră o petiție și cu care se va întâlni spre seară în acea cafenea.

Stând cu spatele întors spre piață, privea din nou oglinzile împodobite cu arabescuri aurite și înflorate, umerii tineri și blonzi ai unei femei care zbură pe vârful picioarelor să verse un corn al abundenței plin cu flori și bomboane de ciocolată, într-un colț al oglinzii celei mari.

Un omuleț negru țâșni de dincolo de bar și, văzând că este privit, își luă cu un gest iute șapca din cap, ascunzând o sub șorțul de ospătar.

— Într-adevăr este frumoasă ideea unui ziar scris în întregime de tineret, spunea Russo. Trebuie să recunoaștem unele merite ale acestui război. A deșteptat mințile, a generat forțe noi...

Mergeau în umbra înserării. Pe bulevardul cu platani vuiiau intens glasuri și pași.

Prin deschizăturile prăvăliilor se vedeau luminile slabe ale cârpacilor și croitorilor care în timp ce lucrau urmăreau promenada. Grupuri familiale se scurgeau încet pe trotuare; dinspre băltoaca adâncă și întunecată a grădinii publice veneau strigăte de copii care alergau.

Șase băieți stăteau alături de Russo; își potriveau pașii după ai lui și din când în când îndrăzneau să rostească și câte o vorbă.

— Vrem să fondăm și un club, spuse unul. Un club pentru toți, ca să discutăm. Fasciștii sau nu, numai să putem discuta. Aici, la noi, nu se face altceva decât să se vorbească, dar niciodată serios. Vom putea invita personalități să țină conferințe. De la Neapole sau chiar de la Roma, persoane elocvente, ca dumneavoastră, domnule avocat...

Russo surâdea, dădea din cap, privea înainte. Din când în când, își arunca ochii în dreapta și în stânga, îi îmbrățișa cu privirea, trei câte trei, și-apoi se uita pierdut la coroanele platanilor.

Soldații treceau în grupuri de pe un trotuar pe celălalt, intrau și ieșeau din cârciumi modeste.

— Desigur, în acest oraș al lui De Sanctis, răspundea Russo, în răstimpuri. Dar câți soldați! Acest cartier seamănă cu o garnizoană.

— De la club – la ziar. Ni s-a părut că e o activitate mai adevărată, se precipită febril un alt tânăr. Un ziar mic... dar liber, care să-i primească și pe liberali și pe fasciști. O tribună liberă...

Gioacchino Russo înainta dând tăcut din cap.

Dincolo de coroanele platanilor cerul era ca o piele întunecată, întinsă, moale, mărginită de profilul

munților. Undele glasurilor din cafenele, din grădini și din colțurile străzilor, în care femeile stăteau în grupuri, urcau într-un vuiet discordant.

La capătul bulevardului se întoarse, îndreptându-se din nou spre centru.

— Să ne așezăm! propuse Russo când ajunseră în dreptul primei cafenele.

Se așezară în jurul unei mese; o coroană de ochi tineri erau ațintiți asupra lui Russo care oferi țigări și comandă vermut.

— Fondurile... Noi am avea o tipografie care ne-ar face prețuri convenabile, reluă repede unul dintre cei șase. Dar mijloace propriu zise nu avem. Cineva ar vrea să propună o subscripție dar poate că nu e ceva serios. Ziarul ar apărea ca rezultat al unor acte de caritate, al unor pomeni. Și cum vom putea spune adevărul, cerând pomană?

— Dacă dumneavoastră... îndrăzni un altul; dacă dumneavoastră ne-ați da un sfat... Partidelor ne-am adresa dar, ori nu fac nimic, ori vor să ne înscriem la ei.

— Da: partidele și preoții... surâse Russo.

— Aici, în schimb, trebuie să rămânem liberi, se încălziră alții. Noi ne respectăm, chiar dacă gândim altfel. Dar dacă ne vindem unui partid, dumneavoastră știți...

Gioacchino Russo puse paharul jos. Gânditor, cu pleoapele aproape închise, rămase într-o tăcere care se transmise numaidecât de la el la băieții aceia care așteptau aplecați înainte.

— E nevoie de o donație particulară, începui, în sfârșit, Russo. O persoană foarte inteligentă care să înțeleagă...

Cei din jur îl ascultau privindu-l cu coada ochiului.

— Eu aș putea să vă dau o indicație, spuse Russo, aproape cu greu. Dar este un nume pe care aș vrea să-l pronunț numai între prieteni ca voi...

Tinerii așteptau.

— Noi... Mai devotați decât noi, nu numai prieteni, ci devotați, înșiră în tăcere o voce care până acum nu se făcuse auzită.

Gioacchino Russo fuma, se gândea.

— Doamna Castiglia, din Montrone, mama imputatului din acest proces atât de faimos chiar înainte să fi început, spuse încet, cu ton liniștit. Este nu numai o doamnă filantroapă, ci și un om foarte civilizată. Dânsa va înțelege. Desigur, nu este momentul cel mai favorabil, acum, cu durerea pe care o încearcă...

Îi vedea în jur nerăbdători, de acum incapabili să mai stăruie.

— Da, dumneavoastră ați putea, reluă Russo privind în gol. Știu că-i place să facă asemenea lucruri. Dar nu mi se pare că ar fi momentul cel mai fericit. Desigur, eu aș putea să vă sprijin.

Tinerii se agitau schimbând priviri.

— Cu două mii de lire, trei, cel mult, spuse în sfârșit unul, noi am putea să începem foarte bine.

Gioacchino Russo reflectă, mângâindu-și încet cu mâna mustățile, una după alta. Frazele scurte pe care le aruncau tinerii erau respinse acum de încruntarea sprâncenelor sale și de cuta aspră a buzelor.

— Dumneavoastră, surăse în sfârșit, ar trebui să faceți astfel. Să promiteți, dar cu multă băgare de seamă, pentru că avem de-a face cu o doamnă foarte fină, că veți susține cauza fiului său. Dumneavoastră sunteți studenți, despre doi am aflat că sunt înscriși la drept. În cazul ăsta studiați procesul, jumătate ca avocați, jumătate ca ziariști, cu o ureche spre aulă și cu cealaltă atentă la vocea și la sentimentele poporului. Pe deasupra, aceasta vă permite să lansați un ziar viu, legat de realitate... Fără realitate cum o să-i atrageți pe cititori? Cu poezii și povestioare? Cel puțin în primele zile o să vă fie de mare ajutor să începeți cu un material atât de omenesc, atât de năvalnic. Ori nu? Știți, eu mă pricep puțin la lucrurile astea.

Tinerii se priveau între ei, ațâțați.

— Ceea ce spuneam... izbucni unul. Bisăptămănal, două pagini cu interviuri despre ce gândește lumea din Avellino. Mamele, profesorii, ofițerii, notarii, primarul, toți în sfârșit. Să le fie tipărite numele, prenumele și ceea ce gândesc despre proces. Dar este o idee extraordinară! Și ziarul ar porni ca un vapor.

Gioacchino Russo îi lăsa să vorbească, urmărind cu un surâs ușor acea pasiune, când îmbucătățită, când compactă, până când și ultimele argumente ale unuia dintre ei, care îndrăznise să apere valoarea unei anumite pagini culturale de nesuprimat, fură potolite, atenuate, amânate.

— Iată, rezumă Russo. Trebuie să mergeți la Montrone. Înainte chiar puteți să-i trimiteți doamnei Castiglia o scrisoare. Îi veți spune că ați vorbit cu mine. Eu, în ceea ce mă privește, îi voi trimite un bilet. Sunt în legătură cu dânsa...

Tinerii fremătau, incapabili să-și stăpânească mâinile.

— Deocamdată am putea începe cu dumneavoastră, izbucnise unul. Excelență, domnule avocat, am putea avea vreo impresie a dumneavoastră asupra afacerii Castiglia, în cazul că ziarul ar putea ieși imediat?...

Gioacchino Russo clătină din cap încercând să reziste.

— Ce vreți să spun? răspunse, deschizându-și brațele. Este o poveste pasională. Iar pasiunea este substratul oricărei acțiuni, se amestecă, se contopește câteodată cu însăși existența omului. În timp ce vă așteptam aici, reflectam: acest om, Gaetano Castiglia, este poate ca Giovanni Episcopo al lui d'Annunzio? Și aceasta e o problemă cu un singur fond: pasiunea. Pasiunea este cea care-l face pe Sfântul Paul să strige: cine mă va elibera de această carne moartă?... Și Taine: eu sunt însăși pasiunea mea. Aceasta este forța necesară care l-a făcut pe Amiel să afirme că fără ea omul nu este decât ceva latent, o posibilitate, o mică

piatră care așteaptă izbitura metalului pentru a scoate scânteii... Eu nu voi încerca, prieteni, să expun mii de argumente inutile; nu voi căuta circumstanțe atenuante cu lampa slabă a negustorului. Eu am o singură sarcină: să explic, să cercetez, de ce, să spun ca Dante: sămânța cea dulce devine amară... Un interviu, dragii mei, nu! Nu acum. Vorbiți cu doamna Castiglia, dar grăbiți-vă. Chiar în seara asta. Lăsați-mă și duceți-vă să-i scrieți. Iar eu vă promit că-i voi trimite, până mâine, câteva rânduri pentru cauza voastră. Și-apoi, pentru primul număr, dacă insistați într-adevăr, voi putea răspunde în scris la anumite întrebări. Dar în scris, da? Pentru că eu trebuie să mă închid în biroul meu ca să reflectez într-adevăr. Și apoi, dacă scriu și iscălesc este și mai serios...

Câțiva tineri se învârtteau în jurul lui, în picioare; ceilalți săriră și ei repede, îndată ce Gioacchino Russo se desprinsese de pe scaun. Rămăseseră lângă el, făcându-i loc.

— Dar, îndrăzni iarăși unul dintre ei, procesul se va judeca cu ușile închise. Este aproape hotărât, nu? Cum vom face să avem vești?

Russo flutură o mână în aer.

— Cu ușile închise, repetă ironic. Niciodată nu s-a reușit să se judece un proces cu ușile închise. Veștile zboară, se strecoară, aerul trece prin crăpături. Veți vedea cum ziarele din Neapole ori din Roma vor reuși să afle. Și apoi există jandarmii de serviciu și tot personalul din tribunal, care aleargă și fug ca șoarecii, prin toate colțurile și știu tot. Și secretarul meu vă va ajuta. Uși închise! La Neapole vor apărea ziare cu ceea ce se va strecura în fiecare zi prin acele uși închise.

Râdeau, se strâneau în jurul lui. Pe fața ilustrului bărbat se întindea acum un surâs larg.

Le strângea mâinile, aplecându-se cu țigara asupra unui chibrit aprins de unul dintre ei cu repeziciune.

— Prieteni, mai spuse relaxându-și pieptul.

Dumneavoastră, din fericire, nu puteți cunoaște plăcerea de a fi înconjurat de tineri...

Îi privea clipind din ochi, abia clătinându-și suvițele de pe frunte. Iar tinerii se agitau în jurul lui, emoționați și amuțiți.

— Ne-ați făcut o mare cinste... spuse unul.

Alte glasuri se fărâmițară în mulțumiri confuze.

— Vedeți? Vouă reușesc să vă mărturisesc ce gândesc. M-ați simțit, reluă Russo, îmbrățișându-i cu o privire. Cele ce v-am spus despre pasiune mi le-am clarificat vorbind. Nici eu nu le înțelegeam bine, înainte. Ei, tinerețea este un stimulent, un tonic...

Se suceau agitați pe scaune.

— Și Gaetano Castiglia? Vorbiți cu el? Cum este?

Gioacchino Russo susținu întrebarea cu o expresie severă pe chip.

— Nu, încă n-am vrut să-l văd. Măine. Poate mâine. Pentru mine este o întâlnire importantă. Pentru mine omul acesta nu este o oarecare pe care trebuie să-l apăr... Vreau să spun...

Se întrerupse ca și cum ar fi căutat cu mâna expresia exactă care să se întipărească.

— Este un om de la care știu că trebuie să învăț, spuse, în sfârșit, cu glas scăzut, coborând ochii. Este un om, o mare personalitate, un adevărat bărbat! Încă nu reușesc să-mi explic... Un avocat, fie el celebru sau mărunț, este de obicei superior protejatului său. Dar în acest caz suntem cel puțin egali. Simt că trebuie să-l înfrunt nu ca pe un client, ci ca pe un adversar. Disputa noastră va fi nobilă, o dispută de idei, de sentimente; o dispută cu mine însumi, pentru că voi fi constrâns să-l contrazic, să-l pun în încurcătură. Este partea dureroasă a muncii, când devine meserie, să ne transformăm în specialiști care se apleacă pe jumătate dușmani, pe jumătate duhovnici asupra inimii omenești.

Flutură mâna parcă pentru a închide într-o pioasă paranteză ultimele lucruri spuse.

— În sfârșit, surâse apoi. M-ați obligat să mă spovedesc. Dar vă rog: aceste lucruri să nu circule! Eu... trebuie să par cavalerul rătăcitor...

Se încruntă, privindu-i pe rând, într-un moment de tăcere care se închise, rotindu-se în jurul mesei, ca o pecetluire.

— Aș vrea să rămân cu dumneavoastră, suspină, în sfârșit, Russo, parcă abandonându-se. Dar, chiar în seara asta: lucrul, studiul... Să știți însă că eu nu uit niciodată nimic: doamna Castiglia va avea biletul care vă privește, mâine dimineață.

Privirile ațâțate ale băieților îl asaltau de jos în sus.

— Și apoi, se resemna Russo, cu un gest larg, va avea loc procesul. Și totul se consumă în vorbe... Dar dumneavoastră mă veți căuta când voi fi aici pentru proces, nu-i așa? Seara, la ora plimbării, da?

— Dar, domnule avocat... Este o onoare pentru noi... se bâlbâi o voce.

— Știți, gândurile serii... se închise în el Russo.

Ridică repede privirea.

— Și acum trebuie chiar să mă lăsați. Aștept pe cineva. Vă rog. Fiți delicat cu acea doamnă. Ne vedem după proces și mergem să ne plimbăm prin Avellino. De acord? Ca peripateticienii Socrate și discipolii săi, *si licet*⁽¹⁾. Acum la revedere și mulțumesc...

În picioare, tinerii se înclinau pe rând repezindu-și fruntea în jos, în timp ce-i strângeau mâna.

— Pe Benedetto Croce, mai îndrăzni unul, întinzându-și gâtul dincolo de ceilalți, eu l-am citit în întregime. Dar aici nu se poate discuta cu nimeni. Dumneavoastră, desigur, îi cunoașteți opera... Vom vorbi, nu-i așa?

Le închise gura cu un surâs.

Se mai întoarseră să-l salute, unul cu un semn timid din mână, altul cu o plecăciune.

Russo se resemnă în silă, să mai bea a nu știu câta cafea. Pocăit, vru să remedieze răul bând doar o picătură de lichior.

Se simțea epuizat, cu mușchii zdrobiți. Îndepărtând orice grijă, reuși să-și ofere o pauză de uitare în așteptarea lui Colantuoni.

Gâfâind Colantuoni îl ajunse din urmă chiar în mijlocul plimbării. Așteptă ordinele, suspinând.

Umbra deasă curgea compactă din masele negre de platani și din cerul catifelat, dând mai multă viață globurilor din cafenele, cârciumilor răzlețe și chipurilor omenești ce se mișcau în spațiul dintre ziduri și rândurile de scaune adunate afară, în jurul meselor.

— O cazarmă! se plânse Russo cu glas încet. Mi se pare că sunt într-o cazarmă.

— Așa e, aveți dreptate, încercă să se scuze Colantuoni. Toți soldații ăștia...

Dar Russo nici nu-l mai asculta, scârbit de cafelele și vermurile băute forțat.

— Vreți să vă însoțesc la restaurant? îndrăzni Colantuoni.

— Însoțește-mă, însoțește-mă, căscă Russo arțăgos. Îmi pare rău, dar aș vrea să stau puțin liniștit. N-ai să te gândești la cine știe ce, nu?

— Asta ar mai lipsi, Excelență! Numai din plăcerea de a vă arăta localul...

— Să mergem. Lumea asta mă plictisește... spuse Russo ridicându-se cu greu.

Intrară în învălmășeala de pe promenadă. Colantuoni mergea când înainte să facă loc, când cu un pas în urmă. În vitrinele rare ale magazinelor erau expuse lucruri modeste, lenjerie, semințe selecționate, pantofi, vase de pământ.

— Acolo este restaurantul cel mai bun, arată Colantuoni cu brațul.

— Bine, noapte bună. Și ne-am înțeles, spuse Russo părăsind trotuarul.

Se apropie în silă de geamurile restaurantului, dar printre frunzele ascuțite ale palmierilor făcu numaidecât

o descoperire norocoasă.

Stătu o clipă s-o savureze și apoi împinse ușa.

— O curte cu juri completă, râse zgomotos în timp ce intră. Imediat Fiore se ridică în picioare cu șervețelul atârnat de guler. Nu era singur; cei doi străini de la masă priveau prostiți.

— Parte civilă împotriva ta, ticălosule, nenorocire a mea! se repezi la el Fiore, dându-i bobârnace în stomac. Se refugiară după o coloană, printre vârfurile ascuțite ale palmierilor, își strânsesă mâinile.

— De data asta, mă pui pe goană, nu? suspină Fiore, încruntând fruntea.

Russo surâse, se lăsă să alunece pe un scaun; Fiore se așeză și el imediat, mutând paharele răsturnate și șervețelele încrețite cum se face la munte.

— Să nu-mi spui că te-ai și resemnat, continuă Russo să suradă.

Fiore sufla puternic și-și agita mâinile la înălțimea ochilor.

— L-ar achita chiar dacă l-ar apăra un începător! Ai văzut ziarele de astă seară? Tu, tu, tu, pe toate paginile, în togă sau fără; ai de la Neapole abia încep. În frumoasă încurcătură m-am vârât!...

Surâse toropit, cu ochii țintă la adversar.

Russo strâmbă din gură.

— Ai arme, ai. Poți să ceri expertize. Da, sigur, o poți face... spuse apoi, din vârful buzelor.

— Ce să mai fac, dragă Gioacchino? Lumânări, asta da, pot să aprind, se irită celălalt o clipă. Hai să nu exagerăm. Vrei să mă vezi și încornorat și bătut? Chiar tu vrei să mă consolezi?

Și râse printre dinți.

Un chelner se apropie, prudent, printre palmieri, se opri o clipă, dar se îndepărtă la un gest al lui Russo.

Se priveau în tăcere.

— Pe cuvântul meu... dacă ai auzi ce se vorbește la Neapole! Ai făcut bine că ai șters-o. Toți te caută. Dacă

ar îndrăzni, te-ar plăti să le lași un proces ca ăsta...

— Cine? întrebă calm Russo.

— Trei sunt, trei! răspunse Fiore, ridicând degetul. Cel puțin trei. Cu urechile astea i-am auzit. Poți să te descânți împotriva înjurăturilor pe care ți le adresează colegii noștri. Și încă cei mai de seamă, înțelegi?...

Russo se destinse pornindu-se pe un răs de care se molipsi numaidecât și Fiore.

— Tu, la Avellino. Parte civilă. Cum puteam eu să mă aștept la asta? surâdea în continuare Russo.

Celălalt întinse mâna și-l bătu pe braț.

— Un lucru se va spune, că a ceda în fața ta este întotdeauna o onoare. Dacă stăm să ne gândim, e mai bine, reluă Fiore. Închipuie-ți că aș fi fost învins de un începător. Și era posibil! Măcar cu tine, te poți consola întotdeauna! Și nici nu vor putea vreodată să mă învinuiască.

Avea craniul asudat. Desfăcu șervețelul și-l apăsă îndelung pe frunte.

— De un lucru pot să te asigur, făcu Russo. Pe Carbone al tău nu-l voi chema ca martor. Nu am ce face cu el.

— N-ai ce face cu el, repetă imediat Fiore, pe gânduri.

— Ți-l las în întregime, întări Russo.

— Da, se agită imediat Fiore. Chiar pe seducător să ți-l aduc la Curtea cu juri, să ți-l aduc chiar eu! O Gioacchino! mă iei drept sfântul Anton!

Râse nervos clătinându-și capul lucios.

— Cum o vrea Dumnezeu! continuă el, dând din umeri. Urări nu-ți fac fiindcă nu ai nevoie de ele. Fă-mi tu mie, în schimb. Dacă ies în mod demn din toată povestea asta, este totuși un succes.

— Să nu exagerăm, îl mângâie Russo.

Celălalt suspină; picăturile de sudoare se refăceau pe loc, îndată ce și le ștergea cu șervețelul.

— Trebuie să mă întorc, spuse, sculându-se de pe scaun. Sunt așteptat. Ascultă-mă: nu servi niciun fel de

mezeluri, nu te încrede în ei. Macaroane și gata.

— Mulțumesc, râse Russo.

Își strânseseră mâinile peste masă.

— Și Castiglia ăsta al tău, ce fel de om e? mai întrebă Fiore aplecându-se,

Russo suspină.

— Vrei să știi? răspunse el. Asta este crucea mea. Știi că de trei zile încerc să-i vorbesc și nu reușesc? Nu mai de nu și-ar vârî în cap să facă pe nebunul. Știi atmosfera de la Curtea cu juri...

— Nu l-ai văzut? Niciodată? rămase cu gura căscată Fiore.

— Ți-am spus: niciodată! ridică Russo mâna ca la jurământ. Refuză să mă primească. Sau spune că nu se simte bine. În sfârșit, o belea. Tu însă pune mâna pe conștiință și... gura.

— Pe dracu, spuse Fiore, încrucișând mâinile pe piept. Doar mă cunoști!

Russo surâdea pierdut, cu ochii închiși.

— Ei, știu eu unde ai putea să mergi cu închipuirea, dragă don Antonio. Dar greșești.

— Zău, crede-mă, în procesul ăsta n-am chef să-mi închipui nimic. Pentru mine e pierdut, ți-am spus. Când am aflat de tine am vrut chiar să mă retrag. Îți jur.

Își strânseseră mâinile încă o dată.

Chelnerul apăru, ezitând, printre frunzele de palmier.

— Vin la gheață, comandă imediat Russo.

O oarecare somnolență îi apăsa pleoapele.

La adăpostul coloanei se simți apărat de privirile oamenilor. Își întinse picioarele sub masă și nu se mai gândi la nimic.

IV

Gaetano Castiglia se ridicase și se plimba în tăcere prin cămăruță cu mâinile împletite la spate.

— Înțeleg, spuse Russo. Acum sunteți un alt om. Dar nu trebuie să refuzați ajutoarele, nu trebuie să rămâneți departe de tot. Viața este o datorie și pentru dumneavoastră...

Urmărea acel du-te vino al lui Castiglia cu ochi satisfăcut. Cele douăzeci de zile de singurătate petrecute în închisoare nu lăsaseră nicio urmă în înfățișarea doctorului, bărbierit cu grijă, și cu o dungă impecabilă la pantaloni.

— Mama mea, răspunse Castiglia, continuând să umble. Numai la ea mă gândesc. Îi scriu. Abia îmi răspunde. Îmi transmite vești, pachete, dar niciun rând. Eu i-am scris deja de două-trei ori. Simt că îmi este dușmancă. Nu m-a iertat. Căsătoria, vreau să spun, nu mi-a iertat-o, sunt sigur de asta...

Gioacchino Russo nu vru să-l consoleze sau să se adâncească în discutarea acelei stări de spirit atât de întunecate; rămase tăcut, cu țigara în gură, reflectând. Apoi se hotărî să grăbească ritmul convorbirii.

— Cu voia lui Dumnezeu, spuse el, s-a sfârșit totul. Acum trebuie să vă dați seama de justa dumneavoastră valoare. Sentimentele dumneavoastră, prietene, sunt foarte nobile. Desigur, singurătatea v-a obligat să gândiți. Dar ce vreți? Să trăiți într-un turn de fildeș? Acum da. Dar după proces? Vreți să vă retrageți într-o leprozerie indiană? Un om ca dumneavoastră. Trebuie să vă aruncați în viață, să faceți și să desfaceți, să comandați!

Castiglia surâdea cu subtilitate, oarecum distant, chiar dacă era mișcat de cuvintele înflăcărate ale lui Russo. Îl privea acum stând drept, cu picioarele depărtate, cu mâinile în buzunare și cu ochii întredeschiși.

— Dumneavoastră, care ați fost în America, ați putea chiar să vă culcați cu două sute din cele mai frumoase femei din Neapole! continuă Russo, însuflețit. Fruntea sus, atunci! Niciun complex!

Castiglia aproba încet, aproape ironic.

— Adevărul este că sunt alt om. Dacă te gândești bine, cineva se poate maturiza în douăzeci de zile mai mult decât în zece ani, răspunse el, cu glas încet. Mi se pare astăzi că înțeleg mai mult, că judec lumea mai bine. Chiar faptul că mă simt singur nu-mi displace. Știu că va trebui să fiu singur întotdeauna...

Russo îl asculta cu fruntea încruntată, măsurând din ochi puținii metrii ai camerei și fereastra de sus, zăbreliță, care încadra un petec de cer, viu. Din cine știe ce punct depărtat ajungeau la ei strigătele unor copii care se jucau.

— Nimeni nu m-a înțeles încă, se întunecă Gaetano. Știu că toți cred că pot explica, că pot înțelege. Dar își fac iluzii. Nu! Sunt altul, Gaetano Castiglia de odinioară e îngropat pentru totdeauna...

Russo nu mai vru să irosească alte cuvinte de consolare și de îndemn. Sprijinit cu coatele de lemnul gol al mesei, aștepta calm, mișcând, când și când, capul în semn de aprobare.

— N-aș vrea să greșesc, adăugă Castiglia cu un ultim surâs. Dar eu nu doresc să ies de aici. E drept, câteodată... Dar dacă reflectez o clipă găsesc că aici stau bine, neavând nimic de-a face cu acești semenii murdari...

— Cuvinte mari, frumoasă noblețe sufletească, fu constrâns să răspundă Russo. Pacea, desigur, mănăstirea, contemplația. Dar nu avem dreptul, nimeni

dintre noi nu-l are. Și nici dumneavoastră. Veți accepta libertatea, dacă se poate spune astfel, pentru că și aceasta este o lege.

Castiglia își relua mersul cu mâinile strâns unite și cu barba sprijinită pe gulerul de mătase.

— Desigur, răspuse. Vorbeam teoretic. Poate pentru că este liniștitor să mă confiez dumneavoastră. Scuzați-mi libertatea: dar fiecare om are dreptul să aibă un prieten ca dumneavoastră, un tată, un frate, nu?

Russo ridică mâinile ca să-l potolească.

— Cu dumneavoastră aș putea să vorbesc despre Sabina, să vă spun ce am gândit despre ea, cum era, ce speram... se aprinse Castiglia. Cu dumneavoastră...

Tăcu; făcu un efort și pe fața-i netedă apărură o grimasă de scuză.

— Atunci, începu Russo, sprijinindu-se în coate, am văzut că-mi acordați încredere; vârsta nu-mi permite să vă fiu tată, din fericire, dar acum mi-am asumat aproape funcțiile unui tată. Dumneavoastră nu trebuie numai să mă ajutați, ci să mă și credeți.

— Foarte bine: asta se înțelege de la sine, surâse Castiglia.

— O, în sfârșit, suspină Russo, ca la capătul unei mari neliniști. Deci: dumneavoastră trebuie să stați liniștit, să mâncați, să beți, să vă stăpâniți nervii. În câteva luni totul se va termina. Poate chiar mai înainte, dacă nu va trebui să amânăm procesul.

— Să-l amânați? se îngândură Castiglia.

— Pentru formarea Colegiului de jurați. Pot fi persoane inacceptabile, persoane care trebuiesc alese. Oameni care pot exprima judecăți diferite. Dar nu vă faceți griji. Citiți, gândiți-vă la mama dumneavoastră, distrageți-vă atenția. Cel mai rău în închisoare este să te întristezi. Dar dacă vă tratează cum aveți dreptul, și așa mi-ați confirmat, atunci timpul nu vă poate dăuna.

Castiglia, cu mâinile înfundate în buzunare, cu o cută de-a lungul frunții și cu ochii îndreptați înainte, începu

din nou să se miște.

— Vedeți, spuse el, eu credeam că veniți să vă semnez hârtii și să-mi puneți întrebări. Câte nu mi-am imaginat? În schimb, nimic din toate acestea! Sunteți ca un duhovnic; nu întrebați nimic și nu știu ce așteptați de la mine?... Vă așteptam și vă sunt prieten, dar acum? Ce trebuie să fac? Să vă vorbesc despre ceea ce am făcut?

— Acestea sunt probleme de conștiință, și fiecare le are pe ale sale, izbucni hotărât Russo. Să nu începem să filosofăm asupra acestor lucruri. Toate sunt frumoase și sfinte. Dar noi suntem aici ca să ne confirmăm încrederea reciprocă, respectul...

Se opri, urmărind cu coada ochiului efectul cuvintelor sale.

Castiglia, stând pe loc, întors cu spatele său masiv, privea fereastra înaltă.

Russo se aplecă mai mult în față.

— Dar știți că vor apărea ziare noi și afișe care vor vorbi de dumneavoastră? Știți că vor veni să vă ia de la Montrone – da, domnule, pe cuvântul meu! – cu muzică? Cu mâna pe conștiință vă întreb: ce vreți mai mult?

Castiglia se întoarse, arătând surâsul său intimidat și reținut.

— Pe mine? Dar cine le cere așa ceva? Cine pretinde?

Russo făcu un gest larg care însemna capitulare, concesie, acceptare.

— Dumnezeu știe cât vă respectam, o luă el încă o dată, de departe. Și Dumnezeu știe că astăzi, când vă aflați închis, vă respect mai mult. Dar dacă vreți să mă faceți să plutesc în nori – și puteți s-o faceți, iar eu va trebui să vă ascult, băgați de seamă – dacă vreți să mă duceți la esențele lucrurilor, ca Socrate, va fi un lucru foarte nobil, dar pierdem timp.

— Timpul? surâse Castiglia. Timp voi avea...

— Dar eu trebuie să încep să vă explic linia de acțiune pe care trebuie s-o urmărim, izbucni Russo! Iar

dumneavoastră mi se pare că priviți lucrurile din Olimp. Pentru Dumnezeu!

Aprobând din cap, Castiglia se resemnă să se așeze pe scaun, de cealaltă parte a mesei. Își rezemă brațele și-și sprijini bărbia în piept.

— Trebuie să mă scuzați, spuse el.

— Ei, prietene, prietene... se tângui Russo.

Rămaseră o clipă în tăcere. Castiglia aplecat, celălalt privindu-l de la cărarea din păr până la mâinile încrucișate pe masă.

— Vedeți, începui apoi Russo, cu un suspin puternic, avem avantaje mari asupra părții civile, asupra procurorului. Și pe președintele tribunalului îl cunosc bine. Dar mai sunt încă unele piedici. Există o întreagă aripă a magistraturii care luptă împotriva pedepselor, după părerea lor prea blânde, date de obicei celor învinuiți de un delict de onoare. Și în cazul acesta se va stârni o adevărată bătălie. O simt în aer. O să-i învingem pe acești falși progresiști, dar și noi trebuie să ne organizăm, să prevedem...

— Declarația pe care am dat-o jandarmilor imediat după... era greșită? întrebă în grabă Castiglia.

— Ba era perfectă, absolut perfectă, sublinie Russo numaidecât. Un mare document uman, dar și un text prețios. Mulți vor vrea să descopere în el premeditarea, se înțelege, dar eu voi putea în schimb să demonstrez, chiar cu cuvintele dumneavoastră, acel *raptus*⁽²⁾ care v-a făcut, în mod inevitabil, să meditați îndelung delictul. Nu premeditare ci activitate obscură a conștiinței, nu manifestare a unei rafinate minți criminale, ci o mișcare internă, lucidă, imperativă. Aceasta este materia mea, nu vă îndoiiți.

— Nu mă îndoiesc. Mă aflu în mâinile dumneavoastră, mărturisi Castiglia. Totul depinde de dumneavoastră.

— Oh, suspină, adânc Russo. Și nu va trebui să vă simțiți jignit dacă veți auzi vorbindu-se de nebunie,

degenerare etc.

Castiglia aprobă, strâmbând ușor din buze.

— Se înțelege, explică Russo. Sunt armele adversarului. Se poate să nu le folosească și atunci vom vedea dacă este cazul să le utilizăm noi. Când ai în față un țel just, nu trebuie să analizezi prea mult, m-ai înțeles?...

Tăcu înainte de-a mai adăuga alte cuvinte. Cu un gest mască celelalte resurse, celelalte posibilități, neprevăzute.

— Mă vor supune unei expertize? întrebă Castiglia.

— Noi nu o vom cere. Nu ne vom exercita acest drept, se încruntă Russo. Poate adversarii. Dar nu cred că vor îndrăzni, știu că sunteți medic. Tactic nu le convine.

Rămas cu bărbia în piept, cu cutele adânci care coborau de la nas până la colțurile gurii,

Castiglia reflecta, reluând parcă din timp în timp un vechi suspin.

— Nu trebuie să fiți îngrijorat, spuse iarăși Russo. Toată lumea știe că nebunia despre care se vorbește la Curtea cu juri este un lucru, iar nebunia adevărată altul. Doar n-o să vă alarmați pentru asta, chiar dumneavoastră, care sunteți medic, chirurg și toate celelalte!

— Nu, desigur nu, spuse Castiglia.

Timp de un minut prelungit nu-și vorbiră; Castiglia stătea nemișcat, absorbit de cine știe ce gând curios, iar Russo îl studia cu atenție.

În depărtare se auzeau încă, rare, neașteptate, vocile copiilor care se jucau; prin fereastră cerul de vară se arăta având un luciul compact, neatins de vreo umbră.

— Ar trebui să vedeți orașul. Parcă-i cuprins de febră, reîncepu avocatul. Nu se mai vorbește de altceva. Și asta, după cum vă puteți da seama, este bine. Până și dogarii fac afaceri. Au sosit ziariștii de la Torino și chiar de la Milano. În momentul ăsta ziarele vă rezervă spațiu mai mult decât lui Mussolini.

— Este bine, într-adevăr? întrebă Castiglia, fără să ridice ochii. Tribunalul nu va fi deranjat?

— Oare trebuie să vă repet? Atunci iată: este minunat, o mână cerească, scandă Russo cu degetul ridicat. Jurații, președintele însuși, procurorul nu pot ignora avântul opiniei publice. Jur că n-aș vrea să fiu în pielea avocaților părții civile. Au totul împotriva, nu sunt luați în seamă... Și-i înțeleg și pe ei, da. Vor face apel la magistratură, la jurați, vor spune că este necesar un mare exemplu etc., etc., etc.

— Atunci dumneavoastră sunteți chiar sigur. Nu vă sperie nimic, șopti Castiglia.

— Dar v-am spus și v-am repetat! M-am expus prin declarații particulare și publice, se vaită Russo, care acum stătea în picioare cu brațele larg deschise.

— Bine, bine, mă așteptam la asta, pronunță încet Castiglia.

Ridică ochii, se desprinsese de pe scaun și se găsiră față în față.

— Vreți să vă jur? repetă Russo, infundându-și mâinile în buzunare. Este o bătălie a mea, mai mult a mea acum decât a dumneavoastră. Mai mult decât dumneavoastră, chiar eu am ales acest risc.

— Bine, nu mai e nevoie să-mi spuneți nimic, se rugă Castiglia, trecându-și mâna peste frunte ca și cum ar fi suferit. Vă cred. Cuvântul dumneavoastră...

— O să vă scot de aici de braț, la un minut după terminarea procesului. Aveți cuvântul lui Gioacchino Russo, adăugă avocatul, fără căldură. Dar acum trebuie să puneți cruce la îndoieli, întristări și neliniști. Pentru dumneavoastră, pentru viitor. Nu, nu negați viitorul. Acum este necesar să vorbim. Linia pe care o vom urma este simplă, nu trebuie să adăugați sau să retrageți niciun cuvânt din ceea ce ați spus sau scris în fața jandarmilor. Deocamdată, asta-i tot. Pentru amănunte avem timp. Data viitoare.

— Da, răspunse Castiglia, îngândurat. Și după aceea

plec o vreme la Neapole, sau la Roma. Va trebui să fac asta.

— Acum, într-adevăr raționați, îi spuse avocatul, apăsându-l cu o mână pe spate. Acum sunteți omul la care mă așteptam.

Tăcură din nou; stând față în față, evitau privirile prea directe.

— O să ne vedem peste patru zile, începu în sfârșit Russo să-și ia rămas bun.

Castiglia se agită puțin.

— Îmi pare rău pentru ziua de astăzi, îi spuse în grabă. Emoția, tristețea pe care o am în suflet... Nu v-am întrebat măcar dacă doriți o cafea sau altceva. Mi-ar fi adus. Aici sunt toți foarte amabili, într-adevăr. La ora asta, de obicei eu iau o mică gustare. Da, ca și copiii...

— Mulțumesc, mulțumesc, îi răspunse Russo, la ușă. Data viitoare. Și nu uitați: odihnă. Nicio supărare. Nimeni nu dorește să vă vadă distrus la începutul procesului. Nici orgolios, dar nici distrus; acesta este adevăratul și marele secret. Dar este inutil să vi-l recomand. Cu ajutorul lui Dumnezeu l-ați înțeles foarte bine!

Mai schimbare o privire. Castiglia, așezat din nou pe scaunul său, aproba din cap cu o mână la frunte.

— Foarte bine, spuse Russo. Eram sigur că o să vă reveniți.

Castiglia suspină, privind fix lemnul mesei.

— Ei, nu! deschise Russo brațele: Nu vă lăsați copleșit din nou... Aici trebuie să fim una. Dumneavoastră și eu trebuie să formăm o singură ființă. Curaj!

Castiglia își clătină fruntea în palma cu care o ținea.

— Dar eu am ucis! suspină, fără să-și arate privirea. Eu, eu singur. Dumneavoastră vreți să-mi joc rolul. Aveți dreptate, trebuie să mă scuzați. Dar eu am făcut singur ce-am făcut!...

Russo rămase o clipă cu gura căscată. Apoi ceva i se declanșa în piept, o lamă rece de furie rațională. Dintr-

un pas, înconjură masa, îl ridică pe Castiglia, luându-l de subțiori, și-l așează în fața sa. Pleoapele lui Gaetano se zbătură greoi.

— Ah, nu, domnișorul! rosti Russo. Și vocea îi ieșea din gât precisă, dură. Iartă-mă, dar când eu zic nu, nu este! Ai pus mâna pe brici, pe revolver, foarte bine! Dar ai făcut dreptate! Asta e! Spune-mi: știi că ai făcut dreptate?

— Desigur, răspunse cu greu Castiglia, palid, îndepărtându-și cu greu fața.

— Ai făcut dreptate! Repetă!

— Da, așa e, am știut asta întotdeauna, o jur!

— Și eu am știut-o. Și toți o știm. Dar aici nu suntem la Curtea cu juri! Aici ești cu mine. Fără comedii! Remușcări? Foarte bine! Dragostea dincolo de moarte și așa mai departe? Foarte bine! Dar nu între noi. Înțelegi? În aulă eu nu am nevoie de nebunie, de vaiete, de plânsete!...

Rămase sufocat de răceala propriilor sale vorbe și slăbi strânsoarea; Castiglia se dădu puțin înapoi, aranjându-și haina.

— Dar ce v-a apucat? mormăi cu un surâs strâmb Castiglia.

— Știți foarte bine ce m-a apucat! spintecă Russo aerul. Eu sunt ca dumneavoastră. Poate n-aș ști să ucid, dar sunt ca dumneavoastră. Facem parte din aceeași lume. Dumneavoastră o confirmați. O apărați. Dar să nu ne pierdem capul, să nu ne încurcăm cu remușcări, sentimente de vinovăție și alte prostii! Ne-am înțeles? Drama există, nu trebuie s-o mai inventăm. Atunci ajunge. O s-o jucăm până la sfârșit. Dumneavoastră v-ați jucat rolul, nu? Acum este rândul meu. Vă rog să mă scuzați, dar îmi datorați ascultare. Eu n-am fost sub patul dumneavoastră; dacă aș fi fost, vă jur că n-aș fi ridicat un deget ca să vă opresc. Jur. Așa trebuie să faceți și dumneavoastră, de acum și până la sfârșitul procesului.

— Bine, mulțumesc! răspunse Castiglia, reaşezându-se.

— Şi când vin data viitoare nu vă mai scuzați că sunteți melancolic sau altceva. Ca un copil! întări Russo, atenuând vocea.

Castiglia suspină, surâsul i se stinse.

— Vă mulțumesc, vă mulțumesc, răspunse el, cu voce slabă, ca și cum o oboseală extraordinară l-ar fi lovit, din nou, în plin suflet.

— O să vă vedem primar la Avellino, zău așa, încheie Russo.

Castiglia ridică ușor din umeri.

— Dacă vor vrea, spuse nepăsător. Dacă vor insista...

— Bine, foarte bine, fura ultimele cuvinte ale lui Russo.

Pe coridoare urmă un om în uniformă și ieși în curte. Șovăi o clipă, respins parcă de aerul incandescent.

Se simțea pus la o încercare grea, dar în același timp și susținut de o forță intimă, de o certitudine pe care parcă o avea concretă, în piept. Se cățara în trăsura care-l aștepta în fața închisorii și, cu un suspin lung, își întinse picioarele să se odihnească.

Se gândi cu o încetineală prelungită la desfătarea cafelei pe care o va bea imediat ce va coborî în piață.

Închise ochii; o mare satisfacție i se împrăștie în corp întărindu-l instinctiv, adunându-i în minte imagine după imagine, gând după gând. Oboseala rămase prinsă doar de mușchi, creierul, înfierbântat, se descătușa, zburând cuceritor.

„Castiglia! spuse el, ținând vorbele între dinți și limbă; la dracu cu acest mare neghiob! Da, dar ce mare iezuit și ce comediant! Și cum mi-a mai ținut piept!”

Surâse în sinea lui de omenescul acesta cu adevărat misterios, de taina pe care o reprezenta. Și de obstacolele cu care medicina legală și legile înseși cred că înlănțuiesc natura noastră.

Pentru prima dată de când fusese la Montrone un

sentiment de triumf i se revărsă în toate venele. Ei doi, împreună, vor demonstra și vor învinge. În mod egal!

Se simți complet, hrănit din plin în sfera sa personală, a eului său exigent și victorios.

În timp ce calul înainta pășind pe pietre și lespezi, nu-și ridică pleoapele. Nu avea niciun chef să vadă albastrul arzător al cerului nemișcat deasupra aceluia oraș și a acelor munți pe care acum nu-i putea privi fără o prea greoaie mișcare de plictiseală.

Octombrie – decembrie 1960

[1] *si licet* – dacă este permis (lat.).

[2] Termen latin folosit în legislație pentru a denumi jefuirea, deposedarea prin violență sau înșelăciune.